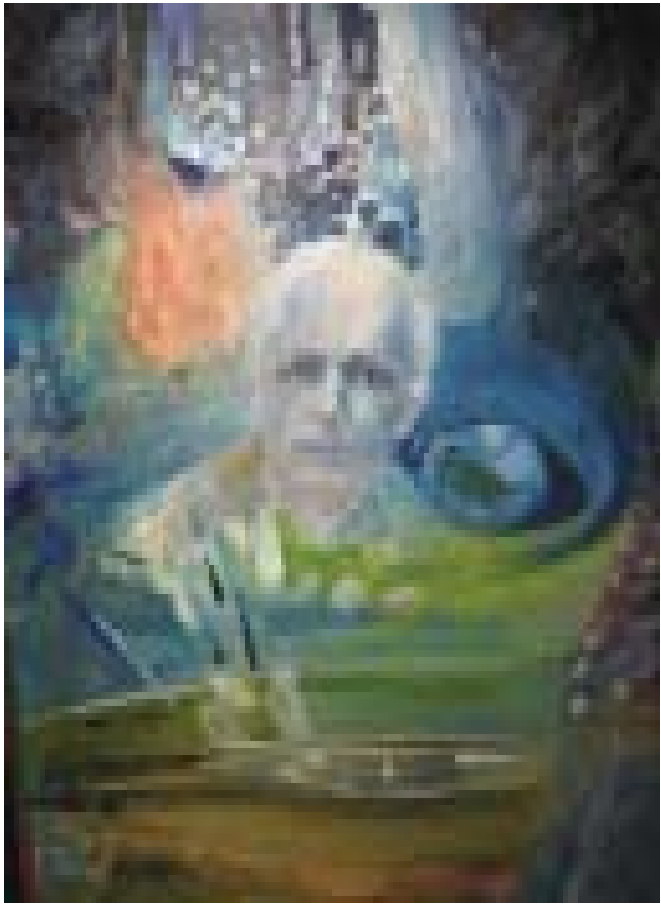

Bartók Béla

Lapszámunkat **Kucsera Zsuzsa** festményeivel illusztráltuk. A művész bemutatása a 29. oldalon

Azt hittem, hogy végképp ott maradok. Ott, ahol tulajdonképpen addig is éltem. Valami azt súgta: talán. Valami azt súgta: mégsem. Lehet csak a félelem volt. A félelem, hogy nincsen más. Az udvar, a kert, a falu, a falvak, a környező hegyek, erdők, s felül egy zsebkendőnyi szürke égdarab.

Naplemente, az alkonyatnak a fákra mázolt színei, mikor az épületek fala sárgás lesz, az udvar porondja pedig megbarnul. S az ég már, azt hiszed, nem lesz soha többé csillagos. Aztán a telehold vörösen bújik ki a dombok mögül. Lázás szemhéjak, fénylő paplanok, apró házak tetői, fellegek, éjszakák. Nappalok.

Róttam az utcákat, az anyaölnyi dombocska hajlatában fölfelé kapaszkodó keskeny utcácskákat. Jártam a behajló fák között, ahol a lehelettel érinteni lehet az almákat, majd a havat, s aztán a rügyeket s a virágszirmokat. Este aztán, sötétedés után az udvar kopott járdalapjain végig, és vissza, és megint és megint és megint. Kezem nem engedte el a fohászt. Mint egyetlen szálon, az utolsón, lebegve jártam.

E lőször az 1982-es Humorfesztiválon hallattott magáról a Magyar Rádióban: *Az edző* című humoreszkjét Koltay Róbert színművész adta elő. Az elmúlt évtizedekben sokan megkedvelték finom humorát és derűs egyéniségét. Azután egy nagyon erős váltást kellett megélnie 2004. december 31-el. Három, párhuzamosan futó, igen komoly munkája szűnt meg: a Mikroszkóp Színpad-i vendégművészkedés, a Hálózat Tv-n futó Maksavízió produkció, illetve az eredeti Szeszélyes évszakok című tévéműsor. Februárban a Rádiókabaré szóvivője volt.

– *Hogyan érintette ez a kétféle, ellentétes élethelyzet?*
– Nemcsak ezek a szereplési lehetőségeim szűntek meg, hanem eltűntek a művelődési házak is, sajnos – ezt több kolléga is mondja –, hiszen kismama-lélegeztető szakkört és turkálót működtetnek, hogy valahogy pénzhez jussanak, műsorokra nemigen futja. Így aztán javarészt céges partikon árubemutatókat tartva lépegetek föl, és próbálom magam visszatornázni a régi mezőnybe. Mert sem öregnek, sem megfáradtnak, sem kiegészítettnek nem érzem magam. Nem nagyon szeretem a harmincperces műsorokat, olyan félbehagyottnak érzem, amikor elköszönök... Ezt hívják pénzkérésnek. Ráadásul itt egy új nemzedék, amely ugyanúgy jogosult arra, hogy igényes műsort kapjon a televízióktól. Sajnos, a jelenlegi média-nagyurak egyszerűen nem érzik az igényes humor szükségességét. Ennek vagyok én is áldozata, illetve az egész korosztályom. Mára már csak a Rádiókabaré maradt, mint egyetlenegy – és mai napig is utolsó – szakmai műhelyem. De nemcsak nekem, hanem az egész szakmának! Kicsit jobban odafigyeltem, és ennek nyomán, mintegy elismerésként kaptam

Irodalmi Jelen

VIII. évfolyam

80. szám

2008. június

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György
www.irodalmijelen.hu 498 Ft; 4 RON; 2 €

A humortól tisztul a lélek

Beszélgetés Maksa Zoltán humoristával

egy Karinthy-gyűrűt 2006-ban, majd eljutottam odáig, hogy fő szöcsövemmé vált, és a szóvivőségig sikerült vinnem, ami nagyon nagy megtiszteltetés. Ahogy a visszajelzésekből hallom, nagyon-nagyon jól sikerült megoldanom ezt a feladatot.

– *Jubileumi esztendő volt az ön számára 2007. Nézzük meg ezt a negyedszázadot számokban: 2 háromórás Humorgála a Petőfi Csarnokban, 9 másfélórás előadói est (például: Vidióta lettem, Humorock, Lassan a testtel, élő Maksa-híradó), 52 Maksavízió, 73 Maksa Híradó, hat és félezer fellépés, számtalan Rádiókabaré-szeplés. Színházi produkciók: Maksaméta, Öninterjú, Fürdősapka kötelező. Mind múlt év végéig bezárólag. Jóban van a számokkal?*

– Logikus kérdés! Mindig volt bennem olyanfajta vágy, hogy teljeset alkossak. A Petőfi Csarnok-beli Humorgála című előadói est időkerete biztosította azt, hogy istenigazából ki tudjam mondani mindazt, ami bennem van. Nagy Bandó volt a mesterem, s tőle tanultam, hogy az ember egy óra alatt tud építkezni: lefektet egy olyan alapvonalat a műsorában, amit poénokkal, sok apró, nevetésre ingerlő anekdotával tovább visz, aztán a végén ott a

Czegő Zoltán: *Az ígéret ikonja*

Szöcs Géza: *A Brenner-hágón*

Lőrinczi László: *Rege a Fekete kolostor fordítóiról*

Dimény Lóránt: *A követ*

Erdélyi Péter: *Doni tükör*

Balogh Robert: *Hollandi mártás*

Pozsonyi Ádám: *Felvilágosodás*

Makkos Péter: *Iksz rendhagyó születésnapja*

Hajós János: *(Borgesi sivatag)*

Rascha Peper: *A pillangós bugyi*

Darvasi Ferenc: *Az „anyám nevű regényhős” feltámasztása*

Kutszegi Csaba: *Popularizmus és celebritás*

A TARTALOMBÓL

Július–augusztusi összevont lapszámunk július 11–12-én kerül piacra.

Kávéházunk

● **Budapesten az Eckermann**
(IX. kerület, Ráday u. 56., a Goethe Intézet mellett)
Június 10-én és 24-én 19 órától szerkesztőségi órákat tart Szöcs Géza, az Irodalmi Jelen főmunkatársa.

● **Kolozsváron a Bulgakov**
Minden csütörtökön 14 órától szerkesztőségi órát tartanak munkatársaink: Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt, Orbán János Dénes.

● **Szegeden a Grand Café**
(Deák Ferenc utca 18., második emelet)
Minden szerdán 18 órától szerkesztőségi órát tart munkatársunk: Weiner Sennyey Tibor.

mondanivaló, természetesen. Az igazi a színpad! Most például Csíkszeredában 720 néző volt az önálló estemen, és majdnem két óra hosszat beszéltem! Az ember utána, mint a narkós, lebeg sokáig, s elhiszi, hogy tényleg van értelme annak, amit csinál.

– *Tavaly a jubileum esztendeje alkalmából nagy utazásokat tett Erdélyben és a Vajdaságban. Egyébként is sokfelé jár; a legkisebb településtől kezdve a fővárosig bárhol megjelenik, jótékonyági fellépéseket is vállal. Mennyire számít a helyszín? Úgy értem, tanulmányozza a térképet, a település történetét, készül, hogy minél jobban odailló legyen a humor?*

– A legteljesebb mértékben így van. A világhálón megnézem a település honlapját, ahová megyek, és ők nagyon hálásak ezért. A vidéki emberben még mindig van egy kisebbségi érzés a pestivel szemben, amit egyáltalán nem tartok indokoltnak. De ha a pesti művész tiszteli őt, elismeri azt, amit a saját lakóközvetében megvalósít, azáltal is, hogy tájékozódik a helyi viszonyokról, ez hatalmasat lendít az előadás sikerén. Talán ennek is köszönhető, hogy hál’ istennek, országszerte szeretnek. Egyébként mindkét szülőm rokonai vidékiek. A vidék hangulatát és a vidéki ember iránti tiszteletet a gyerekkori szünidőbeli látogatások alkalmával szívtam magamba a nagymamánál. Édesanyám műszerész volt harminc évig, általa kerültem kontaktusba azzal a magyar melós réteggel, amelyik a szocializmust cipelte a vállán, derűsen járt felvonulni május 1-jén, nem volt egy depressziós típus, remek vicceket tudott.

VENNES ARANKA
(Folytatása a 10. oldalon)

Kőrösi Zoltán Szél

Úgy jött meg ez a tavasz, hogy folyton fújт benne a szél, végigfűtyülte a telet és alig várta már, hogy ki-zöldüljenek a bokrok, kipattanjanak a fákon a rügyek, de csak azért, hogy aztán belekapaszkodhasson a levelekbe, földig hajlítsa az ágakat, mintha ellenséges zászlók volnának, kikezdte még a házakat is, ráadásul nem csupán a csúszkáló cserepeket, de még a falakat is, délelőtt a sétálóutcánkον például egy nagy darab vakolat zuhant a köre, nyersen világított a falon a sebhely, az imént még esett holmi kevés eső, s most már süt a Nap, vakolatdarabok hevernek szerteszté, sárga és vörös, fehér és barna, egyre jobban szétterülve olvadoznak a nedves díszkövön.

Nem is kell odahajolni, hogy látszódjon, ez a furcsa festmény formáz valamit, egy asszony áll fél lépésnyire a virágágyás előtt, a pad mellett, de ő nem ér rá, hogy ezt az egyre változó képet figyelje, világos ballonkabátban van, az övet szorosan összehúzta a derekán, a tartása olyan egyenes, mintha erővel hátrafeszténé magát, a jobb keze könnyedén a pad támlájához ér, de nem támaszkodik, éppen csak érinti az ujjhegyével, a két lábfejt szabályos balett-alapállásban tartja, a jobb láb derékszögben a bal boka előtt, ritkás, ősz hajú asszony, ám a bőre sima, éppen olyan a karmozdulata, mintha a tükrös teremben állna a gerenda előtt, fel a fej, magasabbra az áll, a tekintet messze néz.

A lépcsőházból egy másik öregasszony lép ki, bokáig erő, prémes szegélyű papucsban, kövérkés ujjaival összefogja a mellén a steppelt pongyolát, egyenesen a vakolatfestményhez siet, a lakáskulcsa csörög a kezében, közel hajolva nézi a köre olvadó por csipkéit, nem is egyenesedik fel, csak a fejét fordítja el, úgy kérdezi, nem tetszett látni itt egy kicsi terítőt, egy nagyon szép horgolt terítőt, ajándékba kaptam még régen, istenem, nagyon régen, mi lesz velem, ha elveszett, az erkélyemről fűjta le a szél, mi lesz velem.

Mögötte, a virágágyás túloldalán egy férfi és egy nő ülnek a Chili bár napernyője alatt, még jó, hogy a hirtelen zápor ellenére ez az asztal száraz maradt, előttük meg-megkoccannak az üres poharak, a fiatal nő napszemüvege feltolva a hajára, hogy így védekezzen a szél ellen, megmondtam neked, hajol közelebb a férfihöz, megmondtam, hogy a szerelemmel az ember kockára teszi az életét.

Gyereklány lép hozzájuk, honnan a fenéből termett itt hirtelen, nagy csomó képeslapot szorongat a kezében, tessenek venni egyet, mondja, előrenyújtja a csomagot, látszik, milyen régi, kifakult képeslapok, rég elhervadt virágcsokrok, ódivatú vázák, kinek kellene az ilyen, édesanyámnak gyűjtöm a pénzt, tessenek venni egyet.

A férfi nem is hallja, a fiatal nőre mered, a keze az asztalon, vastag jeggyűrű fénylik rajta, a nő a száját figyelι, előre hajolva, éppen olyan figyelemmel, mint ahogyan a mamuszos öregasszony vizsgálja a vakolatfestményt, a nő viszont értetlenül fordul a lányhoz, úgy ismétli meg, mintha neki mondaná: a szerelemmel az ember kockára teszi az életét.

A kislány szoknyáját felfűjja a szél, szemérmetlenül hajjja fel az ócska, virágmintás kartont, elpirul, amikor észreveszi, a két karjával fogja le, a képeslapokat a combjához szorítja.

Babakocsit toló nő áll meg a villanyoszlopnál, törekény, szinte még gyerek ő is, lehajol, mintha a babát igazítaná, ám egy bevagdosott szélű papirost és ragasztószalagot vesz elő, a nyelve hegyét kidugva ragasztja fel az oszlopra a hirdetést: kőműves és burkoló segédmunkás állást keres.

A mamuszos öregasszony, hiszen hiába várja a választ, a napernyő alatt üldögéllőkhöz fordul, leesett egy nagyon szép kis terítő, mondja, remeg a hangja, mi lesz velem, ha nem találom, istenem, kimostam, hogy megint fehér legyen, mint rég, az ugye nem lehet, hogy valaki felkapta és elvitte volna, az nem lehet, hogy csak így elveszett.

De a napszemüveges fiatal nő hátralőki a székét, zörögnek a fémházak, ahogy feláll, a képeslapot árusító kislányba ütközik, maga elé kapja a táskáját, hogy az érintés ellen védekezzen, látszik, hogy most már tényleg ideges, megrázza a fejét, szétbomlik a haja. A kislány két karja még mindig a combjaihoz szorul, esetlenül lép odébb, mintha bohóckodna, a hirdetést kiragasztó anyuka éppen csak el tudja húzni előle a babakocsit, hogy elkertülje az ütközést. Ekkor indul el a ballonkabátos asszony is, a két karja a teste mellé feszítve, a váll egyenes, lábujjhegyen jár, mintha balettcipőben sietne a színpadon.

Ajándékba kaptam, istenem, milyen régen, hajtogatja egyre a mamuszos öregasszony, aztán visszalép a kapuhoz, zörög a zárban a kulcs, összegörnyedve nyitja az ajtót, mint akit ütés ért, istenem, akkor most mi lesz velem.

Fúj a szél, de a süt a Nap is, ilyen ez a mostani tavasz, a férfi már egyedül ül a Chili bár teraszán, a tenyere ugyanúgy az asztalra simul, kopott sárgán fénylik rajta a vastag karikagyűrű, össze-összekoccannak az üres poharak, a feje fölött a villanyoszlopon fehérlik a hirdetés, odafönt, a falon látszik a nyers sebhely, a virágágyás mellett ott hevernek a sárga és barna vakolatdarabok, valami odazuhanт festmény, az imént még olvadoztak, de most már szárítja őket a szél és a napstítés, el is fog tűnni az a festmény hamarosan, nem nézi senki, és akkor már nem látszik, hogy az előbb még formázott valamit.

hogy angol nyelvű leveleimre ő németül válaszolt, jól működött, és egy szép napon Vello Helk elküldte egy koppenhágai albumból kiírt több magyar nevét. A lista olvasásakor egyik-nél önkéntelenül felkiáltottam: *Valentinus Balassi!* Igen, dátum nélkül, de Stephan Haymb

von Reichenstein albumában ott szerepel első nagy költőnk latin nyelvű bejegyzése, egy szép hazafias mondat arról, hogy életünket a haza javára kell fordítanunk. (Pár évvel később Boroszlóban is találtam egy másik Balassi-bejegyzést, egy másik német katonatiszt albumába befestett családi címerrel együtt – a latin jelmondat itt is ugyanaz volt). Miután Helktől sikerült fénymásolatot szereznem Balassi Bálint „Liber Baro in Gyarmath” bejegyzéséről, erről írt cikkem és a bejegyzés fakszimiléje meg is jelent a *Magyar Könyvszemle* 1984, 1–2. számában. Mi volt ez más, ha nem színtiszta „szerencselelet”?

Hasonlóan jártam egy 1989-as lengyelországi kutatóutam alkalmával. A nyugat-lengyelországi Poznan városának közelében van a környék leggazdagabb könyvgyűjteménye, a Kórník (ejtsd: Kurnyik) könyvtárban. Természetesen itt is átnéztem azt a pár *album amicorumot*, amit találtam, és az egyikben – tulajdonosa megint csak német, de dancikai születésű német nemes – egy olyan kézzel berajzolt Bethlen Gábor-képre bukkantam, ami nekem nem volt ismerős. A nagy fejedelmet általában hol süvegben, hol anélkül, törökös konttyal ábrázolják, de ezen az emlékkönyvi rajzon tollas süvege, ruházata és szakálla is feltűnően elegánsnak tűnt. A képről kaptam fényképmásolatot, és mivel az alatta lévő körfelirat szerint 1626 márciusában, a jaegemdorffi táborban készült, arra következtettem, hogy ez nem más, mint *Bethlen esküvői képe!* A Brandenburgi Katalinnal kötött házasságnak ugyanis akkoriban európai jelentőséget tulajdonítottak, így kerülhetett a kép egy protestáns német albumába. Ezt a „szerencselelet” rajzot először a Szabó T. Ádám szerkesztette kérészéletű *Magyar Múzeum* első számában tettem közzé 1991-ben, később aztán megjelent egyik könyvem képmellékletében is.

Ez csak két példa „szerencseleleteim” történetéből. Mivel az erdélyi levéltárak magyar anyagának részletes feldolgozása még várat magára, nem tartom lehetetlennek, hogy egy fiatalabb kutató még rábukkanhat valamilyen kéziratra, levélre, vagy más dokumentumra, ami egy csapásra más megvilágításba helyez egy magyar írot, tudóst, vagy történeti személyiséget. Sok szerencseleletet kívánok kedves kollegáimnak, régi- és „új” magyarosoknak egyaránt!

Még április vége felé zsidó vallásos vacsorára hívott meg egy baráti család Londonban. A Széder-vacsorával azt ünneplik a zsidó húsvét, a pészach táján, hogy több mint kétezer évvel ezelőtt őseiknek sikerült kimenekülniük Egyiptomból és megszabadulniuk a rabszolgaságtól. Tehát vidám hangulatú együttlét ez, igyekeznek minél több fiatalít ültetni az asztal köré, öregekkel, és nem egyszer gójokkal, azaz nem-zsidókkal vegyítve.

A vacsora csupa finomságot kínált: macesszgombócos húslevest, borjúpörköltet, remek túrótorát, minőségi vörösbort, de előbb a Széder-tálról kaptunk macesz-darabkába tett falatokat. Mi a macesz, azaz a pászka? Lapos kenyér-féleség, amelynek az egyiptomi menekülés nagy sietségében nem volt ideje megkelni.

A Széder-tál kínálata szimbolikus. Van rajta parázson sült csontos húsdarab, tojás, reszelt torma (ami a sanyarú sorsra emlékeztet) és almából-dióból-borból készült massa (ami a hajdani vályogvetésre utal). Mellette pohárban sós víz: a könnyek.

A család fő, lévén kohenita származású (ez olyan, mint a hinduknál a bráhmán kaszt, szinte segédpapi ranggal jár), maga irányíthatta a széder (a szó azt jelenti, hogy „rend”) menetét. Mindent elmagyarázott, igen érdekesen vázolta fel az exodus történelmi hátterét, és

Sárközi Mátyás Széder

elmélkedett a zsidóság lényegéről. Érintőlegesen szó volt az ő személyes zsidóságáról is, arról, hogy jóllehet, zsinagógába nem jár, a vallási törvényeket csak hézagosan tartja be (lelkiismeret-furdalás nélkül eszik szalámit), de valahol a lelke mélyén erősen a törzshöz tartozónak érzi magát.

Nem gyakran szembesülünk e ténnyel, de az a statisztikai valóság, hogy a világon valamivel kevesebb zsidó van, mint magyar. Izraelben él 5 millió 300 ezer, az Egyesült Államokban majdnem ugyanannyi, aztán Anglia következik mintegy 300 ezer zsidóval, és Oroszországban ennél is kevesebben vannak. Magyarországon a számuk 50 ezer, Romániában, ha jól tudom, mintegy tízezer. Ha a hazai, határon túli és diaszpóra magyarságot összeszámoljuk, valamicskével többen vagyunk, mint a zsidók.

A londoni vacsorán ott ült az asztalfőn a vendéglátó barát, évtizedek óta a körzet megbecsült orvosa. Tekintettel a két angol meghívottra, mindvégig angolul adta elő magyarázatait, egyszer-kétszer bemutatta, hogy el tud mondani héberül néhány mondatnyi áldást vagy imádságot. De házukban a családi nyelv természetesen a magyar. Onnan származik férj s feleség egyaránt, ott alapozták meg a kultúrájukat. Angliában született, ügyvéd leányuk már küzd a magyar mondatokkal.

Nagy ereje van a zsidó tudatnak, ha több ezer év után még ennyire szilárd lehet. Bizonyos, hogy részben az üldöztetések miatt lett ez így.

Mindenesetre tanulságos.

Cambridge-i kollégiumom, a Darwin, minden évben nyolc előadást rendez egy-egy nagy téma körül – ez lehet: Idő, Tér, Katasztrófa, vagy a DNS; idén a téma „Serendipity” volt. Ezt a furcsa angol szót, amit magyarra „szerencselelet”-nek fordíthatnánk, Horace Walpole angol író honosította meg ezelőtt vagy 250 évvel, s egy perzsa meséből eredeteztethető, a hajdani Ceylon, a mai Sri Lanka perzsa neve volt ugyanis Serendip volt. Ennél azonban fontosabb a szó jelentése: egy olyan véletlen felfedezést jelent, amire egyáltalán nem számítottunk. Az egyetem egyik folyóiratában, a CAM-ben olvasom, hogy kollégiumi társam, Andrew Fabian, a rádióasztrológia nemzetközi híró professzora, aki az idei első Darwin-előadást tartotta, mit ír erről a témáról – többek közt azt, hogy a pulzárok felfedezése is ilyen „szerencseleletnek” köszönhető. Ez más tudományágakban is gyakran előfordul, mondhatnánk, „szerencselelet” nélkül manapság nem is nagyon lehet élni.

Erről, gondolom, sok magyar kutatónak is van, vagy lenne izgalmas története – én a magam részéről az irodalom- és régi kapcsolattörténeti kutatásban tapasztaltam. Gyakran előfordul, hogy egyszerű valószínűségszámítás alapján keresünk egy-egy adatot, vagy nevet a könyvtárak, vagy archívumok rengetegében – ilyenkor a sikeres találatához elég a szakmai felkészültség, jóllehet némi szerencsére ilyenkor is szükség van. Engem a kollegák általában „szerencsés kezű” kutatónak tartanak, de ebben az elmúlt évtizedekben (különösen a rendszerváltás előtt) két tényező játszott szerepet: az, hogy szinte bármikor oda utazhattam, ahová akartam, és ehhez még néha egyetemi támogatást is kaptam, továbbá az, hogy több nyelven jól beleolvastam magam a tizenhat-tizenhetedik század irodalmába és történelmébe. De mindez, gondolom, nem lett volna elég egy-egy izgalmas irodalmi vagy művelődéstörténeti találathoz.

Ilyen volt a két Balassi-emlékkönyvi bejegyzés, amelyek közül az első egy Dániában élő, észt születésű kutatónak, Vello Helknek köszönhetem. Engem az *album amicorum*-nak ismert emlékkönyvek, amelyek 1550 és 1750 között szinte minden magyar protestáns peregrínus (értsd: külföldön utazó) tarsolyában ott voltak, valamikor a hetvenes évek közepén kezdtek érdekelni, és miután egyszer Wolfenbüttelben részt vettem egy ilyen album-konferencián, rábukkantam Helkre. Ő a Rigsarkivet, a koppenhágai állami archívum igazgatója volt és szenvedélyesen gyűjtötte a skandináv peregrínusok albumbejegyzéseit – hamarosan megegyeztünk, hogy állandó információcserére „szerződünk”: ha valahol skandináv bejegyzést találók, értesítem, ha ő talál valahol magyar (vagy lengyel) bejegyzést, akkor ő szól. Ez a munkamegosztás, annak ellenére,

A Brenner-hágón

ZOLTÁNNAK, A KOLOZSVÁRI
BALETTISKOLA EGYKORI
DIÁKJÁNAK, SZERETETTEL

I. Bevezető

Fellegek és csillagok.
Hófúvás és vadmoha.
Gleccserek és fellegek.

Tücsökterem, bálterem.
Sziklabútorok.

Fönn a Brenneren.

II. A Brenner-hágón

Fönn a Brenneren
kender nem terem.

Mégbár hangafű,
gyopár sem terem.

Tán csak vadmoha.

Mohaszőnyeges,
felhős bálterem.

Előkeresem
fogaskerekes
indítókaros
tükör-reflexes
röntgen-szkennerem

azzal szkennelem

röntgenképedet
régvolt városom

föl a vadvizekbe
föl a gleccserekbe.

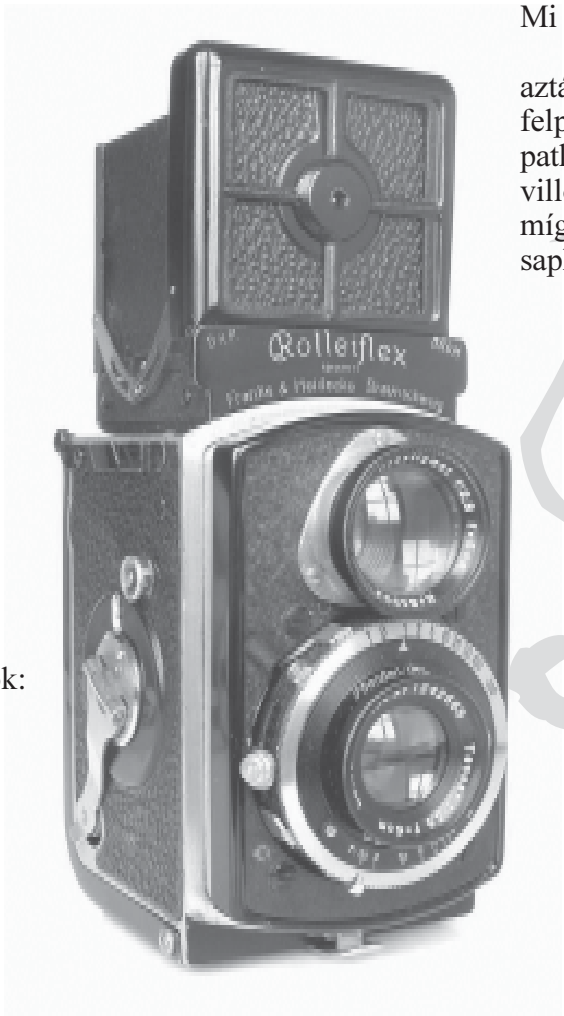
fönn a Brenneren.

Jön egy jeti a hófúvásban:
jön egy hegylakó.

Tükör-reflexeimmel én jövök:

integetek én,
sálam lengetem,
sapkám emelem

s fellegekre írom
búcsúlevelem.

SZŐCS GÉZA

III. A Brenner-hágón. Szkenneelt változat.

Fönn a Brenneren
kender nem terem,

ott csak hangafű.
Gyopár sem terem.

Sapkám emelem,
integetek ám.

Jő egy jeti a hófúvásban.
Vajon én vagyok?

Ő a bácsikám.

Hegyi emberem,
fönn a Brenneren.

Ő a nagybátyám, Mátyás.

Jeti-féle ő,
olykor sakkozunk,
néha megverem.

Elborozgatunk.
Leitatni őt,
én azt nem merem.

Kérdi: jó öcsém,
honnan jössz te ám?

s mit keressz te itt
fönn a Brenneren?

– Fantom-városom,
ötet keresem.

S megtalálod-é?
Ezt kérdi Mátyás, a hegylakó.
Mi szél hozott, te városlakó?

aztán felpattan nemsokára
felpattan sötét, nagy lovára,
patkók csattognak odafönről,
villognak tükör-reflexeimben
míg átúszom városom főterén
sapkámmal integetve
én

IV. Utószó

Szitakötő jó
át a tengeren.

Csillog a só a tengervízben,
jő egy jeti a hófúvásban

fönn a Brenneren.

Mi szél hozott, te marslakó?
Ezt kérdi.

Felelnék,
de északi fény
vagy villany járja át
a kikötőt a víz alatt
s a tükrök érdes foncsorát,
mi szél hozott, te marslakó,
ezt kérdi és a bőrömön
kitör a vércukor
a só
a hó.

V. A király így morgolódott

S haragjában morgolódva:
mindeközben a király:
Krajova! Iowa!
Kél-Dakota! Delavár!
Vajdahunyad! Oklahoma!
Colorado, Budavár.
Alabama, Oklahoma!
Titokban én
ott lakom a
ott lakom a
ott lakom a
Szamosnál
Szamosnál

Tinó

Harminc évvel ezelőtt bezárták a sóbányát, és Tinó napokig üveges szemekkel bámulta a falut a Krizzsán felőli oldalból. Serdülőként került a bányába, és a ködös jövőben egy biztos fogódzót látott: a sókitermelő vállalat lassan behálózza a teljes völgyet, és emberek boldog százainak fog a só mellett kenyeret is teremni. Aztán a háború előtti nyáron, amikor még semmi sem sejtette a közelgő borús napokat, egy fekete Volga állt meg az iroda előtt. Két napszemüveges, hátraféstült hajú szállt ki belőle, és amikor pontban egy óra múlva kiléptek az irodából, egy barna kockásinges egyén követte őket, nagy valószínűséggel a sóvállalat igazgatója. Másnap minden iroda ki volt ürítve, és még azon nyáron, amikor Tinó az odessai frontra került, elszállították mind a hét sókotrótt, azt mondták, valahová Erdélybe viszik. Amikor Tinó hazakerült, a sószállító teherautók rozsdás vázait találta, és ezzel utolsó reménye is a sós alagutak mélyén kószáló szellemmé változott, a beszakadt tárnák alá temetett háború pedig végleg felejtette vele azt a nyarat, amikor a dombon ülve figyelte a surranó szénaszagot a völgyben.

Előjött a raktárból, hogy leemelje az autóról a zsák sót, amit Erdélyből küldtek, és az úton egy gyanús alakot pillantott meg. Nem is a látvány, inkább az a bizsergető levendulaillat volt a meglepő. Az idegen fekete posztókabátja alatt hordta egyik karját, mintha törött volna. Karján valami szalagféle. Kissé biceg, tűnt fel Tinónak, és átkerült az autó tetejére felére, hogy jobban szemügyre vegye ezt a vészmadarat. Biztosan erdélyi, ez volt az első gondolata. A háborúban ismertem két erdélyit, és ilyesmi illatuk volt, ugyanilyen diószínű bőrük, és állandóan bicegve jártak, mintha sebesültek lettek volna. Mielőtt vállára vette volna sôt, még egyszer megfordult, megcsóválta a fejét, aztán eltűnt a raktárban.

Jóska

Mintha átok ült volna a falura, minden elsőszülött gyermek valamilyen boszorkánysággal született. Volt, amelyiknek hártya nőtt az ujjai közé, mint a kacsáknak, mások nyelvűszájjal jöttek a világra, a fiúgyermekek körében volt igazán gyakori, hogy lapockáikon kis csonkok fejlődtek ki, és végükön pihés szárnyacskáak nőttek, amelyek úszás közben segítségükre váltak, bár tisztogatni és kenegetni kellett őket, hogy ne gennyesedjenek be folyton. Jóskának nem született gyermeke, de feleségével, akit Gebének csúfolt a falu, jeleket láttak, és meg voltak győződve, hogy csak hetek kérdése, hogy mikor kerül áldott állapotba az asszony.

Persze a félelmük, hogy sóvárgott gyermekük sem szabadulhat majd az átoktól, nem hagyta nyugodni őket, és egy napon, amikor újabb gyíknyelvű gyerek született a faluban, Jóska kiadta a parancsot asszonyának, hogy másnapra legyen minden összepakolva. A dombról visszanezett még egyszer, utoljára, a falujára, ahol kölyökként ismerte meg a száradó sarat, az ősszel sárguló erdőket, a télen befagyó patakok, megborzongott, és ugyanarra gondolt, amire a felesége, hogy Erdélybe talán soha vissza nem térnek.

A Nyisztor-kútból húzott éppen vizet, amikor hűvös hangon, valaki megszólította hátulról. Mintha zsíros menyétháj csuszott volna végig a hátán, felegyenesedett, és amikor megfordult, magas, fekete kabátos embert látott, amolyan hegyi-fajtát. *Merre van a szanatórium*, kérdezte nyugodt, kissé fáradt hangon. Jóska elbizonytalanodott, mert távolról ugyan látta, de babonás lévén, soha nem közelítette meg. Így tehát arrafelé bökött, amerre a magas sárga épület állt, biccentett, megragadta a két műanyagvedret, és elindult a Nyisztor Rezső háza irányába.

Furcsa volt neki ez az alak. Egyrészt az illata, másrészt az egész ember, semmi jót nem sejtetett. Olyan volt, mintha Erdélyből jönné. Visszanézett a sarokról. Az erdélyi megtöltötte a pléhkulacsát, amit a kabátja alól emelt ki, és hosszasan ivott, majd újratöltötte a kulacsot, nagyot sóhajtott, és elindult abba az irányba, amelyet Jóska mutatott neki, közben pedig lilás fények csillantak meg fémgombjain.

Laura a kapu előtt állt, meggörbülve, mint egy nagy kérdőjel, és a focikapukat bámulta az udvaron. Karjai combjaihoz szorítva. Hűvös, homokos szél fújt a völgyben akkor délben, szivacsos, sárga felhők álltak az égen, és a szokásos csend, amit csak a favágók fejszéinek csattogása tört meg.

Az idegen átment a hídon, felért a töltés fölött a dombra, elhaladt a Tinó kukoricása mellett, és rézsútosan a szanatórium felé tartott. Egyenletes ütemben lépegetett, enyhén sántítva, mint egy nagy, öreg marabu.

Lehmann doktor az ablakból figyelte, ahogy közeledik a feketeruhás idegen, hogyan áll meg a lánnyal szemben, hogyan öleli át. A lány tekintete továbbra is a focikapukon lógott, enyhén meghajló nyaka akkor sem egyenesedett ki, amikor az idegen megállt előtte, és bizonytalan hangon mondta: *Megérkeztem. Hosszú volt az út.*

A posztókabátja alól egy csokor meggyötört levendula-virágot vett elő, és lassan a lány felé nyújtotta. Az ablakkeret résein beszűrődő fuvallatból érezhető volt az erdélyiek jellegzetes szaga, mint az ő édesanyjának, aki réges-rég indult el cselédként, ahogy ő mondta, Tündérországból, és valahol Poroszország dombjain alapított családot. Lehmann doktor odalépett a mosdótálhoz, és többször, alaposan megmosta az arcát. Amikor visszalépett az ablakhoz, a lány helyén néhány fehér pihét forgatott az őszi szél.

Az édeskés levendulaillatot sokáig érezték még a faluban, a szanatóriumba beszorult, és a pincében még évek múltán is érezni lehetett. Laura emléke viszonylag hamar felszívódott, és amint a fehér pihéket a patakon túlra fújta a szél, Lehmann doktor becsukta az ablakot, mert szállingózni kezdett a hó.

kerülte a falu lakóit. Néhány malacot és nyulat tartott az egyetlen ólban, amit saját kezűleg épített valamelyik őse, aki elsőként érkezett valamikor a faluba azokról a dombokról, amelyeken bölénycsordák vágattakak végig a forró nyári délutánokon. Akkor még a teljes nyugati oldalt a Leányerdeje fedte, gombaillatú, nedves zugaival és bejárhatatlan tölgyfaerdeivel, mélyén százméteres fenyőkkel.

Esős novemberi este volt, amikor valahol egy regáti vidéki város állomásán az állomásfőnököt a műhelyek közé hívták. Az egyik szerelődaru tövében félig megfagyva egy csecsemőt talált a bakter. Így került a gyerek előbb az állomás mosodájába, majd onnan a városi gyermekotthonba. Krónikus érszűkületét már alig páréves korában felfedezték, és kamaszkorában amputálni kellett mind a két lábát. Aztán kitanulta a kosárfonás mesterségét, és nyers fűzfaágakból fonja háza kapujában a kosarakat. Főleg este dolgozik, de nemegyszer az éjszakát is végigdolgozza, ha egy-egy nagyobb rendelés mutatkozik. Nevét sokáig nem tudta senki, csak egyszerűen Csórónak hívták, míg valaki elnevezte Zikónak, mert hasonlított egy brazil futballistára. Azóta úgy hívják, és próbálnak barátkozni vele, bár Zikó mindezt nem tartja túl sokra, és zsalugátereit napközben is zárva tartja, főleg az erős fény miatt,

de azt sem tudná elviselni, ha valaki bekukkantana az ablakba aggatott rongyok között a házába.

Sokat kereste a nyelet a kacatok között, míg végül ráakadt egy régi fejszére, amit csak tyúkvágásra használt régebben. Amikor elvágta a nyúl torkát, egy apró pémés állatot pillantott meg a kert végében, amely óvatosan emelkedett fel a fűből a hátsó budi előtt, és karcsú, menyétszerű testéből vinnyogó hangokat préselt ki. Felakasztotta a nyulat a kampóra, és véres tenyerét nadrágjába törölte. A menyét irányába küszött, amikor a kocsmá irányából hasító dörménést hallott. Egymás után kettőt pislogott, ami annak a jele volt, hogy izgalom kerítette hatalmába. Irányt váltott a kapu felé, és mivel nem volt elég bátorsága, hogy a küszöbökig küsszon, a lécek között meresztette a szemét, hátha meglát valamit a váratlan hang eredetéről.

Egy alakot vett észre a kapulécek közti résen keresztül, amint Hűvösvölgy felől közeledett a falu felé, egyenletes léptekkel, kissé púpos hátán egy átalvetővel. Amikor már annyira közel került a Bologa Őcsi diófájához, hogy Zikó megpillanthatta a kabátjára tűzött karszalagot, kis fekete könyvecskét emelt ki szövettáskájából, felütötte, majd a templomtornyot kereste tekintetével, mintha tájékozódni szeretett volna. Zikó ekkor döbbsent rá, hogy egy olyan teremtetést lát, aki jó hírt nem hozhat a faluba: egy erdélyi volt, méghezozza a fundamentalistább fajtából való.

Mint egy feszülten kibontott tünnepi pezsgő, úgy csapott arcomba a pára azon a reggelen, amikor álmosan kidülöngéltem a hátsó szobából, átbotorkáltam az udvaron szertesztét heverő, frissen hasogatott fahasábok között, átbújtam a leszakadt hátsó csűrkapu alatt, átverekedtem magam Kicsinándor bozótján, és nemsokára a palló alatti tisztáson feküdtem. Akkoriban még nem kerítették el a Szanatórium kertjét a pálinkafőző mögötti almafáktól, amelyek alá ősszel rakásokban gyűjtötték a törkölyt, és ekkor a szanatórium máskor avas szagú folyosóit átjárta a stuccolt szilvaillat, belopózott a sárgára festett kórtermekbe, meglegette a száradó ruhákat, és pimaszul bújt be Lehmann doktor tökéletesre nyírt bajusza alá.

A doktor felült az ágyban, fáradtan fújtatott egyet, belelépett a szolgálati papucsába, és elindult a kék mosdótál felé. Szolid vasszerkezetbe volt belehelyezve a kissé megsárgult fenekű mosdótál, mellette gyűrötten lógott egy fakult frottírtörölköző, alatta néhány flakonban fertőtlenítőszerék és egy üveg ablakmosó szer. Lehmann doktor a tál fölé hajolt, és lassú mozdulatokkal végigsúrolta nedves ujjaival az arcát. Éppen asztalához ült, és rágyújtott volna egy szál gyűrött Mărășești-re, amikor váratlanul, kopogtatás nélkül kivágódott az ajtó, és Jóska esett át fújtatva a küszöbön. *Megérkezett*, mondta.

Akkor még nem is gondolt volna arra, hogy csak szép lassan kell közelítenie a valósághoz, mert törekenyek a lapok, töreke-nyek a kövek, amelyeken átszalad a Homoród hűvös vize, és nem utolsósorban törekeny maga a valóság, amely aznap reggel, amikor előkotorta a fészerből a lakkozott fejszenyelet, és szorosan a satuba fogta, úgy tűnt, mintha viaszként folyt volna végig a völgyön, megkötve az időt, amely amúgy sem mozdult előre, mióta leégett a Mócsi csűrje, és bennégett az egyedüli óra a faluból.

Tudta, hogy az illatok könnyen elillannak az érzőbolyhok között, a valóság semmi perc alatt szagot képes kiválasztani a toll fenyegetése alatt, mint egy riadt görény, menyét vagy nyest-fajzat, amelyet kertlécek között, szögesdrótok alatt üldöztek vicssorgó kutyák. Ezért várt a történet papírra vetésével. Nem bántotta éveikig, hadd érjen meg, sűrűsödjön szövete, ikradsójon benne az egykori izgalmak zsírja, míg végül egy napon lefújhatja kérégéről a port és a pihetollúkat, és mindent újra áthat majd az édeskés levendulaillat, amit az a fundamentalis-ta idegen hozott magával távolról, a hegyeken túlról.

Aztán egy napon, amíg a bodega előtt nézte a kuglizó csá-vókat, átfordult fejében az a bizonyos kerék, sívített, és nagyot koppant. Kitágult szemeiben a völgy; felszaladt rajta az összes fény, átsuhan rajta az összes árnyékos illat. Amikor befordult az utcába, már csak arra gondolt, hogy honnan fog ebben az órában írólapot vásárolni.

Laura

Figyelte, amint az ablak hasán keresztül a patak hólyagot növeszt a nagy kő mögött, aztán oldalra engedte fejét, nyaka puhan megnyúlt, és amint vállához ért parányi füle, a patak visszaomlott medrébe, ahol az idők kezdete óta folydo-gált. Így maradt néhány percig, közben diószínű hajszálai beo-sontak a fenyőhidlás közti résekbe. A falon, az ablakkeret mellett egy gömbölyű pók pihent, lábai alatt vakolatmorzsák zuhantak a mélybe, amikor elindult a távolba, ahol a vörös olajfestéksáv keresztülvágta a sárga budaiföldet.

A szilvafák alatt erjedő lila foltok. Laura beletúrt az édes-kés masszába, és megnyalta a mutatóujját. Leült a ragyás szil-vafa tövébe, egy ágacskával a földet piszkálta. Közben fejét bal vállára ejtette, és hallgatta, ahogy a levegőt átvágják a tölgy levelei, tétován, alákacsázva. Hallgatott, mint általában.

A szanatórium udvarán két focikapu állt. Egykoron gáláns délutánok és szombati partik színtere volt a libapimpós pálya. Ma tölgyfaágakból összeszegezett kapu jelzi, hogy itt vérre menő futbalcsaták dúltak. Aztán az egyik kapu tövébe ült Laura, háttal az intézet északi falának. Az ajtóban Lehmann doktor állt, és nézte a lányt, aki már mintha évszázadok óta itt élne ebben az intézetben, évente megérik és megerjed, mint a szilva a kertben, hogy következő tavasszal újra kemény legyen, mint a fagyos massa a pálinkafőző alatt, újra és újra elmúlik ősszel, ujjai lassan fogják ki a tél kocsonyás tüdejét, magába szívja a füstös nappalok izgalmas valóságát és a párás éjszakák bánatos kezdeteit. Egyszer egy ökrösszekér hozta ide, egy zsák liszttel és két kosár krumplival. Most itt ül, nyakának íve eltakarja a nagy követ a töltés fölött, bámulja a patak hajjait, rezzenéstelen arcán vörös érrendszer zsong, kék márványszemeire pára fagy, amint a szél feléje fújja a patak fölül a párárt.

Ma érte jön valaki, aki elviszi messze. Lehmann doktor csak annyit tudott meg a telefonból, hogy egy nagyon komoly ember az, aki eljön a lányért, és nem jó viccelődni vele: egy erdélyi: komor, zordon és hallgatag.

Ahogy nézte a lányt, arra gondolt, hogy bizony jó is lenne, ha az idén hamarabb jönne a tél. Könnyebb lenne a felejtés talán. Megszerette a lányt, sokkal jobban, mint gondolta volna, ám ahogy közelgett a búcsú pillanata, bárgyú, kucsmaszerű kedve kerekedett Lehmann doktornak. Így várta az idegent, aki eljön a lányért, hogy elvigye a messzi Erdélybe, oda, ahol szabadon járnak a madarak, bővizű patakok zúgnak, ahol menyétbőrét szárogatja a napon a hód, vidratestét fényezi a vízben a hal, oda, ahová a gyerekeket viszik bibircsókós boszorkák, ahová menni nem kívánna menni senki, ahonnan bűnös levendulaillatot hoz az esti szél.

Zikó

Zikó a falu végén lakott, az utolsó házban, abban az irányban, amerre még soha senki nem indult el, de ha el is indult, vissza nem tért. Azt mondta magáról, hogy nem emberek közé való, és ezért, ha csak tehethe,

Valaki alszik bennem

Mellén könny szárad

Valaki alszik bennem.
Alig lélegzem, lopva.
Pillája se rebben.

Holddal se ébreszteném.
Idegen hatalmú.
Változik arcom két szemén.

Belőlem, érettem él, külön.
Meg se mozdulhatok.
Ahogy gyík melegszik kövön.

Csendünket őrzöm, kikötve.
Könnyű árnyékom védi.
Élettel teli minden öble.

Együttlevés. Való, képtelen.
Ha fölébred, akkor meghalok.
Mellén könny szárad, szívemen félelem.

A háztetőn

A háztetőn
girhes csontváz hegedül.
Ki hívta? De ki küldte?
Eddig még mindenkinek
sikerült meghalni egyedül.

Csak semmi segítség
magakelletőn!
Egy-egy Atlantisz
– akár a többivel –
velem is elmerül.

A teremtésből

Isten egy boldog percében
szerető szíveket teremtett,
és egymásra hagyta őket.

Már első botlásunkkor
gonosz ostobákat teremtett,
és ránk hagyta azokat.

Aki halhatatlan

Aki halhatatlan,
abban én itt meg nem bízhatok.
A szőlő édeséből,
bűrök keseréből
itt köröttem mindnyájan ittatok!
De ki az elmúlás,
a nemlét ízét nem érezheti,
annak nem nyílik az ismét,
mellében nem gyúl s alszik a katlan.
Én szánom őt, én,
ki voltam kezdet és leszek a vég.
S hulltomban
egy bolygó hasad meg alattam.

CZEGŐ ZOLTÁN

Köszöntjük a 70 éves költőt!

Az ígéret ikonja

akár szemernyi öröklét
Majd Mennyire útszéli,
üres hangalak!

Minden elhalkult,
amíg e szóra várva
a fűvi csöndekben hallgattalak.

Egykor Amikor mi voltunk,
az nem is lehetett!
az nem volt.

Csupán az Ígéret tavaszi ikonján
jövőtlenedett lucsokká a mennybolt.

Tagadás *Gúzs* *Kétely*

Mind, mind Ábel-i óhaza.
És a Hang,
hogy lehetek a legnagyobb halott,
de akár szemernyi öröklét!

A páros lét növényi szózata.

Állítás *Bizalom* *Szárnyak*

Üdvösség hármasiker fia.
Összecsukódni két levélként...

Vagy ártatlan ököllé szelídít
az együgyű equivalencia?

Mégis: mégse keresd saját szavaid,
inkább szitakötőt a könyveimben.
Úgy hamarább habarnak végre együvé.

És könnyebben is szabadulsz meg innen.

Lassított felvétel

kereszt helyett felkiáltójel fenn a házon

Azt álmodtam, hogy háttal vagy nekünk,
a templom felé fordultál vala.
Feliratozod mindazt, mi letűnt.
Szólítgatod, minek nincs szava.

Itt az van, ami tegnap is volt.
Ha szélcsend – hát a gazda rombol!
Nagy plázák kontra senyve kis bolt,
ha még makogunk Trianonról.

Linder-utód játszik katonásdit.
Kertészkedik a honvéd, szendereg.
Halottit lejt köröttünk sok másik,
s mint szikla, porlik szét a hadsereg.

Keresem az iskolát, az utcát,
de még a falut is alig lelem.
Mind elúsztak a pénz habjain, mind,
túl a Konvergenciás-tengeren.

Mellünkre tűzzel hegesztett jelen.
Jövőnk minden hegycsúcsa vízbe tűnt.
A Kékestető helyén óriásplakát:
– Túl a Konvergencián
boldogok leszünk!

Az Operaházban kormánybál van.
Ki ott nem derűs –
kivezetik a liftboyok.
A rendőrkordonon túl, dermedőn,
vert népem reménye imbolyog.

Már alig van jog, tej, kenyér –
és még hátra a Túrhetetlen!
Széllel hintáznak szövetségek,
míg csak köd, gőz a bevert fejekben.

A gyermek- s anyagiilkos itt csak *téma*.
Ki erősebb, még remél,
beletúrva a kukába.
A Kárpát-medence vizei Napkeletre –
s vihogó kamera néz a Dunára.

Szivárvány. Valami szövetség jele.
Tán van még ezredévnyi légköröm,
egy krumplim, egy söröm.
És közöm?
Nem ártana itt már egy vízőzön.

Foszlik a varrat. Nincs már
köröttem semmi bizonyosság.
Könnyező angyalok lepedőiket
titkon a földi hóharmatba mossák.

Kiszellőztettem innen mindent már.
Tél van. Olyan mindegy,
fázom, nem fázom.
Kedvenc imáim összegyűjtve körbe.
Kerszet helyett
felkiáltójel van fenn a házon.

Maradtam, mint annyiszor már,
bor és kenyér nélkül.
Hány száz esztendő kelletik megszokni,
hogy itt a szó is a számra kékül?!

Írjátok ki minden
ravatalozóban
fekete keretbe:
akit én szeretek
örökös futólag –
meg van az szeretve.

Mert megterem bennem
napról napra az igen.
Akkor is, hogyha már
nem is hihetek semmiben.

Úgy tudd, csecsszopó jövevény,
hogy az volt a vég, amikor
már szememen is elholt a lámpafény.

Halál, te mosd ki ingeim!
Töröld le a széket.
Hétbe szakadj velem!
Simítsd el fölöttem a jeges nagyidőket,
gondod legyen kenyéremre, sómra –
a te idődet élem.

Úgy járj ebben a hazában,
hogy bármikor ott találhatod Jézust,
a kereszt törvében,
ökölbe szorított kézzel,
életre váltan.

És most itt vagyok a nagy mellű deltában.
Nem is folyam, nem is óceán.
Hozsannát nem hoztam, nem is fogadtam.
Ily koszos víz még nem nézett reám.

Bevezető:

–A háború áldozatául szánt 2. magyar hadsereg a Voronyezs alatti Don jobb partját védte. A több mint kétszáz kilométeres szakaszt épp egy olyan forró nyári időszakban foglalták el a magyar bakák, mint amikor én kerestem fel a harcok színtereit. A Don a szabályozatlan Tiszára emlékeztet, az itt élő paraszt-emberek vendégszeretete pedig az erdélyiekével vetekszik – még ma is friss tejjel, házi kompóttal fogadják a magyarokat azok is, akik megélték a magyar megszállást. A hírhedt Urivban is így történt. A falu manapság is őrzi sebeit – úgy néz ki, mintha a vén ördög szántotta volna fel hatalmas ekéjével.

Iván Lehogyedov, nyugdíjas tsz-elnök, Uriv:

–Itt voltak a „mágyárszki” katonai sírok, azoké a „mágyáriké”, akik Uriv bevétele közben estek el.Akik az urivi harcokban haltak meg. Szóval őket a „mágyárszki” parancsnokság itt temettette el. Ezek voltak az első sírok Urivban. A templom előtt ásták meg őket. Nem tudom, hogy miért éppen itt, de mindenesetre a templom előtt. Ebből az irányból lehetett bemenni a templomba. Nagy templom volt, és előtte temették el őket, annak ellenére, hogy a polgári temető itt volt mellettünk. A „mágyárszki” katonákat mégis ide temették. Én magam láttam a sírokat, de azután elsimultak a sírhantok. Nem alakították ki a katonai temetőt. A jelzéseik is eltűntek. Most azonban – önök is látják – látható valami belőlük, hogy tényleg itt voltak a sírok. A templomból csupán az alapok maradtak meg a harcokat követően. A sírok nem voltak elkerítve, a sírdombok lelapultak, eltűntek, meg minden. De én ezt a helyet pontosan ismerem, a sírocskák itt voltak, még látszódnak a besüppedt árkok. Ezek valóban az önök katonáinak a sírjai. Én ezt garantálom – egykor én magam láttam.

Narrátor:

–A közelmúltban másodszor is felásták a kis temetőt. A modern sírrablók jó áron eladható relikviák után kutattak. Először, a szovjet áttörést követően, a visszatért helyi lakosság rabolta ki a magyar sírokat. Akkor csizmákat és ruhaneműket kerestek, amelyeket élelmiszerre lehetett becserélni. Napjainkban, harmadik alkalommal, exhumálták a csontokat, hogy a katonai temetőbe kerüljenek. Ezzel magyarázható, hogy a negyven sír helyén ma kis árkok láthatóak csupán.

Stand up (Erdélyi Péter):

–Azt hiszem, most sok nézőnk felkapja a fejét, amikor azt a szót hallja, hogy „Krugljak”! Ez a szó oroszul Kerek erdőt jelent. Itt állunk a Kerek erdőben, azokban a lövészárkokban, amelyekben a magyarok hét hónapon keresztül védtek ezt a frontvonalat, néztek farkasszemet a szovjet csapatokkal.

Narrátor:

–Az urivi-sztorozsevojei hídfő elfoglalása nem csupán sok áldozatot követelt a magyaroktól, de valójában nem is járt sikerrel. A szovjeteket nem tudták átkergetni a Don túlszárjára. Naponta bejártak a faluvégre, és a domboldalon lévő kiserdőben építették ki a hadállásaitak. Ezzel magyarázható, hogy a falut ki kellett üríteni. A helybeliek, akik sokszor összefoglaló néven németeknek neveznek minden ellenséget – így a magyarokat is –, emígy emlékeznek arra a három napra.

Jelena Zemljanszkih, nyugdíjas tsz-tag, Uriv:

–Minket kergettek ki legelsőként. A legelső porta a miénk. Onnan jöttek a németek, mi pedig a kertben ásott sáncban óvtuk magunkat a harcoktól. Péter napja volt, amikor hozzánk elérték. Vasárnap volt. Elkezdték kizavarni az utcára az embereket – abban a ruhában, amiben voltunk. Udvarról udvarra jártak. Bementek vagy öt udvarba, majd lefektettek minket oda, ahol most az óvoda áll. Régebben egy magas-magas fonott kerítés volt ott. Oda kellett lefeküdnünk.

Iván Lehogyedov, nyugdíjas tsz-elnök, Uriv:

–A falut partizánfalunak nyilvánították, hiszen az elfoglalásakor komoly emberveszteségeket szenvedtek. Ezzel magyarázható, hogy miért viselkedtek így a néppel. Összeszedték az embereket – láthatják, hogy milyen nagy a falu erre is, meg arra is – és a központba terelték őket. Itt állt meg a front, ezért evakuálni kellett a lakosságot. Három napon keresztül szedték elő az embereket a pincékből, a padlásokról, a sáncokból. Három napig terelték a népet a térre, ahol fegyveresek őrizték őket.

Jelena Zemljanszkih, nyugdíjas tsz-tag,

Uriv:

–Lefektettek minket, majd bementek a Bezrodnijék udvarába. Így hívták azt a családot, amelyik ott élt. Volt náluk néhány sebesült orosz katona és egy vak öregember. Amint bementek az udvarba, azonnal agyonlőtték őket. Mi csak a lövések hangját hallottuk, majd mentek tovább. Ezután jobbról is, balról is kezdtek kikergetni az embereket az utcára. Ekkorra már nagyobb csoport lett belőlünk. Elhajtottak minket előre, a frontvonal felé, amerre egy erdőcske volt és a templomunk állt. Nagy templom.

Anna Gnyezgyilova, nyugdíjas tsz-tag,

Uriv:

–Éjszakára bezártak minket a templomba; mint a heringeket az üvegbe, úgy vertek be minket. És tűrjél! Istennek hála, túlélttük mindannyian, és én most is élek. Nem tűntünk el. De az átélték miatt most rosszul látok.

Jelena Zemljanszkih, nyugdíjas tsz-tag,

Uriv:

–Bezavartak minket a templomba. Akkor két templomunk volt. Gorjanszkaja

és Zazmalszkaja volt a nevük. A miénk, a Zazmalszkaja nagy volt, a másik pedig kicsi. A templomocskát teletömték velünk. Szóval így álltunk benne. Egy éjszakát tartottak benne. Sokan elájultak. Inni pedig nem adtak.

Iván Lehogyedov, nyugdíjas tsz-elnök, Uriv:

–Reggel, amikor kivezettek minket a templomból, mindenkit letérdepeltettek, és elkezdték kiválogatni a hadifoglyokat, a gyanús embereket, egyszóval mindenkit, aki szovjet egyenruhában volt. Kiválogatták, és egy nagy árokhoz vezették őket, ahol végeztek velük.

Anna Gnyezgyilova, nyugdíjas tsz-tag, Uriv:

–Aztán kikergettek minket a templomból és elhajtottak. Lovon kísérték minket. Ők lovakon ültek, mi pedig, az egész Uriv, olyan

tömegben álltunk, hogy Perekrásznojtól majdnem Urivig ért az oszlopunk. Ők meg lovon, kezükben ostorral. Aki megállt, azt agyonlőtték. Nagyon sok kimerült embert agyonlőttek az út során. Kétszer is visszafordultunk, de ők mindig megfordítottak minket.

Iván Lehogyedov, nyugdíjas tsz-elnök, Uriv:

–Apám elment a mieinkkel, és a családját itt hagyta. Röviden szólv: partizánvezető volt. Fegyverrel járt, szóval ilyen parancsot kapott a partizán parancsnokságtól. Mi maradtunk, mert nem tudott elvinni magával. Anyám, a húgom és én itthon maradtunk. Hál’ istennek én élek. Három alkalommal tettek kísérletet a falubeliünk feladni minket a magyaroknak. Hiszen tudták, hogy apám a vezetőséghez tartozik, látták, hogy fegyverrel jár, és ravasz ember, vigyáz a rendre. Szóval fel akartak adni minket a magyar katonáknak. Volt egy tanárnőnk, Olga Ivánovna Szologub, aki két évig tanított engem, ötödik-hatodik osztályban. A húgomat, bátyámat is tanította. Amikor a kivégzések elkezdődtek, agyonlőttek két orosz hadifoglyot, akik a szomszéd falvakból jöttek, majd a tanárnő egy magyar puskás katonával odajött hozzánk és azt kérdezte, hogy hol van az apátok? Kivégezni – volt a válasz. Anyám sírt, azt mondta, hogy régen nem láttuk őt, nem tudjuk, hol van, lehet, hogy megölték. Végül életben hagytak minket. Kiválasztottak néhány embert, akiket kivégeztek, majd a szomszéd faluba hajtottak minket. Ott minden kezdődött előlről: ott a mezőgazdasági tanácselnök feleségét lőtték agyon. Egy szökött fogoly, ’22-es, vagy ’23-as születésű, átszökött a magyarokhoz. Valaha lótolvaj volt. Sokakat beárult, ennek ellenére életben maradtunk. Amikor továbbhajtottak minket, ott megint kísérletet tettek arra, hogy eláruljanak minket. Mi azonban megváltoztattuk a vezetéknevünket, lemaradtunk a többiektől, hogy ne vegyenek észre. És így maradtunk életben.

Narrátor:

–Az egykori tanácselnök az interjú előtt elmesélte azt is, hogy nagyapját mellette lőtték agyon a magyarok, de a kamera előtt már szégyellte ezt elmondani. A magyarok helyett szégyellte magát, még ma is mentegette a gyilkosokat, mondván, nem mindegyik „mágyárszki” volt gazember. A faluban azonban járja rólunk egy szégyenteljes népi versecske:

Jelena Zemljanszkih, nyugdíjas tsz-tag, Uriv:

Péter napján vasárnap a magyarok megjöttek, Kikergettek minden embert ütöttek és lőttek! Majd bezavartak bennünket a templomba, Ahol a népek haltak halomra. A kiserdőnél oroszok álltak, Segítségünkre siettek, s maguk is elpusztultak.

Narrátor:

–Az Uriv-i Tanács adatai szerint a háromezer lakosból kettőszázkilencvennyolcat lőttek agyon, a többieket három napon keresztül étlen-szomjan tartották fogva. A hétszázötven lakóházból hétszáznegyvenkilencet égettek fel. Az egyetlen épen maradt ház ma is áll. A közösségi épületeket egytől egyig elpusztították. Romhalmazzá vált a két templom is.

Anna Gnyezgyilova, nyugdíjas tsz-tag, Uriv:

–Amikor visszatértünk, itt egyáltalán nem volt semmi, csak romok mindenütt. Szerencsére a mi pincénk épen maradt. Nem rombolták le. Úgyesen készítettünk egy téglalépcsőt, és abban üldögettünk. Mások putrikat ástak a földbe, és azokban laktak.

Narrátor:

–A háború alatt Uriv legalább tucatnyiszor váltott gazdát, mígnem 1943. január 12-én egy elfogott kódolt üzenetből megtudták, hogy elkezdődik a „Doni koncert” – a szovjet csapatok több helyen áttörték a védelmi vonalat. Kuntár Lajos haditudósító emígy írja le a megszállás egyik epizódját: A napokban történt meg egyik közeli faluban, hogy kevéssel annak elfoglalása után orosz ellentámadás indult meg a visszavételére. A támadás alatt az orosz lakosság éktelen lövöldözésbe kezdett, ablakokból, padlásokról puskáztak, géppisztolyoztak katonáinkra. A kívülről és belülről egyszerre megindult támadás oly kritikusá tette a honvédeink helyzetét, hogy csak a falu felgyújtásával lehetett a kérdést megoldani. Már égett a falu, de a lakosság még mindig tüzelt, így csak kifüstöléssel lehetett a feladatot elvégezni.

Iván Smatov elnök, Voronyezsi Veteránok Szövetsége:

–Nem mi támadtuk meg magukat, hanem a maguk fegyveres erői támadtak ránk! Mind-ezt a fasiszta német parancsnokság alatt. Hogyan lehet akkor minket vádolni?! És még valamit el kell mondanom maguknak. Mérhetetlenül sok anyag van birtokunkban, amely azt bizonyítja, hogy milyen kegyetlen, gátlástalan, törvénytelen, minden emberi erkölcsöt nélkülöző módon irtottak ki fölöslegesen számtalan embert. Nem csupán katonákat (igaz, háború volt), hanem a békés lakosságot is. Ezt az anyagot elutazásuk előtt átadom maguknak. Fényképek, visszaemlékezések, nyomozóbizottsági jegyzőkönyvek vannak közöttük. Minden, minden. Maga szerint milyen érzések vannak az emberekben? Én nem hiszem, hogy a mi katonáink és tisztjeink, mondjuk a maguk területén, vagy Németországban ilyen erőszakot követtek volna el. Nem történhetett meg. Igaz, a háború, az háború.

Tatjana Rogova, nyugdíjas tsz-tag,

Rudkino:

–Bejelentették, hogy kitört a háború. A szüleinket elvitték, pontosabban apáinkat. Hihetetlenül nagy üresség támadt a faluban. Az öregasszonyok meg estefelé kiültek a

kapukba. Szóval kihirdették a háborút. És aznap éjjel elkezdték Voronyezsűnket bombázní. Mi meg itt ülünk, és halljuk, ahogyan szörnyű visitással zuhan a bomba. Elviselhetetlen félelmet éreztünk. Ez ’41-ben volt. ’42-ben pedig evakuálni kezdtek minket. Eltelt a tél, és akkor kezdődött minden.

Az idős emberek azt mondták, hogy itt lesznek a legnagyobb harcok. Mi kételkedtünk ebben, hiszen mit lehet a falvainkkal kezdeni? És tessék, tényleg idejöttek. Lehet, hogy a Don volt az akadály. Ha az nincs, talán továbbmennek.

Anna Gregorjevna, nyugdíjas tsz-tag, Rudkino:

– Először a németek érkeztek meg. Motorbiciklikkel ereszkedtek le a temető alatt, de „mágyárik” nem voltak. Később azután megjöttek a „mágyárik”. Jártak hozzánk is. Mindig csak kértek. Nem vertek, nem kiabáltak, nem veszekedtek velünk. Eljöttek anyámhoz, és azt mondták: Mamka! Tejet! Anyám töltött nekik tejet, ők pedig elmentek. Nekik külön lakóhelyük volt, mi pedig a saját házainkban laktunk. Aztán egyszer csak elkezdték átlőni a Don másik partjára, ahol az oroszok voltak. Itt, egészen közel volt a frontvonal. Szóval ott voltak az oroszok, azok meg válaszoltak. De hiszen azok a mieink voltak, és mégis miránk lőnek? Azt hiszem, vagy két ember halt meg. Ezután úgy határoztak, hogy evakuálnak minket. Én kilencéves voltam. Ez nyáron történt. Kihirdették, hogy evakuálás lesz. Akolhozban voltak lovak, és akinek volt fiacskája, ilyen legénykeformák, szóval azok elhozták a lovakat, befogták őket, és a szekerre felültették a családjukat. Felültették a gyermekeket. Én például a lovon ültem. Volt egy csecsemő a családban, őt tartottam a kezemben. Nyolchónapos kisfiú volt.

Anna Gnyezgyilova, nyugdíjas tsz-tag, Uriv:

– Hát a német katonákkal egyszerűbb volt, mint a magyarokkal. Egyszer bejött a házba egy német. A kisfiamnak levágott egy karéj kenyeret és megkente vajjal, majd beleültette játékból a lavórbá. Azért, mert neki is volt egy hasonló korú gyereke. Amikor pedig egy magyar jött be, az bántotta a gyereket.

Tatjana Rogova, nyugdíjas tsz-tag, Rudkino:

– Az egyik asszonytól el akarták venni a tehenet. Az asszonynak egy 8 hónapos gyermek volt a karján. Nem akarta odaadni a tehenet, a katona meg ki akarta tépni a kezéből a kötelet. Mire a katona puskatussal akkorát ütött a gyermekre, hogy az úgy elhervadt, mint a lekaszált fű. 18 napig szenvedett, majd meghalt.

Dmitrij Djakov főszerkesztő, Voronyezsi Kurír:

– Hogyan viselték magukat itt a magyarok? Először is mindenki által magukra voltak hagyva. Elsősorban a német szövetségesük részéről. Az eredeti dokumentumokban olvastam, hogy nem érkezett meg az élelmiszer és a meleg ruházat. A tél pedig igen keményre fordult. Az emberek szélsőséges körülmények közé kerültek, akiket magukra hagyott a szövetségesük és a saját vezetőségük is. Az ember ilyen szélsőséges körülmények közepette – a túlélés érdekében – szörnyű tetteket követ el, amilyeneket egyébként soha nem tenne meg az életben.

Mihai Boriszov, rokkantnyugdíjas, Peszkovatka:

– Ez valamikor ősz felé volt, ’42-ben. Megengedték nekünk, Szoldatskoje és Peszkovatka lakosainak, hogy kimenjünk aratni. Falragaszokon kihirdették, hogy nálunk is tilos délután 4 óra után kimenni a faluból. A partizánokat pedig kivégzik mindenféle bírósági eljárás nélkül. Egyszer vagy tíz asszony, pontosan nem emlékszem már, de mjindenképpen 4 óra után, kévéket hozott a mezőn keresztül. Én szemben ültem, az út mellett. Az egyiknek a fia, Alekszej, még él, ő pontosabban emlékszik az esetre, elmesélheti. Mindannyiukat kivégezték, és vagy három-négy-öt napig nem engedélyezték, hogy eltemessük őket. Mindezt azért, mert négy után jöttek haza.

Narrátor:

– Akármilyen hihetetlen, sok parancsnok kitűnően érezte magát a megszállt területen. Az otthoni nimand itt élet-halál ura volt néhány száz ember felett, mert övé volt a RANG. Jókat evett, vacsorákat rendezett, ellátta magát alkohollal, s persze fontos volt, hogy legyen bárisnya, vagyis nőcske.

Anna Gregorjevna, nyugdíjas tsz-tag, Rudkino:

– Megölték az unokatestvéremet és a szomszédasszonyukat. Hogyan ölték meg őket? Mi már ott éltünk, ahová evakuáltak minket. Ahová elhajtottak. Szinyiripegi, Vasztrjanka... Hogy is mondjam? Szóval olyan száz-százötven kilométerre innen. Ki hova költözött be. Ők meg onnan haza akartak jönni, hiszen közelgett a tél, s gondolták, legalább télire elhozzák a valenkiket. Tudják, mi az? Meleg lábbeli, csizmaféle nemezből. Vagy bundát, más meleg ruhaneműt. Szóval a szomszédasszony fogta a serdülő fiúcskát, az unokatestvéremet. És elindultak, majd amikor elérték a rudkinoi erdőt, közel a házaikhoz, kijöttek az erdőből a dombra, a tisztásra. A katonák meg azt hitték, hogy partizánok, és lelőtték őket. Nem tudom, hogy „mágyárik”, vagy németek voltak. Egy nőt és egy legénykét lőttek le.

Narrátor:

– A magyarok az idegen, ellenséges haditerepen rendkívül bizonytalanul haladtak előre. Az utak mellett aknákat jelző táblácskák figyelmeztettek a veszélyre. Az erdőkben orosz katonák bujkáltak, akik bármely pillanatban tüzet nyithattak a konvojokra. A magyar hadsereg a kivégzések ellenére rengeteg orosz hadifoglyot ejtett, akiket őrizni, élelmezni kellett. Természetesen többségüket hadimunkára fogták, tekintettel arra, hogy a frontvonal állt egy helyben.

Oleg Rosszijanov, magyar irodalomtörténész, Moszkva:
(Magyarul szól) – Fogságba estem. Ez azért fontos, mert tulajdonképpen ez magyar fogság volt. És én először találkoztam a magyarokkal, mint hadifogoly. Ez egy hadifogoly-

tábor volt a Don jobb partján, Voronyezs és Rosztov között. Körülbelül. Egy óriási disznóólban éltünk. Onnan vitték bennünket kényszermunkára. A fogság, az fogság: vertek is, bűntettek is, néhány embert felkötöttek – a két kezét egy gerendán át. Volt ilyen büntetéses a magyar hadseregben. Azért, mert szökni próbáltak, amikor dolgozni vitték őket. Ezek voltak a magyarok. És akkor hallottam először a szép magyar beszédet. Persze akkor még nem volt annyira szép, mert főleg szitokszók voltak; meg ilyen kifejezések, hogy „nem lehet”, „nem szabad”. Aztán számokat hallottam: harminchárom, hatvanhat – számoltak minket, amikor kivezettek bennünket a táborból, és amikor tértünk vissza.

Narrátor:

– Az egyik dokumentum szerint az Osztrogorszkiji 191-es Koncentrációs Táborban 1942. szeptember 17-én például, amikor a hadifoglyok dolgozni voltak, a hitleristák a hatszáz férőhelyes barakk kemencéjébe robbanószert helyeztek. Este, amikor megtelt a barakk emberekkel, befűtötték a kemencét. Ezt követően fűsiketítő robbanás következett, és a náddal borított deszkafalak azonnal lángba borultak. A rabok az ajtókhöz rohantak, de ott a magyar örök útjukat állták és lőni kezdtek a kitóduló tömegre. Háromszázkilencvenhét ember halt meg. Nyolcvanan súlyos égési sérülést szenvedtek, közülük ötvenen hunytak el.

Dmitrij Djakov főszerkesztő, Voronyezsi Kurír:

– A magyar katonák kegyetlen megtorló akciói főleg a Vörös Hadsereg hadifoglyai ellen irányultak, a hadifoglyok és nem a békés lakosság ellen. Valóban voltak kivégzések, kínozták őket. Ez természetesen szörnyű és fájdalmas. A népi emlékezetben persze ez sokáig megmarad.

Narrátor:

– Ennek az állításnak ellentmondanak a szóbeszédék, és a dokumentumok is. Szó szerint így hangzik az egyik polgári lakosról szóló jegyzőkönyv: 1942. augusztus 20-án a magyar banditák elvették Arhip Vasziljevics tehenét, aki a Krasznopolszkij Vorosilov Kolhoz tagja volt. Az illető kérte, hogy adják vissza neki a tehenét, mire letartóztatták és elszállították a magyar megtorló osztag törzséhez. Ott a magyar hóhérok megkínozták – levágták a karjait és a lábujjait, kiszúrták a szemeit, majd agyonlőtték.

Anna Gnyezgyilova, nyugdíjas tsz-tag, Uriv:

– Korán reggel keltünk és kimentünk a mezőre, hogy kalászokat gyűjtsünk. Hiszen a kenyér elégett! Enni azonban kellett. Szóval összegyűjtöttük a kalászokat, majd megőröltük, azután megfőztük, levesféle készült belőle. Mindent túlélünk. Mindent. Nagyon nehéz elmesélni.

Narrátor:

– Az asszonyoknak, lányoknak sem volt könnyű sorsuk a megszállt falvakban. A téli éhezés alatt egy asszony ára fél kenyér volt. Sokan választották a megélhetési prostitúciót, hogy önmagukat és a gyermekeiket etetni tudják. A hadsereget nők hada kísérte. Dr. Somorjai Lajos hadiorvos naplójában rendkívül őszintén ír erről a jelenségről:

„Dr. Somorjai hangja”:

Ninocska a háziasszonyunk tizenöt évét be nem töltött lánya. Feszes melle van és fiatal, viszont méhetetlenül piszkos. Eddig három baka b...a meg. A civil nők itt mind b...nak. Elképesztő, hogy nincs ezeknek se udvarlásra, se egyébre szükségük. Jóformán egy ujjal kell megbökní a mellét, és rögtön lefekszik.

Dmitrij Djakov főszerkesztő, Voronyezsi Kurír:

– A megszállt területen élők nem voltak ellenségesek. A szép, fiatal magyar fiúkba szerelmesek lettek a fiatal voronyezsi orosz lányok. Számtalan szerelmi történet alakult ki. Miután a magyar katonák elmentek, a szovjet NKVD, a KGB elődje, bírósági eljárás alá vonta őket. Léteznek ilyen dokumentumok. A vád a megszállókkal való kapcsolattartás volt.

Anna Boriszova, nyugdíjas tanárnő, Peszkovatka:

– Bujkáltunk, mert lányok voltunk akkoriban, ilyen kánikula volt akkor is. A kemencékre másztunk fel, hogy ne lássanak meg minket. Egész napokat ott töltöttünk. Rongyokba öltöztünk, hogy ne hívjuk fel magunkra a figyelmet. Az egyik lány el akart utazni, rózsaszínű ruhát vett magára. Kedves nő volt. Ült az udvarban, és mosolygott. Igaz, én nem voltam tanúja az esetnek, de úgy mesélték, hogy Kláva némi idő múlva ott sírt, mert néhány férfi disznólkodott vele. Igen. Igen. Szeretett volna öngyilkos lenni, fel akarta kötni magát. Anyja nem volt. Bátyja volt csak, aki a feleségével élt. Nem volt, aki megnyugtassa. Aztán idegen asszonyok győzték meg, hogy ugyan már galambocskám, nem érdemes ezért. És példákat kezdtek felsorolni, innen, onnan, meg amonnan...

Anna Gnyezgyilova, nyugdíjas tsz-tag, Uriv:

– A legkisebb lányomat egy szeméb alak molsztálta. Addig a németekkel harcolt, most itt maradt. Zaklatta a lányomat, disznólkodott a lányommal. Egy szegényes ruhácska volt rajta, az az ember meg nagy párnákon feküdt meztelenül. – Feküdj mellém – mondta neki és hogy vegye le a ruháját, majd meztelenül feküdjön mellé.

Narrátor:

– Az említett „szemét alak” a németek oldalára áttált helyi ember volt, de a magyarok által fenntartott frontvonalon garázdálkodhatott – büntetlenül.

Folytatása a www.irodalmijelen.hu weblapon olvasható

POZSONYI ÁDÁM

Felvilágosodás

A mikor kinyitottam a gardrób ajtaját, hogy kivegyem a télikabátomat, ujjaim beleakadtak egy zsinóros mente prémes gallérjába. Szélesre tártam az ajtót, s látom ám, hogy a gardróbomnak időközben lakója lett. Egy tisztességben megőszült bajuszos atyafi költözött a télikabátok és a kilukadt esernyő szomszédságába. Lábán csizma, derekán kard, fókását pedig a biciklipumpa és a régi telefonkönyvek félig ledőlt halmának támasztotta. Valami ispánféle lehetett, de éppúgy kurtanemesnek is beilllett volna.

Szerzett valahonnét egy sámlit, s szemmel láthatólag azon ücsörgött napközben, éjszakára meg az egyik átmeneti kabátomat használta vánkosnak. Pislogva nézett fel rám. Minden bizonnyal bántotta szemét a hirtelen jött fény.

– Jó napot – dadogtam zavartan. – Nem akartam háborgatni. Nem volt tudomásom róla, hogy Ön időközben beköltözött ide.

– Nem tesz semmit – legyintett nagyvonalúan –, előfordul az ilyesmi. Főleg a mai világban – tette még hozzá.

Ezután jó darabig csak néztük egymást szótlanul. Egy idő után kezdett kínossá válni a csend.

– És mondja, mit csinál itt? – nyögtem ki végül.

– Hát, csak üldögélek. Üldögélni jó dolog. A vármegyében is csak ez ment naphosszat...

Nem akartam, hogy elakadjon a beszélgetés fonala.

– Elnézést, hogy megzavartam, de...

– Nem zavar – nyugtatott meg. – Rég beszélgettem már kedvem szerint. Szeretek beszélgetni. Volt úgy, hogy majd minden évben leküldtek a vármegyébe egy intézőt, akivel az ember jóízűen el tudott diskurálgatni. Behúzódtunk egy ablakmélyedésbe, vagy valami árnyas fa alá, aztán észre se vettük, s már ránk is esteledett. Néha még a szolgabíró úr is csatlakozott hozzánk, meg a pelecskei plébános. No, persze, akkor még más idők járták...

Volt valami a hanghordozásában, ami nem tetszett nekem. Valami lekicsinylő. Úgy éreztem, kissé lebecsüli korunkat.

– Mi itt kin, azért elértünk mindenfélét. Vannak eredményeink. Itt van például a számítástechnika. Ez – hosszan kerestem a megfelelő szót –, hihetetlen perspektívákat vetít elénk.

– Valóban? – kérdezte udvariasan. Valamiért ismét úgy éreztem, udvariassága nem szívből jövő. – Ez bizony roppant érdekes – tette még hozzá. Előkotorta pipáját a sámfák közül, egy ideig pöfékelt, majd így folytatta. – Nézze, ez a sámlit itt kényelmes. Fából van. Fenyő. Jó erős. Megbízható. Azonkívül szeretem a kabátok illatát is. Igen, ez itt például egy jófajta teveszőr – fogta két ujjá közé egyik kopott télikabátomat. De a zajra sem panaszkodhatok. Szóval, jó itt nekem.

– De hát nem lehet elzárkózni a világ elől! Maga itt biztos még az űrhajózásról sem hallott. No, persze – próbáltam fölényskedni –, honnan is hallott volna. Úgy él itt, mint valami remete. Fogalma sincs a mi nagyszerű vívmányainkról.

– Nagyon szép lovai voltak a grófnak – jegyezte meg némi szünet után. – Csodájára jártak még Trencsénből, meg Ugocsából is. Egyszer... No, de hát ezt maga úgysem értheti. Legyintett egyet, majd ismét elhallgatott.

Csend ereszkedett közénk. Egyikünk sem tudta, mit is mondhatna még. Csak a régi falióra ketyegése hallatszott.

– Biztos nem akar változtatni ezen az állapoton? – kérdeztem hosszú idő múltán.

Ő erre megcsóválta a fejét.

– Sajnos kettőnknek kevés itt a hely. Magának már nem jut. Még ha arrább toljuk a régi cipőit, akkor se. Különben is, mindenki a saját világában lehet csak otthon. Ott kell boldogulnia. Sajnálom fiatal barátom – tárta szét a karját –, nem engedhetem be ide.

Egy ideig még vártam, de miután láttam, hogy nincs számomra több mondanivalója, elkezdtem lassan behajtani a gardrób ajtaját.

– Egy valamire azért még megkérném – akasztotta meg szavával mozdulatomat. A félig behajtott ajtószárnyak mögül úgy villogott ki szembogara, mint holmi reflektor fénye az alagút túlsó végéről. – Fúrhatna egy lukat ide a gardrób oldalába. Hogy egy kis napfény bejusson néha. Tudja, szeretek olvasgatni. Rendelkezésemre áll jó pár tekercs hivatalos irat, régi perek jegyzőkönyvei, négy évfolyam Tólnai Világlapja, meg több kötetnyi Sipulusz. Nem, ne legyen túl nagy az a luk. Csak olyan kicsike. Nem jó az, ha az embernek túl nagy rálátása van a világ dolgaira. Ha túl sok fény éri a rejtett összefüggéseket. Vannak dolgok, amiknek az a rendeltetésük, hogy soha ne kerüljenek napvilágra. Úgyhogy, csak mértékkel a világosságból. Mindig csak mértékkel.

Egy ideig még hallottam, hogy szöszmötöl odabenn, meg hallottam mormogását, de mire kiértem a konyhába, a rádió zöreje elnyomta az utolsó hangfoszlányokat is.

Juli vadlúd akar lenni – Téma és variáció

Papp-Zakor Ilka: A téma

Mottó: *Azért vagyunk a világon, hogy valahol vadlúd lehessünk benne.*

Juli vadlúd akart lenni, kitömött vadlúd, szürke és csapzott, mint amilyeneket múzeumokban és harmadosztályú régiségkereskedések kirakatában látni; álmában csőrét narancssárgára festették, mint az alkonyat, vagy mint a túlérlett őszibarack húsa, szemüregébe üveggolyót dugtak, úszóhártýás lábacskáit pedig merev fatalapzatra szögezték, hogy míg a világ világ, büszkén feszíthessen egy üveglap mögött. Életcélja megvalósítására Juli egyetlen lehetőséget látott, ennek megfelelően naponta gyakorolt, igyekezett minél tökéletesebben beleélni magát a vadlúdi létbe.

Habár első próbálkozásai egytől egyig kudarcba fulladtak, Juli nem hagyott fel a kísérletezéssel, sőt, még jobban belelovalta magát, s abban az időben nemegyszer érezte, vízmadár énje ébredezni kezd. Éjszakánként hálósobájá szűk vitrinné változott, ágya takaros deszkapódiummá. Hallotta a porszemek motozását, ahogy beveszik magukat szárnytollai finom erezetébe, miniatűr rajzokkal tarkítva a nöstény lúd színezetének egyhangú árnyalatait. Erről jutott eszébe a szó, amiről úgy vélte, a legpontosabban foglalja össze céljának lényegét, s bele is motyogta rögtön a rántásba, amit éppen kevert – mert mindennapi teendőit azért sosem hanyagolta el. Így hangzott: mozaikszürke, s bár később maga Juli is kételkedését fejezte ki annak létjogosultságát illetően, nevéen nevezni a vágy tárgyát vitathatatlanul hatalmas lépést jelentett az átalakulásban.

Azt a bizonyos délutánt követően Juli igyekezett életébe az egyhangúságot mint irányítényezőt bevezetni, majd, amikor végre eljutott odáig, hogy már nem érzekelte a napok közti átmenetet s az őket egymástól elválasztó különbségeket, vagyis sikerült konyhájában, asztalán a felismerhetetlenségig agyonkevert rántással az időt megszüntetnie, kéjesen elmosolyodott. Igazság szerint ekkorra, habár ő nem tudott róla, már serkedtek az első tollai.

Az átvedlés utolsó állomásához érkezett. A kitömöttség semleges nyugalma kiszorította a változás kezdeti izgalmát. A folyamat színes képeket termett egyre kisebbedő fejében, a szalma közül vad árnyalatok tűntek elő kavarogva, a kusza vonalak és egymás hegyén-hátán foltok közt felismerhetővé vált egy-egy újabb evezőtoll, megmerevedett boka, a csinos tartóállvány körvonala. Aztán az ábrák kitisztultak, élethű illusztrációként örökítették még a nagy átváltozást, némelyük részleteket mutatott csupán, a későbbiek már fölillantottak egy in concreto ludat. Az utolsó kép egyenesen hátborzongató: narancsvörös lúdtalpakat szegeznek a frissen lakkozott deszkára.

Szántai János: A variáció

Juli vadlúd akart lenni. Hogy mikor fogalmazódott meg benne a vágy, nem tudta. Naplójában ilyen bejegyzések álltak ezzel kapcsolatban: Állatkerti séta? Brehm? Libasült? Persze tévút volt minden egyes feltételezés, illetéktelen szemek számára. Pontosan tudta ugyanis. Egy hétfő délután történt, a természetrajzi múzeumban. Hogy a múzeum miért volt nyitva ezen a napon, valóban talány. Juli rá is kérdezett, ám a dodómadárra emlékeztető alkalmazott átnézett rajta. Az egyik tárlóban egész vadlúdcsapat tanyázott. Egyesek ültek, mások fél lábon állingáltak, megint mások nekifutottak a levegőnek. A vezérludat valamilyen erő, feltehetően egy nemtörődöm lökés kizökkentette egyensúlyi helyzetéből. Pizskossárga csőrével nekítámaszkodott az üveglapnak. Juli odanyomta orrát, bandzsított. Aztán behunyta szemét. Aztán a tárló mögötti falra irányította tekintetét. És akkor megnyíltak előtte az üvegszemek feneketlen tavai. Kiskacsa fürdik fekete tóban. Anyjához készül... De miért Lengyelország? Milyen iránytű jelöli meg éppen ezt a tengelyt? Ezek a kérdések alkották az aznapi naplóbejegyzést. Hétfő éjszaka látta magát először: kitömött vadlúd egy múzeumi tárlóban, amint éppen nekilendül, hogy elhagyja a bizonytalan anyaföldet, és nekivágjon a titkos, csak és csak az ő testére szabott légifolyosónak. A célpontra vonatkozó kérdés továbbra is függőben maradt, pedig kedd reggel Juli makacsul fejtegette álmát. Mintha libát tépnék, jegyezte fel naplójába. Kedd éjjel ismét ott találta magát a tárlóban, amint szárnyait repülésre lendíti, a hasán levő molyrágta lyukból szívárog a fűreszpor. Szerda reggel megkereste Lengyelországot a térképen. És ott volt: Lubuskie megye, a Lengyel Nagy Tavak vidékén. Liba, liba, libuskám. Juli érezte, amint testében fészket rak a boldogság aranytojást tojó lúdja. Fordulj ki, fordulj, szép

aranyalma, énekelte, miközben mosogatott, mindennapi teendőit ugyanis nem hanyagolta el. Legalábbis addig, amíg a következő lényeges kérdésre választ nem talál. Hogyan legyek vadlúd? Ez a lényegében technikai probléma minden áldott nap odakerült naplója frissen teleírt oldalának aljára. Fölötte az álom már ott hevert, megkopaszva, tepsire készen. Csak a recept hiányzott.

Ekkortájt történt, hogy Juli szerelmes lett egy fiúba. Rövid, de annál hevesebb udvarlást követően egy szerda délelőtt megültek nászukat. A beteljesülés pillanatában Juli lipicai kancává változott. Azonnal elhagyta a fiút. Heuréka, megtaláltam, írta be aznap este a naplóba, csupa gyöngybetűvel. És kutatni kezdett. Naplójában egyre gyarapodott az állatsereglet. Volt már amerikai bölény, ezüstsírály, száimi macska, paradicsommadár, gerenuk, grönlandi bálna, rózsabogár, óriáspolip, kacsacsőrű emlős, mokasszinkígyó. Az áhított cél azonban épp olyan messze volt, mint a lipicai kanca idején. Juli kapkodni kezdett. Talán ennek tudható be, hogy olyan állatok jelentek meg a menaszériában, mint a vízidisznó, a vándorpatkány, a bezoárkecske, a csótány, a kullancs vagy a madárpók. Sikos a talpa, magas a sarka. Egy csütörtök délután Juli letette a fegyvert és visszatért a múzeumba.

Úgy érezte, zátonyra futott. Kis kacsa fürdik fekete tóban, anyjához készül Lengyelországba, sikos a talpa, magas a sarka, fordulj ki, fordulj, szép aranyalma, sziszegte a tükörbe, a szomszéd, a bolti eladó, a jegyellenőr arcába. Úgy érezte, el kell felelténie a beszédet. De képtelen volt rá. A dal minduntalan visszarángatta a szavak bozótjába. A megoldást ismét a váratlan kínálta. Egy péntek reggel Juli érezte, öle csatakoszá válik. Megmosdott, gondosan elhelyezte a szárnyas betétet és napi teendői után nézett, melyekhez továbbra is ragaszkodott. A szombati, vasárnapi, hétfői, keddi naplóbejegyzések: egy-egy mélyvörös naplemente. Szerdán, csütörtökön és pénteken csöppnyi félelem is átítatta a papírt. Aztán a szombat éjszaka meghozta a várva várt eredményt. A szavak a mélyvörössel együtt lassan fogyatkozni kezdtek. Juli hanyatló vállán megjelent két, pelyhekkel borított dudor.

Az egyik vezető varsói napilap csütörtöki számában megjelent a hír: *Repülő mülúd. Kacsa vagy csoda? A Lubuskie járásbeli Czarne Jezioro község postamesternője, Kasia Sadowska tegnap este szenzációs esemény tanúja volt. Hét óra tájt Kasia asszony, aki egyébként a helyi vadásztársaság elnöknője, alacsonyban repülő, magányos vadludat vett észre, amely szokatlan módon a kertek fölött keringett. A hölgy habozás nélkül fegyvert ragadott és egyetlen lövéssel leterítette a madarat. Nagy döbbenetére azonban az elejtett lúd kitömöttnek bizonyult. Ha nem láttam volna a saját szememmel, hogy repül, buta tréfaként kezelném az esetet. Így azonban kötelességemnek tekintettem jelenteni a dolgot, nyilatkozta lapunknak Kasia Sadowska, aki műanyag zacskóba csomagolta, és bevitte a tetemet a rendőrszre. A falu lakossága felbolydult a szenzációs hír hallatán. Egyértelmű, hogy csoda történt, nyilatkozta Piotr Kvas plébános. Ki látott már kitömött libát repülni? Az Úr elküldte hozzánk angyalát. A helyszínre érkező hatóságok eleinte miniatűr orosz kémrepülőgépre gyanakodtak. A madár testét átvizsgáltuk, ám semmilyen mechanikus szerkezetet nem találtunk benne, nyilatkozta Bartek Cihonski tűzszerész százados. A különös állat azonosítását is elvégezték. A kitömöttség kérdésére nem tudom a választ, jelentette ki Marcin Weis zoológus, a tudomány ugyanis nem foglalkozik élettanilag kizárható jelenségekkel. Tény, hogy a nyári lúd (Anser anser) egy kóbor példányáról van szó, és hangsúlyozom, kóbor példány, hiszen az évnek ebben a szakában a nyári lúd nem vándorol. A madarat még aznap elszállították a varsói Mikrobiológiai Központba. A vírusesztek eredményeiről hamarosan beszámolunk.*

Különös ajándék, gondolja Iksz, nagyon különös. Mi több, gyanús. Most már, legalábbis. Mert, amikor tudomást szerzett róla, akkor egészen meghatódott, a könnyeivel küzdött, hogy mégis milyen szerencsés ember ő, mert ilyen asszonyt talált magának. Micsoda önzetlenség, gondolta, miközben a levelet olvasta, amit a felesége titkon rejtett a kabátja belső zsebébe, és amire munkába menet, a cigarettája után kutatva lelt rá. Olvasta hát, és a könnyeivel küzdött, mert valami boldog-szomorú érzés vett erőt rajta, hogy milyen szép is ez, de ő ezt sosem tudná így, még csak viszonozni sem. Ő ehhez képest egy utolsó önző állat, aljas szörnyeteg, meg sem érdemli ezt a nőt, ilyesmikre gondolt akkor. A levélben az állt, hogy Ikszné szobát foglalt neki három éjszakára, egy mindkettejük számára kedves panzióban, ahol anno a nászútjuk alatt is megszálltak egyszer. Gondoltam, örülsz majd neki, írta Ikszné, hogy éppen ott foglaltam neked szobát, igen neked, csak neked. Hiába volt nagy a kísértés, hogy veled menjek. Én emlékszem azokra az elejtett szavakra. Hogy most egy kicsit elegend van az emberekből, a munkából, úgy általában mindenből. Fáradt vagy idegileg, szellemileg, fizikailag, végig melóztad az évet. Hogy szeretnél egy kicsit egyedül lenni, rendezni a gondolataidat, olvasgatni, semmit csinálni, meg ilyeneket. Hát, gondoltam, most, hogy a hosszú hétvége és a születésnapod egybeesik, ez talán szép ajándék lesz, zárta le a levelet az asszony. Szép, persze, de mennyire, hogy szép, tényleg valami ilyesmire vágyott, gondolta Iksz. Ha már november elsejére esik a születésnapja, legyen benne valami életszagú is. Micsoda nő, tündődött, az ő nője, döbbsent rá újra, mint már annyiszor. Így élte meg Iksz a katarzist, csak hát ez nem egy film, aminek egy ilyen ponton vége is van, pontosabban, van a vége. Lassacskán alábbhagyott ez a szétáradó örömrézés, a kényszer pedig, hogy asszonyát magasztalja a nem mindennapi meglepetésért, felváltotta valami lap-pangó bizalmatlanság, ami a gyanakvás beteges tüneteiben realizálódott. Később. Merthogy: nem is biztos, hogy annyira önzetlen ez a húzás. Valamiféle kitervelt összeesküvés is állhat e mögött. Eltávolítani őt ilyen rafinált módon a legegyszerűbb. De miért is? Több oka is lehet. Bosszankodik Iksz. Előbb kellett volna ezeket végiggondolnia, nem is érti, miért csak most, úti célja felé haladva, a vonaton ülve jutnak eszébe ilyenek. Mert hát, valljuk be, ezt a lehetőséget sem lehet egészen kizárni. Sőt. Ki látott már ilyet? A feleség elküldi a férjét pihenni. Persze, szépnek tűnik, túl szépnek. De hát ilyen messzire? Jó, ez tényleg betudható a közös, szép emlékeknek. Hogy magányában is kicsit vele legyen, írta a levélben Ikszné. Önzetlen? De hát van ilyen? Most már azért is végigcsinálja. Két éjszakát legalábbis biztosan ott tölt. Az már ki van fizetve. De miből is? Ezen is hogy átsiklott. Mert ugye, nekik félretett pénzük nem volt. A felesége azt írta a levélben, hogy a költségek nagy részét egy olyasvalaki állta, aki állítólag nagyon szereti Ikszet, ám nem kívánja felfedni kilétét. Mi ez, ha nem gyanús? Különben is, hogy jutott eszébe a feleségének számúzni őt bárhova is, három teljes napra, néhány odavetett szó okán, amikor végre lenne egy kis idejük egymásra. És én még meghatódtam, gondolja Iksz. Biztos valami készül. Áll elébe. Igen. Legyen, ha már vissza nem fordulhat. De ki az, aki őt annyira „szereti”, hogy finanszírozza ezt az utat, anélkül, hogy megmutatná magát.

Nincs ilyen ember Hacsak, ötlik fel valami baljós Iksz fejében, de ebben a pillanatban gurul be a vonat a célállomásra. A leszállás mindig nehezen megy, koncentrálni, nehogy valamit fenn hagyjon, ez most is eltereli a gondolatait. Leszáll. Egy pillanatra megáll a peronon. Körbenéz. Semmiféle nosztalgia nem fogja el, pedig szeretne valami ilyesmit érezni. De minden annyira más, gondolja, ahogy már a házak között lépked a panzió felé. Akkor nyár volt, most ősztűtő. Mások az illatok, fények, akkor napfényes meleg volt, most hideg van, agyonnyomja ez a

MAKKOS PÉTER

Iksz rendhagyó születésnapja

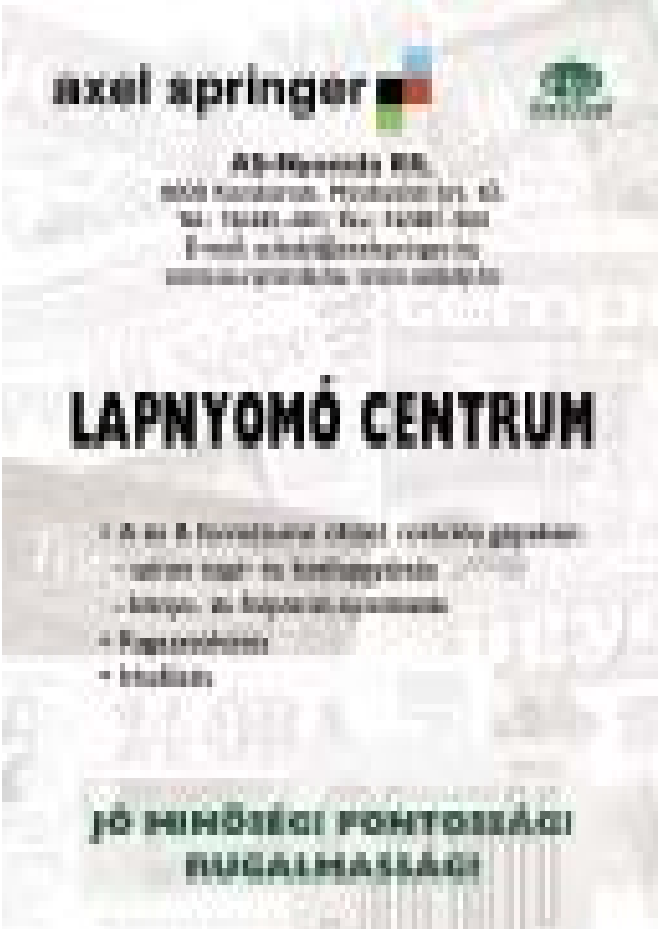

borongós, esőt sejtető idő. És ő sincs itt. Mármint a felesége. Kevésbé van vele, mintha valami teljesen idegen helyre küldte volna, gondolja Iksz. Lassan a szállóba ér. Bejelentkezik. Igen, Iksz úr, két éjszaka előre fizetve, mondja a recepciós. Parancsoljon, adom a kulcsát, a 23-as szoba lesz az öné, a másodikon, jobbra. Iksz megköszöni az útbaigazítást, bár nincs rá szüksége. Öt éve voltak itt, még nagyjából emlékszik a járásra. Felér. Benyit. Igen, még az elrendezés is ugyanaz. Kiválasztja az egyik ágyat, a börröndjét mellé helyezi. Az ágy szélére ül. Csak néz ki a fejéből, amiben újra kavarni kezdenek a gondolatok. Idekerülésének körülményei felettébb enigmatikusak. Csak hipotézisekre hagyatkozhat. És lám, ahelyett, hogy pihenne, ez az eredmény. Ezt ő így nem bírja, csattan fel. Nemhogy szelektálni, rendezni nem bírja a gondolatait, inkább még több ijesztő, lehetséges részlet jelentkezik regisztrációra. Iksz valóban nem bírja. Felpattan, bezárja a szobát. Sétálni akar. Leszalad a lépcsőn, a kijárat felé rohan, de az ajtóban meglátja – amire számítani is lehetett –, hogy eleredt az eső. Nagyon is. Zuhog. Iksz csalódottan baktat vissza a szobájába. Az ágy szélére ül ismét. Próbálja nyugtatni magát. Nem kellene mindjárt gyanakodnia, gondolja. Mi van, ha mégis teljesen tiszta az ügy? És éppen attól ilyen gyanús. Csak nem tart szeretőt a neje? Hoppá. Ez eddig eszébe sem jutott. Vagy csak nem akarta, hogy eszébe jusson? Vagy már rég eszébe jutott, csak magának is letagadta? Eszébe jutott, csak nem merte kimondani? Mi van, ha a feleségének szeretője van? Á, nem, azt azért nem. A gyerekek mellett nehéz lenne. Bár, már iskolások, akár meg is oldható. Most is a nagyszülőknél vannak. Ikszné meg otthón. Egyedül. Egyedül? Na persze. Majd hülye lesz. Iksz úgy érzi, megőrül. Bekapcsolja a tévét, de csak a csatornákat váltogatja, semmi nem köti le a figyelmét, pár perc múlva feladja. Kikapcsolja a

készüléket. Az órára néz. Este nyolc. Felpattan, ellenőrzi, nála van-e a pénztárcája, kirohan a szobából, bezárja az ajtót, végigsiet a folyosón, le a lépcsőn, a recepció előtt balra, be a bárba. Ott még pangás, látszólag nemrég nyitottak. A pulthoz lép. Egy palack száraz vöröset rendel magának, egy pohárral. Letelepedik egy asztalhoz, ahol kisvártatva megjelenik a pincér a borral. Az első korty némi enyhülést hoz. A lehetőség, hogy legalább jól berúgjon. Ha már pihenni, olvasni, élményeket gyűjteni nem képes ettől az egész örülettől. A harmadik pohárral is megissza, amikor a szinte üres üveg mellett elnézve egy ismerős arcra lesz figyelmes. Egy nőre, aki egy másik asztal mellett ül egymagában. Iksz a félhomály miatt hunyorogva próbálja kibogozni a nő vonásait. Nem biztos, hogy látta már, de mintha, és még jobban hunyorog, hátha eszébe jut, hol is. Amaz észreveszi, hogy bámulják, rámosolyog Ikszre, int is neki. Iksz zavarba jön, de visszaint, és most már szinte biztos abban, hogy látta már valahol ezt a nőt. De hol? Nem jön rá. Sehogy sem jön rá. Rendel még egy palackkal. Kihozzák. A nő kis idő múlva felemelkedik az asztalától, és Iksz asztalához billeg. Leülhet-e, kérdezi, nem zavarja-e Ikszet a társaság. Amaz zavartan bólint, tessék csak, persze, de azt előre megmondja, szabadkozik Iksz, nem lesz valami jó tár-

saság. Anő erre csak mosolyog, és helyet foglal. Iksz még mindig azon töpreng, hol is láthatta, mert hogy biztosan látta már ezt az arcot. Megkérdezi, találkoztak-e már valahol. A nő a vállát vonja, nem tudja, de akárhogy is legyen, ideje bemutatkozniuk. Persze, persze, mondja Iksz, elnézést, és a kezét nyújtja, mondja a nevét. A nő úgyszintén. Csak keresztnevet. Jázmin. Ez nem ismerős, gondolja Iksz, de ez még nem jelent semmit. Aztán a nő fecsegni kezd mindenféléről, Iksz oda se figyel, megint csak azon agyal, hogyan került egyáltalán ide. Rendel még egy palack bort, két poharat mellé. Mindazonáltal ez a nő gyönyörű. Olyan mély a dekoltázs, hogy olykor a bimbók is kikacsintanak. Nagy, mégis szép formás, amolyan kancsós mellek. A nő gyakran, mélyen előre hajol, miközben csicse-reg. Mi van akkor, ötlik hirtelen Iksz fejébe, ha ez a nő is benne van a dologban. Ismerősnek, és ráadásul rámenősnek is tűnik. Túl rámenősnek. Megvan. Teljes a kép, gondolja Iksz. Fel van bérelve a nő, hogy csábítsa el. A felesége, és annak szeretője, aki őt inkognitóban annyira szereti, igen, a neje, és a szeretője találták ki ezt az egészet, hogy aztán minél könnyebben megszabadulhassanak tőle. Iksz palástolni igyekszik döbbenetét. Úgy tűnik, nem egészen sikerül. Csak bámulja a nőt mereven. Aztán a nő egészen közel hajol. Iksz elhúzódik. Nem, ezt nem, hárítja el szóban is a közeledést. Még nem, mondja a nő mosolyogva. Ez is, tessék. Mi az, hogy még nem? Biztosak benne, hogy elcsábul. Pedig ő aztán nem. Nem lesz ez olyan egyszerű. Inni kezd. Gyorsan, sokat. Hallgatja Jázmint. Néha válaszol. Úgy tűnik, szellemesen, mivel a nő nagyokat kacag. A negyedik palack után Iksz búcsúzna, de Jázmin marasztalja. Vagy inkább, mondja a nő, hadd menjen fel ő is Iksszel. Az bambán néz maga elé. Szomorúan. Beletörődött sorsába. Ha ők ennyire akarják, hát legyen. Szabaduljanak meg tőle, neki már olyan mindegy. Iksz elindul, részegen tántorog, a nő a nyomában. Iksz tántorog, és már csak ez a pár szeszszagú gondolat cikázik a fejében, hogy ám legyen, ha ők így akarják, ő már nem ellenkezik.

Ám legyen. Ha mindenképpen így kell lennie, ő megteszi, aztán menjenek Isten hírével. Vagy én, gondolja Iksz. A szobához érnek. A nő vágyakozva nézi Ikszet. Még nem tudja, hogy az már kész mindenre. Iksz benyit, belép a szobába. A nő utána. Iksz bezárja az ajtót. A lány közelebb lép hozzá, szájon csókolja, majd hátrálni kezd. Közben vetkőzik, és táncol. Szép lassan, meztelenre. Iksz nem izgul fel, de vetkőzik. Kis idő elteltével ő is egészen ruhátlanul áll a szoba közepén, petyhüdtén. Jázmin látja, hogy partnere nem jött izgalomba. Élő térdel. A szájába veszi. Dolgozik rajta, nagy nehezen felállítja. Nem sokkal később Iksz szomorúan teszi magáévá Jázmint. Közben a feleségére, és annak szeretőjére gondol. Ők ugyanígy, gondolja részegen Iksz, csak épp boldogan, szerelmesen, vagy mi. Később Iksz és Jázmin elnyújtózva fekszenek az ágyon. Iksz már szinte bóbiskol, csak azért nem bír aludni, mert a négy palack száraz vöröstől igencsak forog vele a világ. Anő kikel az ágyból, a zuhanyzóba vonul. Csörög a telefon. Iksz szédelegve kel fel az ágyból, a hetedik csörgésre sikerül felvennie a kagylót. A felesége az. Nem akarja zavarni, csak érdeklődik, megérkezett-e épségben, jól érzi-e magát, ilyesmi. Iksz leinti. Hogy, bár a leleplező hívás kicsit késett, de ő nem akarja ezt a jól felépített játékot elrontani, bevallja hát önként és dalolva, megtörtént. Micsoda, miről beszélsz, kérdezi Ikszné. Ne játszzuk ezt drágám, kérleli Iksz, lefeküdtem vele és kész, a tervetek valóra vált. Már az első napon. Megkönnyítem a dolgotokat. Rövid csönd a vonal másik végén. Aztán sirással küszködve kérdez a feleség, hogy Iksz mégis mi a fészkes fenéről beszél, mert ő nem érti. Iksz hosszú csend után válaszol. Hogy most már ő sem érti, és lerakja. Jázmin időközben kijön a fürdőből. Te az ilyesmit megbeszéled a feleségeddel, veti oda félvállról Iksznek, majd összeszedi a cuccait, és tudatja Iksszel az éjszaka tarifáit.

Egy másik én

– *Álmok... Amikor olvastam az álmairól írt sorokat, kerestem, hol van ebben a beugratás, mikor fog elcsattanni valamilyen poén? Kiderült, hogy nagyon-nagyon komoly dolgokról van szó... Itt kellene keresni Maksa Zoltán lelkében a mélységet?*

– Igen, egyértelműen. A nostradamusi jóslatokkal, az ezoterikus dolgokkal, a földönkívüliekkel való foglalkozás nyilvánvalóan egy másik én-t sejtetnek az emberben, amelyik egy kicsit elvonatkoztatott, ufó-rajongó, és hisz is mindezekben. Ez olyan téma, amit manapság nem túlzottan divatos feszegetni. Azt szoktam mondani, a humor az a felszín... ahogy hétköznap érintkezünk, ahogy én el tudom mondani a gondolataimat. De például azért is zenélek, mert vannak olyan dolgok, amiket zenében hitelesebben ki tudok fejezni, mint a humor segítségével. Most készül a harmadik szintetizátor-lemezem, aminek *Sivatag* lesz a címe: a zenében szeretnék félelmeimnek hangot adni.

– *Miről szóltak az álmai?*

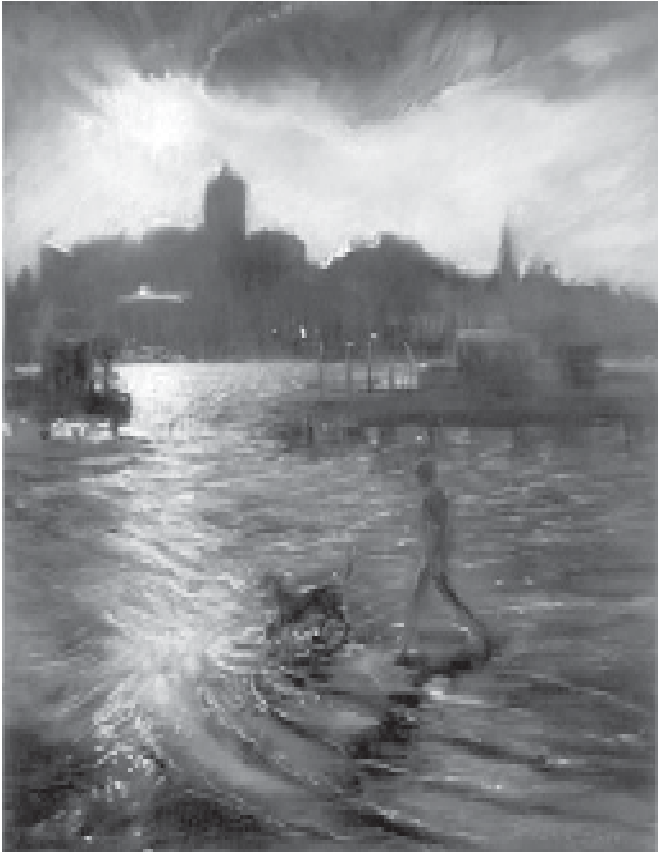
– Nagyon furcsák, és mindig valamilyen iránymutatást jelentenek számomra. Színesek, filmszerűek, nem összevisszák, mint az álmképek rendszerint. Például voltak kisebb-nagyobb találkozásaim ufó-szerű dolgokkal, máig ható álmomban láttam kettőt a ház fölött, ahol felnőttem, egészen lassan forogtak, az egyik zöld volt, a másik rózsaszín. Akkor voltam még pánikrohamos. A rózsaszínből egy fénysugár jött felém, és nagyon lassan végigpásztázta a testemet. Aztán odalépett hozzám egy professzor-frizurás, zöld szemű, nagyon érdekes arcú földi ember. Azt mondta: az előbb megvizsgáltak, s teljesen egészséges vagyok, úgyhogy nyugodtan elfelejthetem a pánikrohamaimat. Átadta a kezében lévő papírlapokat. Az utolsó előtti lapon, mintha repülőről néznénk a tájat, egy folyómeder látszott, a víz nagyon habzott, mint a Rába. Az utolsó lapon ugyanezt láttam, már egész közelről. Kiderült, hogy ez nem hab és nem folyó, ezek menetelő katonák, hihetetlen tömegben. Azt mondta: ez a jövőtök, de most még lehet ellene tenni...

– *Ezek a történetek vezettek oda, hogy Nostradamusszal is kezdett foglalkozni?*

– Kétségtelen. Az ember valahogy érzékennyé válik az ilyen üzenetek hatására, s jöttek az igazolások mind Nostradamus, mind a Biblia részéről. Mindez bele van kódolva az emberiség történetébe. Természetes folyamatként, hiszen minden társadalom elér egy olyan fejlettséget, hogy már nem tud hova fejlődni tovább, és elkezdli önmagát emésztetni. Itt tartunk most. Meg lehet nézni az új korosztályt, az új nemzedéket, amely mintha arra született volna, hogy elpusztítsa mindazt, amire mi büszkék lehetünk, kulturális értelemben, elsősorban... Tény, hogy valamilyen szinten minden jóslat beteljesíti önmagát. Megdöbrentő, ahogy le van írva a harmadik világháború lefolyása. Allítólag a földönkívüliek is akkor fognak megjelenni, amikor a gyógyszerekre és a sebesültek ellátására lesz szükség. Túl azon, hogy tudtommal jó húsz éve már menekítik valahová ezt a génállományt, a vizet, az állatokat, a vért, hogy tudják majd reprodukálni valahol máshol ezt az egész – egyébként zseniális – civilizációt.

– *Törvényszerű, hogy mindez bekövetkezzen, vagy csak lehetőség?*

– Lehetőség. Tekintettel arra, hogy az első és a második világégést sem úsztuk meg, azok is benne voltak a jóslatokban, s ugyanúgy tehattünk volna ellene... Viszont mindezek után olyan világ jön létre, ami az atlantiszi kultúrához fogható: szeretet, egység, béke... De én már annak is örülnék, ha valamikor 2050-ben valaki betesz egy Maksa-kazettát, és tudja, hogy kiről van szó!

Áradás

(Folytatás az 1. oldalról)

Mentsvár a magyarnak

– *Öninterjú című műsorában vidám válaszokat adott huszonöt év leggyakoribb újságírói kérdéseire. Ezekből az igénytelenség és a felkészülés hiánya miatt derűs kritikát lehetett kiérezni. Hogy a nagy klasszikust, Karinthy Frigvest szabadon idézzem: a humorban ön sem ismer tréját?*

– Azt szoktam mondani, hogy humorista vagyok és nem bohóc. Egyszer egy cég azt kérte tőlem, hogy a születésnap partijukon egy tortából szökkenjek elő! Nem vállaltam el, ez nem az én műfajom. Én nagyon mondanivaló-centrikus vagyok és statikus, bizonyos fokig. Bár ezt most a Komédiium Színházban a *Fürdősapka kötelező* című előadóestemben oldottam egy kicsit. Mert ott azért kemény játékok és mozgások vannak. De nagyon fontos, hogy meglegyen a mondanivaló és a kapcsolatteremtés a közönséggel!

– *Előadásaiban csak nagyon ritkán jelenik meg a politika. Miért?*

– Azt a mondást látom igazolódni, miszerint „ahol a becsület véget ér, ott kezdődik a politika”. Engem becsületre neveltek, innentől kezdve nem értem a politikát, éppen ezért véleményt sem kívánok formálni róla. Kívülről rázogatni az öklöt a mai világban, amikor mindenki tartozik valahová, veszélyes víz, nagyon hamar beskatulyáznak. Nagyon rossz üzlet lenne manapság a fél ország közönségét elveszíteni... Azért beszélek, azért dolgozom ennyit, mert tapasztalom országszerte, hogy a humor az utolsó mentsvára a magyarnak. Nagyon nagy szerencse, hogy a humorérzékét meg a zeneszeretetet a magyar gyárilag, alapáron kapja – nézzünk körül, más nemzetnek ez opcióként sem jár. Valamilyen szinten viccet csinálunk a nehézségekből, s ezáltal képesek vagyunk a túlélésre. Én ennek szeretnék a szócsöve lenni.

– *Távol áll tőlem, hogy magyarázzam vagy elemezzem a humorát, de ha kacagtató kritikát mond is, nincs benne nyersség, olykor inkább együttérző. Melyek humorának eredői?*

– Én még nem nőttem föl – a szó klasszikus értelmében – agyilag. Ez a kívülről, „alulról” való naív, gyermeki rácsodálkozás a világ dolgaira, nagyon sok ember gondolatvilágával találkozik. Kítűnő humorforrás, rengeteg poénra ad lehetőséget, hogy ugyanúgy nem értek dolgokat, mint, mondjuk, Kovács Jancsi bácsi nem érti azt, ami fölöttünk vagy mellettünk zajlik. Hogy konkrét példával szolgáljak: országot járó emberként tapasztalom, hogy méregdrága és teljesen haszontalan körforgalmakkal rakják tele az utakat. Százhatvan millióba kerül egy ilyennek a kiépítése! Kórházak mennek tönkre, gyermekek éheznek, és mi ilyesmire költünk! Azelőtt ötven évig volt ott egy elsőbbségadás tábla, az ember körülnézett, és átment, ha szabad volt az út...

– *...és be is tartották, nem úgy, mint ma...*

– ...és is be tartották! A néző azonnal be tud kapcsolódni, hisz tudja, hogy náluk is, a város határában van egy ilyen körforgalom, de minek? Csúszkál mindenki, mikor leesik a hó, nincs idő indexelni, mert kicsi, a közepén van egy domb, hogy ne lássam, jön-e szembe valaki... Tehát mindjárt van kapcsolatteremtési lehetőség. Vagy az örök téma, a média, annak parodizálása. Hogy milyen – úgynevezett – „sztárokat” csinálnak manapság; nincs produkció, nem annak alapján kerültek oda, hanem a balhé, illetve a különlegesen primitív megnyilatkozásaik alapján. Erre mondta Markos Gyuri, hogy felkeveredett a társadalom, és az alja van fölül, ez persze szigorúan kulturális értelemben értve.

Külön szegmens

– *Két büszkesége van, a két lánya. Elkészült-e már a kispapáknak szóló könyve?*

– Nagy lelkesedéssel láttam neki, de mikor a feleségem az orrom alá tolta az újságcikket, hogy két ismert személy is ugyanezen a témán dolgozik, akkor abbahagytam. Helyette viszont írom az életrajzi könyvemet, ami teljes mértékben rejtőjenős, végig lehet nevetni. Ott egy külön fejezet lesz ez a bizonyos „Apa lettem” című rész. Anagylányom már kirepülőben van, de a kicsi szenzációs élmény. Most, negyvenöt évesen, már megnyugodva – amikor az ember már nem a karrierépítéssel foglalkozik –, egészen más gyermeket nevelni, befogadni, értékelni; nagyon jó érzés.

– *Úgy hallottam, ha a nagyobbik lányával leülnek beszélgetni, csak úgy dobálják egymásnak a poénokat. Ön kitől örökölte a humorérzéket?*

– Nagyon messzire vezetnek a genetikai szálaim. Van Kézdivásárhely mellett egy Maksa nevű falu, ahonnan elvileg az ősem származnak. Édesapám negyediziglen székely ember leszár-

A humortól tisztul a lélek

Rádiókabaré felvételem. S minden további nélkül meg tudtam csinálni az előadást. Azt szokták mondani – és ezt több száz színész megerősíti –, hogy ha az ember megteszi azt a bűvös három lépcsőfokot, fel a színpadra, minden lent marad. Hofi szerint főnt még a nátha is megszűnik. A szívvel soha nem volt gond a színpadon, az öltözőben még ugrált egy kicsit a ketyegője, de főnt nem. Szinte transzszerű állapotba kerül az ember, minden más kívül marad. Így tudtam a legnagyobb pánikrohamok közepette úgy fellépni, hogy a közönség semmit nem vett észre, hogy belül közben az életemért küzdöttem – idézőjelben mondvá, mert a pánikroham nem halálos, csak nagyon ijesztőek a tünetei. Ezek egy agyhártyagyulladás után jelentkeztek 1984-ben. Jelzés volt a szervezetem részéről. Hiszen ’82-ben Nagy Bandóval összebarátkoztunk, és naponta négy-öt előadást gyűrtünk le – hónapokon át. Úgy kimerültem, hogy az első influenza vírus berobbantotta az agyhártyámat. Két hónap lábadozás nem volt elég ahhoz, hogy a szervezetem ezt kiheverje, mert egy-másfél hónap szünet után jöttek az ilyen vegetatív rohamok. Miután én félttem ezektől a rohamoktól, már a szervezetem kezdte ezeket előidézni. Öt éven keresztül nem jöttek rá, mi az, mert akkor még a pánikbetegség nem volt divat Magyarországon. Az orvosok küldtek ide-oda, mígnem egyszer egy főorvos azt mondta, nem lehet, hogy pszichés ez az egész? Végül elkerültem egy pszichiáterhez, és az fél év alatt rendbe tett teljesen.

Poén-áldozatok

– *Azt hallottam – most idézem szó szerint: „Maksa Zoltán többet tud, mint amennyi látszik belőle a tévében. Mert nemcsak tömege és magassága van, hanem mélysége is.”*

– Sajnos, a televízióban nagyon sok poénom esett áldozatul szerkesztői vagy rendezői önkénynek, hogy az illető nem értette – és kihagyta... Vagy nem jól vágták meg. Megint Hofival kell példálózak, ő is ugyanígy szenvedett ettől. Ezért szinte soha nem tudtam azt nyújtani a televízióban, amit a hétköznapi életben. Az előadói estek, személyes találkozások alkalmával mindig azzal jött a közönség: Maksa úr, maga élőben sokkal jobb, mint a televízióban! Az is megtörtént a Szeszélyesben, a Maksa-híradóban, hogy az egyik riportban elhangzott a kérdés, válassz meg sehol, mert lejárt az idő, és levágták... Az fájt a legjobban, hogy nem volt olyan rugalmas az akkori vezetés. Senki soha nem mondta azt, hogy van ötven perced, töltsd meg! Nem hagytak önállónak lenni.

– *Mi a humor? Önnek mi a humor?*

– Erre én is kíváncsi voltam, és utánanéztem. A humor görög szó, és testnedvet jelent. Magyarán: a nevetés, a humor hatására testnedv termelődik, ami által egy méregtelenítési folyamat indul meg a szervezetben, hiszen ezek a nedvek kimossák a mérgeket a sejtek közül, szépen megfiatalodik az ember. Éppen ezért akár relaxációs tréningnek is nevezhetném az előadóest-jeimet, amikor együtt viháncolunk a közönséggel. Elég erős küldtetéstudatom van ebben a témában. A humor nálam egy „rekeszben” van a kenyérrel, a hittel, egy csomó olyan dologgal, amittől az ember – ember. Nemesedik és tisztul a lelke. Az a méltóság, ami a humorra való igényt jelenti.

Ezért nem értem ezt a mai helyzetet; miután nem egy buta nemzet a magyar. Csak most meg van rettenve attól, hogy ő maga mire képes. Másrészt pedig egy mesterségesen ráerőltetett amerikai kultúra alatt senyved, ami éppen olyan idegen tőle, mint amilyen az orosz volt annakidején. Miért hagyják ezt a nemzetet, hogy azt a csodálatos kultúrát, amit hordoz évszázadok óta, egy kicsit a saját médiumaiban elkezdje előtérbe helyezni? Mikor láttam utoljára egy magyar néptáncsoportot a Magyar 1-en? Nem is tudom, hány éve már. És sorolhatnám tovább. A gyerekeink csak az idétlen amerikai öldöklős filmekkel találkoznak. A halál, a robbantás, a gyilkolás, az alakatlan jellemek, arcok hihetetlen kárt okoznak. Nézzük meg, kis terminátorok mászkálnak az utakon, késelnek... Ugyanez a rajzfilmekre is vonatkozik. Én például a három rajzfilmszatornából kettőt betiltanék.

Négyes szoba, hármas ágy

Egy filmsorozat jutott eszembe. A gyerek akkoriban járta ki a gimnáziumot. Mindenki ezt nézte. Idiótaság volt, félelmetes, de úgy felpiszkálta az embert, még álmában is előjött. Ki a gyilkos? Egy szép szőke lány, amerikai, megvolt mindene, csillogásban élt hozzánk képest. Ivott, kokaincsíkokat szippantott fel az orrába, cigarettázott és mindenféle alakokkal lefeküdt, közben meg látomásokkal gyöttrődött. Néha egészen szétzilált ez a film. Egy törpe, vagy egy rémes hosszú, őszes hajú férfi jött elő a lány álmaiban, néha ébren is, és gyötörték. A hosszú hajú rém megszállta a lány apját. Megölte a lányát. Közben gyönyörű, lágy zene szólt, mindegyik ház előtt állt egy szép autó, és főleg csak a férfiak dolgoztak, a család tagjai együtt reggeliztek. Néha azt hittem, így szeretnék élni, nagyobb házban, szebb bútorok közt, puhább szőnyegen lépdelni... De ott a félelem a gazdagság mögött. Csupa skizofrén mozgott a gyönyörű díszletekben. Nem ilyen életet akartam. Mindig csak takarékoskodtam. Minek? Az olcsóbb felvágott, az olcsóbb harisnya, az egyszerűbb cipő, csak egy gombóc fagyaltot, csak az apróbb csokit... Lengyel piac után kínai... Miért? Hogy itt fekdüjek egy kimustrált német kórházi ágyon, és minél hamarabb teccedjek felfordulni, kell másnak is a hely?! Dögöljek meg hamar, hogy a költségvetésnek ne kerüljek sokba? Hogy az államadósság ezzel is kevesebb legyen? Nyirkos, sápadt kézzel szorongat... Ez a... Én azt hittem, vár rám valami. Amit ki kell érdemelni. Hogy most nem jó, még nem, ez még nem az igazi élet, ez csak a próba, minket most figyelnek, és aki jól viselkedik, az jutalmat kap. Azt hittem, a végén jutalom vár. Egy jóságos kéz, egy bölcs, időtlen mosoly, egy mindent elsimító érintés, egy mély, könnyebbséget hozó lágy sóhajtas... Igen, a halált is akarni kell. Mennyivel egyszerűbb volt annak a lánynak meghalni a sorozatban. Jó-jó, félt. Hogy az apjába belebújt gonosz, azt hiszem Bobnak hívták, meg fogja ölni, és előtte még megerőszakolta.Az fontos volt a filmben. Az erőszak. A luxus, a szexus... Nem gondoltam volna, hogy ezen is túl tudom tenni magam. Hogy az életen. Hogy inkább már meghalnék. Elég volt. Köszönöm. Magamtól félek. Belém bujt ez a nyirkos, sápadt, ellenséges valami, bennem nő, engem emészt. Undorodva néztek már magamra? Én is szőke voltam, ha nem is láttam magam szépek, de azért jó átlagosnak talán... Mi az az árnyék? Megöl, lassan felkúszik a lábamon a hideg. Nyirkos hideg. Édes Istenem! Néha elfelejtelek. Istenem! Mit tettem, hogy ezt érdemelem? Mindenütt ez a szarszag. Megint összeszarta magát. Rózsai néni? Vagy ő már tegnap meghalt? Vagy mégis ő? Nem tudom. Engem hoztak más szobába, vagy őt tolták át? Igen, ez egy másik szoba. A szarszag az itt is szarszag. Vagy csak képzelem? Majd reggel tisztába teszik. Félhomály és szarszag. Istenem! Tegnap imádkozott velem valaki. Már senkit nem akarok. A Fiam megkérte, ne jöjjön többet. Átszellemülten beszélt, talán a barátóm volt. Azt mondta, látja rajtam Krisztus gyógyító jelét. Tömik belénk a sok gyógyszer, adják a cseppeket, kenegetik a sebes fenekem! Nyár van. Nyár. Víg kakukkmadár... Egy szűnyog zümmög már hosszú percek óta fülemnél. Agyon-csapnálak, ha tudnálak, te dög! Már egy szűnyogot sem... Annyi erőt kérek Istenem, hogy ezt a szűnyogot!

Meg kell mondanom a gyerekek a temetést. Hogy eljöhöt más is. Korábban azt beszélők, hogy senki. Csak az az öt-hat ember, de tíznél tényleg nem több, akinek fontos voltam. Aztán, ahogy közeledett a vég, úgy akart mindenki jönni. Segíteni. Főzni valamit. Etetni. Panaszkodni.

Rohadt szűnyog, dögöljél már meg! Csengetnem kell. Hívni az ápolót. Űsse agyon a szűnyogot! Pisilnem is kell. Már nem bírom. Nincs itt a gyerek. Alszik. Remélem, alszik. Fiam helyett anyám lettél. Legalább lány lenné! Annak mégis könnyebb az ilyen. Nem akartam, hogy ez legyen. Ez. Mi ez az ez? Nincs az a kifejezés? Ez a szarszag. Ez az éjszakai szűnyogcirmogás. Ez a rohasztó nyirkosság.

Mondtam a gyerekek, hogy vegyen egy rendes fekete gatyát. Inge akad, arra emlékszem, zakója is, félve vette. Legyen csinos. De majd megoldja. Sohasem vasalt még.

Az Isten szerelmére, jöjjön már az az ápoló! Bepisilek. Könnyebb lenne. Na, ideértél végre.

– Kiültessem, néni?

– Igen, drága angyalom, segítsen!

Közelebb tolt a szobavécét, a gyerek idekésztette, a vécépapírt is idetette, a törölközőt is, mindent. Amit lehetett. Otthon még egy éjjel vagy hatszor kellett. Valamit. Segíteni. Ezek altatóznak. Folyton tukmálják a pelenkát. Azt mondta az ápoló:

– Drágám, másodszor ülünk ki, pelenkát kap, ne haragudjon, nincs erre időm, hogy egész éjjel magához szaladjak!

– Pelenkát?! Én nem szeretném.

– Ne sírjon, Drága! Ez csak egy pelenka. Ne sírjon, Drága Néni!

Te meg drága, túltáplált ápológyerek, ne fújd be magad azzal a büdös kanszagú spray-vel, ha annyira izzadsz. Ezt kellene mondanom. Átút a kanszag a dezodoron! Meg ez a szarszag! Széklet. Szenny. Fekália. Kaka. Bélsár. Faeces. Potyadék. De nem híg fos, nem trágya, nem is ganaj, hanem ürülék. De leginkább mégiscsak szarszag! Rákos vagyok, nem hülye! Ne drága Nénizzél üvöltve, Husikám! Nem a fülem rákos! És ne tapogass fürdetés közben. Látom, ahogy élvezted. Egy mellem van, de az szép. Nő vagyok! Még élek! Egy hétig. Tíz napig. De még élek. Reggel majd jön a gyerek. Istenem. Pelenka. Ezt is megértem. Fáj, nagyon fáj, hogy még ez is...

– Ne csatolja be kedves, mert a májam. Az áttét. Fáj, ha bármi a hasamhoz ér

– Akkor csak alá teszem, Drága Néni!

Drága Néni a tudod kid! Én aztán nem. Édes Istenem! Miért nem tudok meghalni. A gyertyát el lehet fűjni. A legyet agyon lehet csapni, ne szenvedjél! En? Milyen jó, hogy anyám ezt nem élte meg. Istenem. Kérdem a gyereket, milyen a színem. Adj a tükröt. De nincs már erőm tartani. Mondjad meg Fiam,

milyen a színem! Nem kell a tükör! Volt itt valaki. Azzal kezdte, hát te milyen sárga vagy édes Marikám! És sápítózott. Hogy nekem annyi! Még nem volt itt a gyerek. Amikor megjött, elzavarta. Pedig nem akart elmenni. Panaszkodni akart még. Hogy a munkahelyen. Emlékszem rá, ahogy hónaljig merült a lábos túrós tésztában, úgy keverte. ÁNTSZ, KÖJÁL? Nesze nektek, fanszór a csuszába! Nekem meg utána abból kellett volna ennem. Okádék! Ilyenek makogjanak imát a síromnál?! Nem rossz emberek ők, nem azok, csak erőszakosak. A gyerek elzavarta. Elintézte. Istenem, miért akkor akarnak ezek szeretni, amikor már nem élek.Amikor már alig élek. És hogy szeretnek?! Ahogy tudnak, ahogy nekik jó. Nem nekem. Nem úgy, ahogy nekem jó. Az egyiknek mondtam a húslevest. Hogy azt nem tud főzni a gyerek. Jó húslevest. Próbálta a férjem is egyszer, de nem ment neki sem. Sós, híg lötty sikerült csak. Na, ezek főztek, és hozták. Ki gondolta, hogy az összes hozni fog?

Jött az első, ettem három kanállal levet, egy falat gyöngé pipihúst, kis répát, tésztát... Elgyöngített, de éreztem az ízét.Ahúslevest én másképp főztem. Megint itt ez a rohadt szűnyog. Kinn az utcán füttyül valaki. Éjszaka miért füttyül? Részeg? Jó a kedve?

Na, aztán jött a második is, az is levest hozott. Gondolom vasárnap lehetett, ha ennyire ráértek. Már elfáradtam, de könyörgött, hogy egyek. Két kanállal tudtam. Láttam a szemén, csalódott. De mit tegyek. Még élek. De nem megy. Ne haragudj, drága...! Most a nevét nem tudom. Erzsike? Ági? Gizike? Ilonka! Jolánka! Klára! Magdolna? Mindegy. Nem tudom. Elfáradtam. Nagyon elfáradtam! Aludnom kell! Ezt mondtam, de nem is voltam fáradt, csak lehunytam a szemem. Fárasztott ez a sóher ájtatosság. Amikor hozzám ért egy ilyen, úgy éreztem magam, mint akit kifosztottak. Mintha azért jött volna el, hogy jócselekedet hajtson végre. Hogy általam megféleljen. Hogy eszköze legyen az üdvözülésének. Hogy jó pontokat gyűjtsön, hogy a Mennyben tóra néző, ablakos szobát kapjon tágas balkonnal, hogy köszöntű is járjon néki, saját labjlbi ezüsthímzéssel... Drágáim, a Mennysország nem a multilevel-marketing rendszerek jutalma. Lehunytam a szemem. Mintha aludnék. Néha el is aludtam. Olyan ez, mintha elájulnál. Előbb azt sem tudod, hol vagy. Ez a rohadt szűnyog. Minek cirmogsz, te?!

Azt kértem a gyerektől, hamvasszanak el. Szórjanak szét. Hamu a hamuhoz. Por a porhoz. Lélek a lélekhez. Minden találja meg a maga helyét. Nem szeretnék újjászületni. Szétszóródnék. Lekapcsolódnék a kerékről. A világ tengelyéről. Elég volt.

Megjött a harmadik leveses. Nem tudtam enni. Felülni sem volt már erőm. Sírni kezdett, merthogy nekem főzte. Csak nekem. Tudom, sajnáltam szegényt. De ha egyszer nem megy, akkor nem megy. Délután lehet, a nap már nem sütött be a szobába. Mostanra fut be a vonat. A gyerek visszaér a fővárosból. Valami könyvkiállítás, vagy felolvasott, vagy nem tudom. A harmadik leveses sírni kezdett. Nekem is. Nekem is sírnom kellett. Gyenge voltam, gyenge vagyok. A homlokom alatt indult, a szívemből is. Belülről, mélyről. Ilyenek makogjanak imát fölöttem? Édes Istenem! Még a temetésemen is a maguk siralmát kell majd hallgatnom!? Megmondom a gyerekek, senkit ne engedjen. Ne engedjen ide többet. Már nem bírom. Mindennap búcsúzóom. A gyerektől. Elég azt látni a szemén, hogy sírt. Leplezi, de látom. Tudom, hogy sírni fog. Nem kell, Fiam! Ne sírjál! Elég a sírásból.

Mit néznek ezek bennem? Mit látnak? Nem vagy te beteg, kezdik mondani, olyan egészséges a színed. Olyan kis pofás az arcod. Nem vagyok beteg? Majd a gyerek elhajtja őket. Pofás az arcom! Kis pofám? Az csak mellékhátás. A fájdalomcsillapító-tapasz pofásít. Kerek a fejem? Golyófej? Teliholdarc. Nem szívesen látnám magam. Úgyse bírom el a kis tükröt. A hajam. Istenem. Hullik. Egész nap fekszem itt. Hogy nézhetek ki? Mindegy. Most már minden mindegy. Égessetek el, Fiam! Nem szeretnék sírt. De ti azt csináltok, amit akartok. Csak engem égessetek el! Nem akarok ravatalon feküdni, ne vizsgálgasson senki. Ahhoz képest egész jól néz ki! Biztos szimulált! Sajnálattá magát! Égessetek el, Fiam, kérlek. Az már nem fáj. Ölelj meg! De óvatosan! Hú de bóksti! Nem baj. Szeretlek. Fiam. Szeretlek. Nagyon. Jó fiú vagy. Akkor a temetést. Megbeszéljük. Néhányan. Aki jött. Érted. Csak őmiattuk. Hogy elbúcsúzzanak. Hogy könnyebb legyen. Nekik. Köszönöm Fiam. Milyen sápadt vagy. Megint fogytál. Most már jó lenne túl lenni rajta. De hallgassunk kicsit. Jó? Nem baj? Elfáradtam. Nagyon elfáradtam. A kezed kérem. Túl meleg. Úgy tedd mellém, hogy alig érj hozzám. Túl meleg, de azért érezzem. Most hallgatunk. Nem baj?

Hollandi

mártás. Ezt mondogattam magamban a kórházfolyosón. Hollandi mártás. Hollandi mártás. Hogyan juthatott eszembe? Hollandi mártás. Motoszkált bennem ez a szó. Talán menekülni akart az agyam. Hollandi mártás. Önkéntelenül távolodtam a valóságtól. Anyám ágyára felkerült a rács. Hollandi mártás. Ma erősebb morfiuminjekciót kapott, mint tegnap. Ültem mellette, fogtam a kezét. A három ágy közül egy már üres. Mi leszünk a

következők, vagy az a néni, aki néha összefüggéstelenül beszél, ha magához tér? Puffadt, tejfehér hasáról lerántotta a lepedőt a nagy melegben. Ahogy láttam, cukorbeteg is lehetett, levágták a lábfejét, s időnként böködtek a nővérek. Ha bejött a férje, egy idős bácsi, kedvesen köszönt. Csendben ültünk, már nem volt kivel beszélgetni. Hallgattunk. Folyton ott motoszkált a fejemben a hollandi mártás.

Ahogy múlik a morfium hatása, Anyám riadt tekintettel pár pillanatra rám is fókuszált. Bejött a nővér, azt mondta, tegnap még utoljára engem emlegetett. Akkor még annyit mondott, hogy a fiam, a fiam, a fiam... A többit nem értette. Öszintének tűnt, ahogy elmesélte. Semmi mesterkéltséget nem éreztem szavaiban. Azt mondta, a viziten pelenka helyett katétert írtak elő. Észre sem vettem addig a zacskót. A csövet végigvezették a takaró alatt. A vizelet színe egészen sötét volt, majdnem mint a jód.

Fogtam a kezed, Anyám. Hideg volt. Próbáltam kitörölgetni a szád. Tegnap a fecskendővel inni adtam, akkor még nyeltél pár kortyot, megpróbáltam ma is, de már nem tudtál nyelni. Féltém, megfulladsz. Segített volna, ha itatlak? A nyelved kifehéredett, és száraznak tűnt. Mi a segítség? Kerested a levegőt, néha a szádát izlelgetted, cuppogtál, kerested a nedvességet. Nem tűnt tudatosnak a mozdulat. Ha éberebbnek tűntél, föléd hajoltam. Elmondtam ugyanazt, amit Nagymamának. Elengedlek. Ne szenvedj. Menj! Szeretlek, de elengedlek. Fájtak a szavak? Nem hiszem.

Tele a kórház kereszttel, motyogó atyák mászkalnak körbe, naponta többször. Ez lenne hát szerintük Isten akarata? Haldokolni, szenvedni, tart, ameddig tart. Kerül, amibe kerül.

A kórházban folyton eszembe jutott egy kutya. Egy barátnóm kutyája. Nagydarab jószág,életében az egyetlen törést barátaim gyerekei jelenthették, mert miután megszülettek, ő nem mehetett be a lakásba. Gondolom, nem értette a megváltozott helyzetet, vagy csak nem akarta érteni, merttovábbra is próbálkozott. Ha mentem, mérsékelten örült, nézegetett, szaglászott, békés állat volt. Nos, ez a kutya daganatos lett, legyengült, árnyékaként egykori önmagának, remegve téblábolt a kertben, eláldogált a folyosón, vagy aludt. Már csak szenvedett. A barátnóm férje épp külföldön volt, a barátnóm családja pedig képtelen volt végignézni, amíg elaltatták az állatot. Este csörgött a telefon, hogy átmennék-e segíteni. A remegő kutyát az előszobából a folyósóra vittük. Hálásan nézett, még életemben nem láttam ennyire bölcsnek. Lefeküdt, nem védekezett, nem kapálózott. Egyik mancsán ollóval levágta a szőrt az állatorvos, keresett egy vénát, följebb elkötötte kis gumicsővel a kutya lábát, azt hiszem altatót adott neki, vagy erős nyugtatót. Majd egy újabb injekcióval megállította a szívét. Ahogy beadta, s kihúzta a tűt, az állat már nem lélegzett. Nem tudom, láttam-e már ennyire szépet. Szép halált. Semmi vergődés, szenvedés, csapkodás. Méltósággal, otthon halt meg. Csak egy kutya volt? Annak kijárt a kegyes halál. Pár csepp vizelet maradt utána a csempén, s néhány levagdosott szőrszál. Lepedőbe csavartuk a testet. Vagy hatvan kiló lehetett, sötétben cipeltük ki a barátnómmal ketten a kertbe. Az apja délután megásta a sírt egy fenyő alá. Csak be kellett tennem a gödörbe, s elföldelni. Zseblámpával világított nekem a lány, én még sokáig eláldogáltam volna ott, megbűvölten, lapáttal a kezemben. Ennyi az egész? Ilyen egyszerű? Ilyen szép? Ha egy állatnak szabad így, embernek miért nem? Ennyivel gonoszabbak lennénk, büntetjük magunkat? Ott ültem a kórházban, ott ült a bácsi is a szomszéd ágynál. Ha hamarabb ment haza, mint én, bólogatott és megsimogatta a hátam.

Hollandi mártás. Mi a frász!? Végig lépdeltem a folyosón, el a konyha mellett, kerestem az okát, miről jutott eszembe ez az étel. A hűtőbe is benéztem, négy napra ott felejtettem egy doboz epret, megpenészedett, mehet a kukába. A vécék, irodák után a lépcsőn lefelé még mindig a mártáson gondolkodtam. Hollandi? Még nem értem ki az épületből, amikor sejteni kezdtém az okát, de azután még hónapokig fejtegettem, analizáltam, olyan hihetetlen volt. Lehettem talán tizenhárom éves, mikor még szocializmust épített a honi népgazdaság, s a világ rendjét az aktuális ötéves tervben előírtak, s Nagy Szovjetunió érdeke szabta meg. Még nem tűnt fel, hogy a gaz imperialisták aknamunkájukat megkezdték, oly mód, hogy szeretetsomagokat küldtek egy szociális otthonba. Anyámnak, dolgozóként apróságok jutottak. Lilatehenes csoki, néhány Mozart kugli, néhány kifőzhető krumplis gombóc, egy doboz konzervspárga, s hollandi mártás is dukált mellé ajándékba. Emlékszem, mennyire kíváncsi voltam. Ahogy Anyám a szatyrából elővette. Nem láttam még olyat, persze, rákezdtem rögtön:

– Most együnk belőle. Hamar. Azonnal!

– Nem, vacsoráig várni kell, majd együtt megesszük, Fiam.

– Mit esznek a hollandusok? Van Basten, Gullit, Koeman...

Mit esznek a narancssárga istenek, ha lejönnek a focipályáról? Olyat akartam enni, amilyet ők. Hollandi mártást! Mi mást? Vagy húsz éve ennek, vagy inkább huszonkettő. A konzervspárga földöntúli eledelnek tűnt, a mártással. Nem emlékszem az ízére, semmire nem emlékszem belőle. Csak hogy ettem. Apám biztos fanyalgot, Anyám meg nekem adta az adagja felét. Azóta sem ettem hollandi mártást. A sárga. Persze, hiszen a sárga. Ezért. Anyám fokozódó sárgasága. Tehát ezért.

Azon gondolkoztam, miből is csinálhatták a mártást. Halványsárga, halványabb, mint a majonéz, de olyasmi. Tojássárgája. Talán tejszín? Az agyam védekezett. Banális ez a mártás, menekült a jelen elől az agyam. Ahogy végiggondoltam, azóta alig-alig húztam fel a sárga ingem; a kabátomat sem, a halásznadrág is a szekrényben maradt. A sárga szín. A sárga. Hát persze. Eljen a tudattalan!

Részlet a szerző azonos című, készülő regényéből.

1.

„....Az ihletforrás és a mű viszonyát *szerettem volna vizsgálni*” – írtam mintegy mentegetőzve 1974-ben, amikor nyomdába küldtem *Utazás a Fekete kolostorhoz* című könyvem (Kriterion, Bukarest, 1975; második kiadás: Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 2005) kéziratát. Négyévi kutatómunkám eredményei voltak benne; így akartam tudtára adni az olvasónak, hogy szó sincs egy lezárt akcióról, s folytatásához még végtelenek a lehetőségek... Bárkí a nyomdokomba léphet! S folytattam magam is még éveken át a keresést-kutatást, hogy minél hívebben felderítsem a regény szereplőinek valós emberi arculatát. A kezdet kezdetén eszembe se jutott, hogy a *fordítók* kilétével-milétével is foglalkozzam; de aztán, munka közben, a kutatóhoz hozzácsapódik egy név, egy hír, egy emlék – s nem teheti meg, hogy feljegyzést ne készítsen a szóban forgó fordítóról. „....A *Rue de Vaugirard* végtelen járdáin” (ahogy akkori fülszövegemben írtam) fel s alá sétálgatva 1972 nyarán, második párizsi utam alkalmából, szórakozottan gondoltam arra, hogy innen indult el, éppen egy ilyen nyári napon, ötvennyolc évvel ezelőtt, a feketekolostori rabság felé Kuncz Aladár. Néztem a sok egyforma házat: vajon melyik lehetett a hajdani *Malherbe* szálloda? Érdeklődtem is, eredménytelenül. Másnap újra a környéken jártam, a *Rue de Bourgogne*-ban, éspedig – most könyvem első fejezetéből idézek – „....(André) Frénaud lakásán, káprázatos Braque-képek és régi, rusztikus francia bútorok között társalogva Európa egyik legnagyobb költőjével. Frénaud bizony nem hallott Kunczról, a Fekete kolostorról sem, pedig *Gara László*, aki a könyvet (M. Pierpont-nal együtt) franciára fordította, jó barátja volt. – Mon cher Gara – kiáltott fel, amikor a nevét említettem. – Hogyan olvashatnám el? – kérdezte, miután néhány szóban elmondtam a könyv tartalmát. De hát nem tudtam válaszolni, mert a Gallimard-féle kiadás ezelőtt harmincöt évvel jelent meg.”

A folytatásról alább még írok...

(André Frénaud-t 1964-ben ismertem meg a bukaresti Eminescu-évfordulós ünnepségek alkalmával. Később egy jó csokornyí verset fordítottam tőle a marosvásárhelyi *Igaz Szó* című folyóirat számára.)

Első noirmoutier-i utamra – mintegy véletlenül! – még ebben az évben sor került. Második utamra – a következő esztendőben – már azzal az elhatározással indultam el, hogy kutatásaimat – a lehetőségekhez képest – ki fogom terjeszteni az idegen nyelvű kiadók és fordítóinak a személyi és professzionális adataira... mondom, *adataira*, kizárva a nem megbízható információkat. Útitervemem úgy állítottam össze, hogy eljussak Londonba és Torinóba is.

2.

A *Fekete kolostornak* öt idegen nyelvű kiadása van: angol–amerikai (1934); francia (1937); olasz (1939); török (1956) és román (1971).

Pomogáts Béla azt írja 1968-ban (Budapesten) megjelent, út-törő jelentőségű Kuncz-monográfiájában, hogy a szerző még „....Betegágyában [...] írhatta alá az első külföldi szerződéseket...” (174. old.). Történt ez – feltehetően – 1931 késő tavaszán, a budapesti Herzog klinikán, ahol Kuncz már súlyos betegen feküdt, és június 24-én meg is halt. Azt biztosan tudjuk, hogy láthatta és kezébe vehette regényének első példányait; az Erdélyi Szépmíves Céh a márciusban átadott kéziratot rekord idő alatt – mindössze két hónapos átfutással – nyomtatta ki Kolozsváron, tekintettel éppen az író válságos egészségi állapotára. De szegény Kuncz csak néhány hétig örvendhetett friss írói dicsőségének...

S hogy közben beérkezhetek volna az első külföldi kiadási ajánlatok? Aligha hihető. Talán baráti javaslatok, ötletek hangzottak el a betegágnál; vagy jelentkezett a budapesti Athenaeum-kiadó, amely később „piacra dobta” a könyvet... Mindenképpen, egy fordítás genezise néha éppen olyan érdekes és izgalmas, mint az eredeti mű írói kivajúdásának a története.

Mert vegyük például az angol kiadást: kicsoda javasolta a londoni *Chatto and Windus* kiadónak ezt a magyar regényt? Talán maga *Murray* (teljes nevén *Francis Ralph Hay Murray*) úr, a fordító? Hogy került a kezébe? Honnan tudott – és mennyire – magyarul? Csupa kérdés, csupa talány! És egyáltalán, kicsoda volt Murray úr? Be kell vallanom, hogy alig kezdtem el foglalkozni vele, máris furcsa, csaknem misztikus köd vette körül alakját, sűrűjében hiába kerestem „pontos adatokat”. Lehet, Londonban kissé ügyefogyottan dolgoztam, mert csak annyit tudtam kihámozni a British Museum katalógusából, hogy a *Fekete kolostoron* kívül angolra fordította Körmendi Ferenc (1900–1972) *Ind.7.15, via Bodenbach* című regényét (1935) és Széchenyi Zsigmond (1898–1967) *Elefántország* című könyvét (1936); de a személyét illetően szinte semmit nem sikerült kiderítenem, holott – és most a könyvemből idézek – „....olyan szakértők támogattak, mint Cs. Szabó László, valamint dr. Czigány Lóránt...” (141.old., 2. kiad.).

Bágyoni Szabó István szerint (l. *Kuncz-émlékek*, Korunk, Kolozsvár, 1973/11. sz.) Kuncz Ödön – Aladár testvérbátyja – úgy tudta, hogy Murray a londoni *román* követségen dolgozott, itt ismerte meg *Kemény János* *édesanyja*, aki azután fordítónak ajánlotta. (Kinek? Talán a fiának?) Más emlékek szerint Murray a budapesti *angol* követség beosztottja volt (milyen minőségben?), de lejárt Erdélybe is Keményékhez (Kolozsvárra? Marosvécsre?), megfordult Marosvásárhelyen is... Kuncz Ödön szerint Murray éppen Kemény Jánosnak jelezte 1933-ban, hogy *elkészült* a fordítással. Ne feledjük, hogy Kemény János az Egyesült Államokban született, a családja hosszú ideig élt ott; ő maga is kitűnően tudott angolul (erre én is tanú vagyok), angol nőt vett feleségül. Ki tudja, az édesanyja honnan ismerte Murray-t? De kapcsolatuk tartósnak bizonyult.

Amikor első feketekolostoros közléseim kezdtek megjelenni (1972-ben) a kolozsvári *Utunkban*, levelet kaptam Budapestről dr. *Nagy Lajos* egyetemi tanártól, egykori marosvásárhelyi diaktól, régi kolozsvári barátomtól. A harmincas évek elején – írta – egy marosvásárhelyi irodalmi esten, az úrhölgyek társaságában feltűnt neki egy „szőke, oldalt elválasztott hajú, karcsú, fiatal” idegen, akiről mindjárt megtudta, hogy *Bissingen Erzsébet* grófnő segítségével angolra fordítja a Fekete kolostort...

Ettől a közléstől bennem nyomban gyanú ébredt Murray magyar tudását illetően. Miért kellett Bissingen grófnőhöz fordulnia segítségért?

3.

Kemény János 1971-ben meghalt, már nem fordulhattam hozzá felvilágosításért. De ha még élt volna, *akkor sem* tudtam volna elszánni magamat arra, hogy a kérdéseimmel zaklassam Murray személyét illetően! A hatvanas évekre a „vécsi bárónak” éppen-éppen csak rendbejött az élete a szovjetizált Romániában; még csak az hiányzott volna, hogy valaki a volt angol diplomata(?)-barátját

emlegesse fel neki... Ezt az embert, aki annyit tett és áldozott az erdélyi magyar kultúráért, arra kényszerítette a „rendszer”, hogy – a lányával együtt! – egy *mészégető-telepen* dolgozzon! Nagy nehezen került vissza a „nadrágosok” közé; újra ími kezdett... Abban a szekus világban a legnagyobb tapintatlanság lett volna a Murray-ügyet feszegetni; mindkettőnket veszélybe is sodorhatott volna.

Az előbbi megfontolások miatt az özvegyét, Augusztá bárónőt sem kerestem fel, bár ismertem még Kolozsvárról; tudtam azt is, hogy visszahúzódva él, betegeskedik, s nem szívesen fogad látogatót. A lányát, Zsuzsát (a volt „mészégetőt”, akkor már szerkesztőségi kolléganőmet) kértem meg, hogy apránként, tapintatosan tisztázza az angol fordítás körülményeit. Aztán hosszú-hosszú hónapok teltek el, újabb fejlemények nélkül.

Zsuzsa végül felhívott telefonon, de nem Marosvásárhelyről, hanem *Bukarestből*, ahová hétfévi látogatásra utazott le egy barátnőjéhez.

Beszélgetésünkről az alábbi feljegyzést készítettem:

„Bukarest, 1974. október 15. Kemény Zsuzsa (Nagy Pálné) felhívott telefonon (innen Bukarestből) és elnézést kért, amiért nem válaszolt a leveleimre, de jobbnak tartotta személyesen beszélni velem. Az édesanyja nemrég tért haza Angliából. Beszélt Ralph Murray-val, a F. kol. angol fordítójával, aki most nyugdíjas, és Kemény Jánosné szerint unalmas, kapzsi fickó, csak a pénzével foglalkozik. Van egy fia, aki viszont normális, rendes ember. Az öreggel már nem volna érdemes beszélni, annál is inkább, mivel – Kemény Jánosné szerint – a fordítást tulajdonképpen Bissingen Erzsébet végezte, Murray csak stilizálta, mert nem tudott jól magyarul. Egyébként professzionális okokból kezdett magyarul tanulni, s későbbi pályafutásából arra lehet következtetni, hogy az Intelligence Service-nek dolgozott. Bissingen Erzsébet most Münchenben él, ő felvilágosítást tudna adni a fordítás történetéről...” (Következett Bissingen Erzsébet címe.)

Ez a hír bizony kissé föbe kölintott, meg is ijesztett. De hát engem egy filológiai tény érdekelt; miért ne írhatnék Bissingen grófnőnek? Igen, írtam neki, többször is.

4.

Akkor, a hetvenes évek közepén Ion Gheorghe Maurer, egy cinikus kommunista értelmiségi (civilben ügyvéd) volt Ceaușescu miniszterelnöke. A hidegháborús „éberség” jegyében kiadott egy rendeletet, amelynek értelmében *külföldre levelet írni* csakis a hivatali előljáró tudtával és beleegyezésével lehetett (volna), s ugyanígy, minden *külföldről kapott levelet* be kellett (volna) mutatni neki; azért használtam a feltételes módot, mert legjobb tudásom szerint *nem akadt író*, aki engedelmeskedett volna ennek

a szegyénteljes utasításnak. Jól emlékszem arra, hogy az írószövetségi „feldolgozása” után (egy szekus ezredes beszélt hozzánk nagyon szigorú hangon), már ott, a terem előcsarnokában elkezdődött a suttogó fogadkozás, hogy ezt aztán leshetik... Én is habozás nélkül írtam a leveleket külföldre – és ezek meg is érkeztek, választ is kaptam reájuk. Kétszer vagy háromszor váltottam levelet Bissingen Erzsébettel, akiről közben azt is megtudtam, hogy eltávozását megelőzően *hétéves* börtönbüntetést töltött le mint „osztályellenség”. A marosvásárhelyiek emlékezete szerint ragyogó szépségű nő volt! 1899-ben született, s kiskorától kezdve angol nyelvű nevelésben részesült. Mindig azonnal, de visszafogott hangnemben válaszolt: semmi kedve visszaemlékezni azokra az időkre és Ralph Murray-re, forduljak talán Murray úr fiához, aki egyetemi tanár. De volt egy-két elejtett megjegyzése arról például, hogy a háború végén *ezredesi* egyenruhában látták Bécsben, vagy hogy „most már csak a tőzsdejáték érdekli.” (Ami a fiát illeti, Londonból olyan híreket kaptam, hogy – akár az apja – „megközelíthetetlen”.)

Murray-nek valóban *professzionális* érdeke fűződött-e ahhoz, hogy *egyedül* szerepeljen a címlapon, társfordító megnevezése nélkül? Hogy így nem csak az elvégzett munka mennyiségét bizonyítsa, hanem azt is, hogy jól megtanult magyarul? Lehet...

5.

Ha igaz – bár bizonyítékunk nincs rá –, hogy Murray részéről „hivatali” művelet volt a *Fekete kolostor* (és a soron következő két könyv?) lefordítása, akkor – gondolom – ezt úgy kell fel-fognunk, mint az Intelligence Service *lazítási* kísérletét a magyar értelmiség felé, a Trianont követő időkben, kacsintva egyet az erdélyi magyarság felé is – az ősi rivális, Franciaország rovására. Felfogásomban megerősített egy régi magyar emigráns, aki a nyugati médiáknak dolgozott. (Igazi nevét nem árulta el.) Szerinte maga a *Pen Club* is az Intelligence Service kreációja volt az európai írotársadalom összemosására, a francia értelmiség befolyásának a gyöngítéséért *Est-ce possible?*

6.

Az után, hogy Bissingen grófnővel folytatott levelezésem fél-beszakadt, másfél évtizedig nem foglalkoztam a Murray-üggyel; de nem is vittem nyilvánosság elé, amíg a romániai forradalommal „fel nem fordult” körülöttünk a világ. A kilencvenes évek elején megkértem (levélben) Marosi Ildikó barátnőmet, hogy a titokzatos angol úrral kapcsolatban faggassa ki a tanúként számba jehető marosvásárhelyi arisztokrata hölgyeket, amit készséggel meg is tett. (Fogadja ezúttal is köszönetemet!) Nos, a megkérdezett hölgyek egyöntetűen azt állították, hogy Bissingen Erzsébet *szerelmes volt* a fiatal angol attaséba, és *szívésségből* fordította le neki a Fekete kolostort... A hölgyek azt is tudni vélték, hogy Murray „amúgy mellesleg” valamiféle *titkos ügynök* is lehetett... (Marosi Ildikó engem levélben tájékoztatott, de a kolozsvári *Helikon* hasábjain is beszámolt ankétjáról.)

1995 novemberében a Bukaresti Egyetem Hungarológiai Katedrájának hallgatói előtt részletesen ismertettem ide vonatkozó kutatásaimat. (Ezt a dolgozatot akkori jegyzeteim alapján írom, ugyanis az 1977-es bukaresti földrengésben irattáram jó része megsemmisült.) 2001 októberében a franciaországi Nantes-ban, az ottani Francia–Magyar Klub közönsége előtt beszélhettem a szerencsétlen sorsú erdélyi grófnő és Murray úr feltételezett fordítói kapcsolatáról.

Végül: amikor a csíkszeredai Pallas-Akadémia Kiadó elhatározta, hogy újra kiadja *Utazás a Fekete kolostorhoz* című (immár nagyon régi!) könyvemet, alkalmam nyílt arra, hogy a jegyzet-anyagot kibővítsm az angol kiadás történetének addig nem ismert, illetve elhallgatott részleteivel.

Abból kiindulva, hogy Murray másik két fordítása gyors egymásutánban jelent meg, arra következtetek, hogy Bissingen grófnő részt vett a fordítói munkálatokban. Volt-e közöttük valamiféle pénzügyi megállapodás?... Nem tudhatom.

Volt, ami volt, de tény, hogy Ralph Murray *nagy-szolgálatot tett a magyar irodalomnak*. A *Black Monastery*-nek visszhangos sikere volt, amikor 1934 elején megjelent a londoni *Chatto and Windus* kiadónál. A *Times* kritikusa a lap irodalmi mellékletében (1934. április 19.) „nagyszerű teljesítménynek” nevezte Murray fordítását, hozzátéve, hogy „szerény ember” lehet, mivel nem tétette rá a nevét a könyv külső borítójára... A regény – változatlan lenyomatban – egy New York-i kiadónál (*Harcourt and Brace*) is napvilágot látott ugyanannak az évnek az őszén; meglehetősen kritikai visszhangja volt, s az újságok sem szűkölködtek reklámhirdetésekbén. (De az észak-amerikai kritikai anyag *teljes* feldolgozása még várat magára.)

Utólagos bejegyzés. Hozzá tartozik az amerikai kiadás történetéhez, hogy csaknem azonnal visszhangja volt Franciaországban is. A *les Primaires* című párizsi folyóirat 1935. áprilisi számában *Jérémi Jéricho* hosszú cikkben foglalkozik a *Black Monastery*-vel, és egyenesen egy új amerikai bestsellernek nevezi! Bevezetőül elmondja, hogy azért írta cikkét, mert – bár a könyv cselekményének a színhelye Franciaország, főként Noirmoutier és Ile d’Yeu – szerzőjének, Kuncz Aladárnak a nevét és regényének a címét (magyarul is idézi, így: *A Fekete Kolostor*, kétszer is) az olvasó hiába keresné a francia időszaki sajtóban. „Egyetlen napilap – írja –, egyetlen folyóirat sem tartotta érdemesnek legalább egy szót ejteni erről a könyvről.” A továbbiakban meglehetősen szenvedélyes hozzáállással írja le Kuncz Aladárnak és fogolytársainak a gyötrelmes sorsát Périgueux-tól az Ile d’Yeu-i szabadulásig, s mondanivalóit hosszú idézetekkel támasztja alá. (Nyilvánvaló, ezeket nem a magyar, hanem az angol szövegből fordította, egyébként kitűnően!) Kuncz regényének a legnagyobb érdemét abban látja, hogy „gondolkodásra készíteti azokat a franciákat is, akik azt hiszik, hogy mentesek a nacionalista előítéletektől, bár ezek gyakran akaratlanul is hatalmukba kerítik őket”. (A cikket kivonatatosan közölte a *liaisons laiques* című francia internet-folyóirat 2005. évi, 275. száma.)

Köszönöm olasz történész-barátomnak, Giovanni Terranova úrnak, hogy felhívta reá a figyelmemet.

(Folytatása a 13. oldalon)

(Folytatás a 12. oldalról)

7.

A *Fekete kolostor* francia kiadása 1937-ben jelent meg a párizsi Gallimard kiadónál, *Le monastere noir* címmel, Gara László (L. Gara, 1904–1966) és M. Pierpont kitűnő fordításában, Jacques de Lacretelle előszavával. Eltekintve az angol kiadás azonnali amerikai újranyomásától, ez az egyetlen idegen nyelvű kiadás, amely – napjainkig – megérte a *második* megjelenést (a francia piacon), *havankét éves* intervallum után! (Édition de l’Étrave, Beauvoir-sur-Mer, 1999, az én előszavammal, amelynek a történetére még visszatérek.) A Gallimard kiadóház sokatmondó „sorozatcímet” nyomtatott a borítóra: „La connaissance de soi” (Magunk ismerete) – így hirdette a franciáknak a könyv üzenetét. (A második, modernebb külsejű kiadásról ez a „dís” lemaradt.)

Gara László legendás alaknak számított a párizsi közéletben. Fiatalon, húszéves korában telepedett át Budapestről a francia fővárosba, újságíróskodott, járt a Sorbonne-ra is, s talán harmincéves sem volt, amikor – Marcel Largeaud közreműködésével – kiadott egy francia nyelvű antológiát a kortárs magyar prózaíróktól (*Anthologie des auteurs hongrois d’aujourd’hui*), amely *öt* kiadást ért meg (MIL, 1963). Ettől kezdve ez lett életének nagy szenvedélye: a magyar irodalom népszerűsítése francia nyelven. Következett a *Fekete kolostor*, majd – a háborús évek után – főműve, a *magyar költészet antológiája*, Cs. Szabó László bevezető tanulmányával (*Anthologie de la poésie hongroise du XII. siecle a nous jours*, Párizs, 1962). A kötet új határának számított mind tartalmi, mind művészi szempontból, mert Gara, meglehetősen sikerrel, a *formai hűséget* is megkövetelte fordítóitól! (Cs. Szabó László bevezetője – a magyar esszéirodalom egyik gyöngyszeme – később magyarul is megjelent.) A fent idézett lexikon szerint Gara antológiája „... igen jelentős eredmény a magyar líra külföldön való megismertetésében”.

Az már durva „politika”, hogy a lexikon *meg sem említi* Gara László Kuncz-fordítását. Szinte hihetetlen, de így van! 1964 őszén azt hallottam róla Budapesten, hogy a magyar hivatalosság nem kedveli, mert „trockista”, s nem tudja megbocsátani neki, hogy 1957-ben egy füzetet adott ki Párizsban a francia költőknek az 1956-os magyar forradalom íróhőseiről írott verseivel. Ablonczy László az *Az „Állj fel” torony árnyékában – Magyarok francia földön* című, A. Szabó Magdával együtt szerkesztett antológia (Veszprém, 2003) vonatkozó jegyzetszövegében többet is ír Gara életéről: „a német megszállás idején az Ardeche-ben élt... 1945–1952 között az MTI párizsi tudósítója volt, hivatalosan hazahívták és nem engedték vissza; francia családját csak 1956-ban láthatta viszont Párizsban... Haláláig az Irodalmi Újság munkatársa...”

Az ókori görögök annak idején *felfüggesztették a háborúkat* az olimpiai játékok idejére; a magyar kormány viszont a következőképp viselkedett Gara főművének, a nagy költészeti antológiának a párizsi bemutatójával kapcsolatban. Ablonczy:

„Az Irodalmi Újság ismerteti (1962/17) a Figaro Littéraire cikkét, amely beszámol arról, hogy az antológia bemutatójára a Seuil kiadó neves költőket hívott meg (Illyés Gyula, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor, Rába György, Vas István). Ők szóban örömmel vállalták a párizsi utat, de miután a szintén meghívott Köpeczi Béla kiadói főigazgató lemondta a vendégséget Cs. Szabó László személye miatt, továbbá azért, mert a politikának kedves költők hiányoztak az antológiából, az igent mondó alkotók is személyes okokra hivatkozva kimentették magukat.”

....., Gara László a bebörtönzött írók védelmében folyamatosan mozgósította a francia és a nemzetközi irodalmi életet.”

.....Öngyilkos lett. A bagneux-i temető zsidóparcellájában pihen.”

André Frénaud-val való párizsi találkozásom után (1972) nyomban fölmentem a Gallimard Kiadóhoz, hogy egy példányt szerezzek a *Le monastere noir*-ból, sikertelenül. Látogatásom részleteit megírtam a könyvemben, ide most csak az tartozik, hogy a velem szívélyesen társalgó tisztviselőnő Gara *öngyilkos halálát* is említette, csak úgy mellékesen. Tudtam, hogy már nem él, de ez a hír megdöbbentett. Az ok? A vállát vonogatta.

Azóta szép emlékező sorokat olvastam róla Cs. Szabó László, Szabó Zoltán és mások tollából... De hogy miért torkollt tragédiába az élete, azt senki sem tudja. Milyen ember volt? Ablonczy László Illyés Gyulát idézi: „konok, magában verő forrás-szívvel élt”.

(A második francia kiadás élére került bevezetőm történetét azért függesztem ide, mert ez is a idők szövevényéhez tartozik.

1981-ben, a *Fekete kolostor* megjelenésének és Kuncz Aladár halálának *ötvenedik* évfordulója alkalmából Noirmoutier-i barátom, *Henri Martin* cikket kért tőlem az általa szerkesztett *Les Amis de Noirmoutier* (N. barátai) című helyi közlöny számára. Nem volt mese, összeráztam francia tudásomat és megírtam az emlékezést. Horváth Andor barátom (francia szakos tanár) átnézte stílárís szempontból, majd fogtam a kéziratot és elvittem Bányai Lászlóhoz, aki valamikor a legfőbb kapcsolatot jelentette a Magyar Népi Szövetség és a kommunista párt között. Már öreg volt és magányos, szívesen vette, ha valaki felkeresi. Elolvasta, megjegyzése nem volt.

Fogtam a cikket, betettem egy borítékba, kézzel rákörmöltem a címet, felbélyegeztem a Dorobanți úti postán – és bedobtam a levélgyűjtőbe. Megfogalmaztam a vádat önmagam ellen: „Engedély nélkül cikket írtam a nyugati sajtóba.” És vártam... Néhány hét múlva megjött a lapszám, az írással. Lehet, néha a cenzúrának is volt egy kicsi esze... Manuel Thiery, a Beauvoir-sur-Mer-i kiadó még emlékezett rá 1999-ben, és felhasználta.)

8.

Bukaresti egyetemi diákjaim derültek rajtam, amikor elmondtam, hogy *kettős* szerencse kísérte lépteimet, amikor az olasz fordító, *Filippo Faber* nyomába eredtem. „Így könnyű kutatni!” Igen ám, de a szerencsének élébe is kell menni: torinói utam után nem pihentem meg Cagliariiban, hogy az unokámmal játszadozzam, hanem ismét felkerekedtem, és a római Nemzeti Könyvtárban folytattam a kutatást. A repülőtéren megismerkedtem egy úrral, akiről kiderült, hogy... Faber volt veje! (Elvált a lányától.) Nem ismerte apósát, mert már régen meghalt (ezt én is hallottam

Torinóban), s nem is tudott róla semmit – azon kívül, hogy *magyar származású* volt. De megadta elvált feleségének a római címét.

Így legelőször is Faber lányát kerestem fel Rómában, egy fantasztikus hangulatú „Tor Sanguigna” (Vértorony) nevű kis téren, a Piazza Navona mellett. Kislány korában vesztítette el apját, sokat ő se tudott róla. „Rengeteget dolgozott” – hajtogatta. – „Van Budapesten egy nagynénje”... De kaptam tőle egy *Monastero nero*-példányt, óriási öröömre, mert addig nem is láttam a könyvet.

A szállodában mindjárt tanulmányozni kezdtem. Új adalék volt számomra, hogy az olasz kiadás egy alcímet kapott: „Il dramma degli stranieri internati in Francia durante la Grande guerra” (Az idegen internáltak drámája Franciaországban a Nagy háború idején). Ezt a kiadói önkényt kelletlenül vettem tudomásul.

A római Nemzeti Könyvtár katalógusa szerint Filippo Faber lefordította Hankiss János *Magyar irodalomtörténetét* (1936), Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényét (1939), valamint Germanus Gyula *Mohamed nyomában* című könyvét is (1946).

2. sz. szerencsém: ennek Marosi Péter barátom, a kolozsvári *Utunk* szerkesztője futott elébe, amikor egy szép napon felszállt a gyorsvonatra, Nagyvárad felé. (Én még Rómában voltam.) Útközben megismerkedett Zerkovitz Ferenc úrral, balatonalmádi nyugdíjassal, akit rendkívül érdekelt az erdélyi irodalom, olvasta a Fekete kolostort, és a könyvemet is; a Kuncz-regény fordítója, *Fáber Fülöp* osztálytársa volt a budapesti piarista gimnáziumban... Amikor hazatértem Bukarestbe, már várt Péter levele. Írtam Zerkovitz Ferencnek, aki postafordultával megküldte Fáber Fülöp életrajzi adatait: 1909-ben született Budapesten, meghalt 1957-ben Rómában. Húszéves korában a családja kiküldte Grenoble-ba; kereskedelmi pályára lépett, s később átköltözött Milánóba, majd Torinóba. Olasz nőt vett feleségül. Úgy tetszik, nem szükségből, hanem passzióból fordított. Írt egy önéletrajzi regényt is *Battuta d’arresto* (Megtorpanás) címmel. A mostani komputeres világban könnyen ki tudtam deríteni, hogy *hét* olasz könyvtár őrzi a *Monastero nero* feketébe kötött példányait.

9.

Egy bukaresti irodalmi összejövetelen megismerkedtem *Ya-sar Nabi Nayir* isztambuli kiadóval, aki kitűnően beszélt franciául. Kérésemre tüstént megígérte, hogy előkeríti a *Fekete kolostor* török fordítását, vagy legalább is megtudakolja a fordító nevét. Nagy hálával tartozom neki, mert két hét múlva a kezemben volt a *Kara manastir*, kétkötetes kiadásban. De kissé furcsálltam, hogy udvarias partnerem kategorikusan leszögezte levelében, hogy a fordító, *Necmi Seren* személyét illetően semiféle felvilágosítással nem tud szolgálni. Annyit meg tudtam állapítani, hogy a mű a török Közoktatási Minisztérium *Világklasszikusok* című kiadványsorozatában jelent meg, s hogy Necmi Seren Kölcseytől, Szigligetitől, Mikszáthtól és Molnár Ferencőtől is fordított előzőleg, ugyanennek a sorozatnak. Odaadtam a könyvet *Mehmet Ali Ekrem*-nek, a bukaresti egyetem török lektorának, aki elolvasta, s a regényt „kitűnő”-nek, a fordítást pedig „elsőrangú”-nak találta. Közlése felvillanyozott; újra írtam Isztambulba, s most már csak arra kértem Nayir urat, hogy nevezzen meg valakit, aki segíthetne. Nem akarok visszaélni az olvasó türelmével, s nem részletezem, hogy hányadik nekifutásra jutottam el *Taygib Gökbilgin* isztambuli professzorhoz, aki 1978. január 10-én ezt írta nekem *magyarul* (betűhív átírásban):

„Igen tisztelt Lőrinczi Ur, Elnézést kérek hogy kicsit késtem válaszban a különböző okok miatt. Szerencsém volt az Önnel megismerkedésben és szívesen érdeklődtem a kívánságával. [...] Kérdeztem könyvkereskedőkről ezt a nevet és kiderült, hogy az én régi kollegám Sami N. Ozerdin álnévvel fordította a magyar regényeket. Ő Ankarában lakik címe: Ankara, Maltepe, Tuncer Sok 3/2. Tessék neki írni és rám vonatkozhatja, ő nagyon derék ember...”

Írtam is, de választ nem kaptam.

Tizenöt év múlva, két repülőgép között, egy fél napot sétálhattam Ankarában. Néztem a nagy, új házakat, és gondolatban emléktáblával jelöltem meg azt lakást, amelyben megszületett a török nyelvű *Fekete kolostor*.

10.

Corneliu Codarcea (bácsi) Bukarest dél-nyugati peremén, egy szép kertes-verandás házban lakott. Amikor néha felke-restem, már a *Mănăstirea neagră* megjelenése (1971) után, a verandán telepedtünk le diskurálni a régi időkről; fiatal újságíró volt Kolozsváron, és a New York kávéházban gyakran üldögélt együtt Kuncz Aladárral. Egyik regényrészletének a megjelenésekor figyelmeztette Dadit, hogy ne használja teljes egészében a Noirmoutier-i örmester, *Chapellier* nevét, mert esetleg kellemetlensége lehet belőle... A teljhatalmú adminisztrátor így került be csak nevének kezdőbetűjével a *Fekete kolostor*ba.

Codarcea bátyám később Bukarestbe költözött, és a miniszterelnökség sajtóosztályán dolgozott, ahol nagy hasznát vette magyar nyelvtudásának.

Elmondta, hogy az író elhunya alkalmából hosszú megemlékezést írt róla a bukaresti *Națiunea*-ba. Tulajdonképpen már akkor nekifogott a fordításnak, de be kellett látnia, hogy a politikai viszonyok nem kedveznek a könyv kiadásának. Még másfél évtized sem telt el Nagyrománia megalakulásától, s a román közvéleményt nem érdekelte volna egy olyan magyar regény, amely bírálja a volt nagy szövetséges, Franciaország háborús politikáját. Am tovább dolgozott, s megérte a *Fekete kolostor* megjelenését a román könyvpiacon. Ekkor bizony már súlyos öregkori depresszió gyötörte; nevetve mesélte, hogy a nagy esemény mindjárt jobb kedvre derítette.

De... morgolódott, hogy miért kellett stilizáltatni (Nicolae Crișan-nal) a szövegét, amelyben benne volt a „vére-lelke”! (A kiadó szerint a fordítás túlságosan „erdélyi ízű” volt.) Mégis, büszke volt arra, hogy fiatalkori barátjának a nevét bejegyez-hette a román irodalomba.

Settimo San Pietro, 2007, tavaszfakadáskor

HAJÓS JÁNOS

(Borgesi sivatag)

A szomjúság: a szem és a száj-padlás biztospontja, mely által a világ, ha nem is kimozdíthatónak, de sokkal valóságosabbnak tűnik. A dolgok, melyek tevepúpra hasonlítanak. És ismét a szomjúság, mit oly könnyű összetéveszteni a szerelemmel. A homok, mely becsvágyainkat betemető jelképek hatalmát követeli magának. A homok-ketrec, avagy Abe Kobó „asszonya”. Életem asszonya, aki helyett inkább az életemet választottam. Az oázis, mely szinte bármivel összetéveszthető.

Legalább ennyi közöm van a sivataghoz.

Távolléted illúziói

Eltűntél: a monotonitás végre megtört. Visszatéred útjába leégett légvárakat és felrobbantott állomásokat állítottam. Megmérgeztem a kutakat, és felégettem történetünk összes települését. Szikrázó bosszúvágy pörgette gondolataimat, s hosszan öntözhető szomjúságnak örvendtem. Így ültem szobádban, a magány babérjain, s hittem, hogy a megbocsátás ismerős szegyenén végső győzelmet arattam. Harmadnapján könyörgő szomjúság küszött a növények csápjába, s kedvenc vízipálmád végre rendelkezni látszott. Megmutattam neki egy csupor vizet, s elhelyeztem érzékelése kihunyó holdudvarába. Egy pillanatig mintha téged láttalak volna, halálra szomjaztatott vízipálmára fölfeszítve... Akkor már tudtam, hogy megúszod ennyivel.

Petrinek rossz napja van

(Sz. J.-nek dettó)

Addig küzdöttem én a szavak ellen, míg végül többértelmű lettem magam is.

Kémkedtem a metaforák táborában, paroláztam megtévesztő parabolákkal, ittam az áthallások számtalan szájízt hordozó vizéből, a partokon osonva meghúzódtam szó-bokrok alján, sorok mögött, éveket laktam az átvitt értelem hodályában, mélyértelműség pincéiben, rozzant utalások bizonytalan padlásán... Kölyökkorom óta csimpaszkodom az ultra-felhangok legfelsőbb ágaiba, ügetek a többértelműség sarkányhátán.

Addig küzdöttem én a szavak ellen, míg lassan („túl jó”) hasonlata lettem mindannak, mi nem vagyok! Nem tetteim-ben, csak tett-közökben bujkál a térerő.

Életem már csak metaforaként érthető!

Farkas Wellmann Endre

Königsbergi polgárok a Ráday utcában

Königsberg jövőjéről ugyan nem született végleges döntés a Szócs Géza és barátai által a budapesti Eckermann kávéházban március 16-án megtartott happeningen, de a meghívottak és véletlenül betévedők hangulatos esten vehettek részt, egyfajta össz-műnemi eszköztár pazar tűzijátékának fényében, amelyben egyedülálló kompozícióban egészítették ki egymást a Kalinyingrádban forgatott Hideg haza (Kalte Heimat) című dokumentumfilm, a kolozsvári költő utópisztikus kiáltványa a város jövőjéről, az ennek mai arculatát megörökítő fotókiállítás, Jurij Bujda novelláinak magyarra és németre fordított változatai, Darvas Ferenc zongorajátéka, teli emlékezetes improvizációkkal, s az előadók-felolvasók szövegei. A résztvevők, Szócs Géza kivül: Márton László író, továbbá Wilhelm Droste és Markus Hammerstein professzorok voltak, valamint a moszkvai Vjacseszlav Szereda történész.

Kérdésként lehetne megfogalmazni, hogy Königsberg–Kalinyingrád egyszerűen egy földrajzi pont-e Európában, vagy egy idősíkokat összekötő tengely, esetleg híd a történelem különböző stációi között, amelynek egyelőre csupán néhány pillérét tudjuk beazonosítani, hiszen még nem egyértelmű, hogy az utolsó tartóoszlop milyen partokhoz esik majd közel.

A budapesti happening Königsberg különböző arcait mutatta meg; a vizuális és verbális megidézés mellett a német konyha Königsbergből hódítani indult ételei is terítékre kerültek, volt königsbergi húsgombóc, ottani céklaleves, és desszertnek a világhíres königsbergi marcipán-recept alapján készült édesség került az asztalra.

A happening egyik témája Königsberg és a magyar kultúra találkozása volt, pontosabban a megtörtént, majdnem megtörtént és meg nem történt találkozási pontok feltérképezése.

A falakon Alexandr Szladkovics königsbergi fotókiállítása volt látható, Márton László Simon Dach költeményének (a magyar érdeklődő számára, akit Babits Jónása különösen érzékennyé tett a téma iránt, fölöttébb izgalmas) fordítását olvasta föl, Vjacseszlav Szereda pedig az oroszok Königsberggel kapcsolatos álláspontját körvonalazta.

Húsz éve az egész happeningező társaságot, költöstül-kiáltványostul és marcipánostul a KGB és társ-szervezetei percekben belül eltüntettek volna a helyszínről. (Ezt nem Szereda mondta, recenzens állítja.) Ma Oroszország legnyugatibb erődjének hovatarozásáról moszkvai folyóiratokban büntetlenül lehet vitát kezdeményeznie egy sokat próbált kelet-európai felforgatónak, amilyen a mi königsbergi emberünk. S még mondja valaki, hogy nem változik a világ.

Königsberg, Berlin, Gdańsk és...

Töprengések Szócs Géza Königsberg-felhívásának kapcsán

Kedves Géza! Nagyjában egészében egy katonai sorosztályhoz tartozunk. Ám ez csupán néhány – gondolatmenetemet imitt-amott befolyásoló – szempontból lehet mégis fontos. Vagy inkább meghatározó. Mindenekelőtt is szeretném leszögezni, hogy königsbergi felhívásodat, már magát az ötletet is, hallatlanul jónak, nagyon izgalmasnak és hatalmasan európainak tartom. Kidolgozását is. Félretéve az elgondolás kamaszfiús, művelt báját, amely minden hasonlóan nagy, alapvető, adott esetben sorsfordító szellemi kaland alapvetése, most mégis élnek, ha nem is a protestálás, de a kétkedés, a múltból vett tapasztalatok adta „bölcsködés” fegyverével.

Előbb talán Berlin. Jobban mondvá Nyugat-Berlin. Biztosan másnak is eszébe jutott az NDK testi-lelki falaival körülvett város analógiája. Persze, hogy az más volt, mint ami Königsberg–Kalinyingrád lehet – még mielőtt a párhuzamok „sántítására” figyelmeztetnél. Igen, más. És miután te sikeresen kiszabadultál a „Kárpátok géniuszának” piros-sárga-kékre fényezett birodalmából, nyilván megfordultál párszor a Friedrichstrasse amottani oldalán is, és pontosan tudod, ismered, hogy mondjuk Nyugat-Berlin Tempelhof vagy Kreuzberg kerületeiben nem csupán az ezer meg ezer színben virágzó multikultúra zsongó-bongó, bódító, a szabadság végtelenségét sugárzó felszíni, és persze underground, vagyis földalatti (mondanám, hogy felelősség nélküli, hiszen a város falon belüli életéért, mindenért a három győztes nyugati hatalmat „terhelte” a felelősség) élete volt tapintható, élhető, kalandozható, hanem az az egyáltalán nem is titkolt tény, hogy Nyugat-Berlinben bizony az egy főre eső „nyugati” „titkos” emberek létszáma sokszorosa volt egy átlagos európai fővárosénak. Magyarán: a kémek és ügynökök paradicsoma volt. De az amerikaiak, az angolok és a franciák gondoskodása kiterjedt a „civil” szférára is, vagyis anyagilag, erkölcsileg és szellemileg támogatták az egyetemeket, a művészeket, a nyelvtanulást. Egy nyugat-berlini lakos legalább három nyelvet beszélt. Keleten és

nyugaton egyaránt hallani ma már olyan véleményeket, hogy „jobb volt, míg állt a fal”. De ebbe most ne menjünk bele, talán egy másik alkalommal.

Ma már persze nincs fal, meg hidegháború sincs. De van más. Habár felmenőim között igen sok magas rangú katonatiszt volt, én, mint létszámfőlötti Ratkó-gyerek, csupán egy napot voltam katona. Annyi stratégiai érzék azonban valószínűleg szorult belém is, hogy legalábbis kétkedéssel fogadjam bárminemű olyan terv kivitelezhetőségét, amelynek terepe a volt szovjet, ma már orosz tengeri és szárazföldi (de főképp az előbbi) arzenál tekintélyes részét magába foglaló terület. Mert az a kalinyingrádi „országreszen” összpontosul. Igazad van, egy nagyúri gesztussal bármikor visszaadható lenne ez a néhány száz négyzetkilométer. De ki adja vissza? Olyan orosz vezető nem volt, nincs, és tán nem is születik, még ha az ezeréves orosz álmot, a meleg tengerekre való szabad kijutás örök stratégiáját sutba is dobjuk, hogy azt önként és dalolva visszaadja. De kinek is? Kelet-Poroszország már nagyon régen nem létezik. Akkor? Marad a szabad, vagy nyílt város – ahogy írod, mint a második világháború előtti Gdańsk (Danzig), ahol, mint neves szülőttétől, Günter Grasstól tudjuk, a gulden, a Hansa városok pénze volt a hivatalos pénznem? És ahol egyébként a második világháború kezdődött.

Igen. Talán egy, az általad vizionált európai város lehetne ott fenn északon. Egy északi (persze nem a mai, hanem már a béketárgyalások eredményeként rendeződött státusú) Jeruzsálem. Olyan, amelyet nem traktálnak semmilyen hatalmak egy ötödik hadoszlopként „belülről bomlasztó” helynek. Vagyis az európai szellem győzedelmeskedhet a militarizmus felett. Köztudott, hogy Immanuel Kant sose hagyta el szülővárosa, Königsberg határait. Ilyen ez a város. Mindig mások mentek oda. Hol fegyverrel, hol szellemmel.

JÓZSA PÉTER

„Elutazott tőlünk családunk egyik tagja, akit oly hön szerettünk, egy Valóság nevű nagybátyám. Sajnos már nincsen velünk, levelet ír csak nekünk. Sajnos már nincsen velünk, levelet ír csak nekünk.”

Valamikor a nyolcvanas évek elején, amikor a munka minden magyar állampolgárnak alkotmányos joga volt, azt álmodtam, hogy én leszek Szegeden a plakátragasztó. Leültem hát az íróasztalomhoz, kezembe vettem kedvenc töltőtollamat, s lehunytam a szemem. Elképzelttem, ahogyan nyári hajnalokon kerékpárral végigjárom a várost, s kezem nyomán egy csapásra változik meg az utcák képe. Lila tinta kell, az lesz a jó! Döntöttem, mert ez volt a legnagyobb problémám. Nem az, hogy mit írjak és mennyit, nem az, hogy milyen levélpapírra, milyen borítékba. Ezeken hamar túl voltam, de hogy a MAHÍR helyi igazgatójának milyen színű tintával írjak, nos az már kérdés volt. Egy ilyen szép álomhoz, a hajnali plakátragasztáshoz lila tinta illett. Később behivatott a nagy hatalmú ember, s elárulta, ő bizony nem vehet fel erre a munkára olyan kétes egzisztenciát, aki diplomával akarja a csirizt rákenni a hirdetőoszlopokra. De arra nagyon kíváncsi volt, milyen ember képes egy plakátragasztó ál-

Petró János Valóság nagybátyám

lással kapcsolatosan lila tintával levelet írni. Érdekes beszélgetés volt, de az álomból a lila tintával megírt levelet kivéve nem lett semmi.

Szenvedélyes levélíró voltam, vadásztam az üzletekre, ahol szép és különleges levélpapírokat lehetett kapni, s a töltőtollak mellett szépen sorakoztak asztalomon a színes tintásüvegek is. Az Erika még nem, de a Continentál írógép változtatott szokásaimon. Az a hetvenéves gép annyira szép és kíváncsú volt; karcos formája, fekete teste és kerek fehér billentyűi vonzottak, hogy odaüljek és levelet írjak. Bárkinek, bárhová, egyszer élünk, a bélyeg sem olyan drága. Tényleg. A bélyegválasztás izgal-

máról még nem is meséltem. A postáskisasszony kérdő tekintetéről, amikor megkértem, megmutatná-e, milyen bélyegei vannak. Ma már tudom, hogy mindezek a dolgok, amelyek annyira személyesek voltak, és a levelek írásához, elküldéséhez, a válasszvárás izgalmaához tartoztak, ezek a dolgok ösztönöztek leginkább az írásra. A levelek segítettek ahhoz, hogy betűket és szavakat rakjak egymás után, hogy vers, tárca, novella legyen belőlük.

Ülök az íróasztalomnál, bekapcsolom a régi lemezjátszót, s a bakelitlemezzről Cseh Tamás hangja szól. A papírt a laptop képernyőjén látom, színes tinták helyett fekete klaviatúrával dolgozok. A sok küttyütől tenyérynél hely sincs már az asztalomon. Levelet sem hozott a postás évek óta. Igaz, én se írtam már több éve senkinek. Holnap feladok egy hirdetést: hagyományos levelezőtársat keresek.

„Ha levél jön tőle, csak úgy kapkodjuk ki egymás kezéből, sírva és nevetve olvassuk jellegzetes keze írását. Ezer csókkal is felér egy-egy gyöngybetűs levél. Ezer csókkal is felér egy-egy gyöngybetűs levél.”

Az alapos előkészítés, ez a legfontosabb. Előtte odatelefonálsz. Odamész és becsöngetsz, kivéve, ha a szomszédok kint vannak az utcán, vagy épp az ablaknál állnak. Felkészülsz valami magyarázattal arra az esetre, ha valaki mégis ajtót nyit. Még egyszer becsöngetsz. Aztán gyorsan kinyitod az ajtót a kulccsal, belépsz, és az ajtót a lehető leghal-kabban becsukod magad után. Az a pillanat, a bejáratí ajtón be-lül, az előszobában vagy a folyosón, az egész vállalkozás egyik legkényesebb mozzanata. Mert hát ki garantálja, hogy a fel-nem-vett telefon és a ki-nem-nyitott ajtó ellenére nincs-e otthon mégis valaki? Például a lányuk, aki betegen nyomja az ágyat, vagy a ház ura, aki aznap pocsék hangulatban van, és senkit sem kíván látni, hallani, vagy akár a bejárónő, aki nem törődik a csengővel meg a telefonsörgéssel, viszont azon nyomban ott áll a lépcső-fordulóban rémült tekintettel, szivaccsal a kezében.

Ebben a házban nyikorog az ajtó, és miután a férfi belépett rajta, legalább egy teljes percig ott állt mögötte, és lélegzetviusza-fojtva hallgatózott. Ugyanaz történt, mint az előző alkalmakkor: könnyű kis puffanás valahol az emeleten, amint a kövér, vörös kandúr leugrott egy székről vagy ágyról. Már meg is jelent a lépcső tetején, kinyújtóztatta hátsó lábait, és letipegett a lépcsőfokokon. Amikor leért, a lábához dörgölözött. Jól van, üdv, öregfiú, megismeresz még?

Heves szívdobogás közepette – mint mindig –, lábujjhegyen fellépdelt a lépcsőn. A macska követte.Az emeleten tárva-nyitva álltak az ajtók. Gyors pillantást vetett az összes szobára; minden rendben. Az is az előkészületekhez tartozik, hogy amint beléptél valahova, azonnal búvóhelyet keresel, arra az esetre, ha váratlanul hazajönne valaki. Ebben a házban ezt természetesen már az első alkalommal megtette. Problémás lakás volt, egy négyemeletes épület földszintje és első emelete tartozott hozzá, mindez több másik ház közé bekelődve. Az első emelet például tökéletes csapdának bizonyult, ha váratlanul megfordult egy kulcs a zárban. Az egyetlen rejtkehely a raktárhelység volt a lépcsőfordulóban, egy függöny mögött, ahol bőröndöket, cipőket meg csizmákat és a vasalódeszkát tartották. Itt ki lehetne vární, hogy észrevétlenül és hangtalanul lelopakodhasson az ember a földszintre, és kijuthasson az ajtón – feltéve persze, hogy a hazaérkező nem épp akkor akar nekiállni vasalni. Már csak a gondolat maga, hogy esetleg el kell rejtőznie, pánikszerű zúgást váltott ki a fejében, de egyúttal bízsergető feszültséget is, amiről semmi esetre sem mondott volna le.

A nagy hálószoba hátsó felében tréningruha száradt egy állványon. Megkerülte, és megnézte a ház úrnőjének felnagyított fényképét az egyik falon. Futólag ismerték egymást, a nő Pam egyik ismerőse volt. Kellemes jelenség; a fénykép is jól sikerült, egy kiránduláson készítették. Teljes nagyságban látszik rajta a nő, hosszú farmerszoknyát és egy kis bikinifelsőt visel. Rendetlen, strandcuccoktól dudorodó fonott táska van nála, szélfúttá hajában vidám kis kendő lobog. Kissé hanyag kinézet, akárcsak az asszony maga; nem véletlenül adta oda Pamnek a lakáskulcsa egy másolatát; egyszerű megoldás, hogy hozzájuthass a kulcsodhoz, ha a sajátod elveszett: ott van egy barátnőnél a közelben.

Nyilván az sem véletlen, hogy hosszú szoknya van rajta azon a fotón, pontosabban az nem véletlen, hogy épp ezt a képet nagyíttatta fel, rakta ki a falra, vagy engedte a barátjának, hogy megtegye, és nem egy olyan képet, amin például csak egy szál bikiniben van. A nők, még a hanyag nők sem engednek olyan képet felnagyítani magukról, ami kiemeli a problémás helyeket. Ennek a nőnek pedig a combja a problémás, az alkatához képest túl erős combja. Ezt már akkor megállapította, amikor egyszer találkoztak a strandon. És hogy ennek a nő is teljesen tudatában volt, rögtön kiderült abból, hogy a találkozásukkor azonnal a derekára kötött egy strandkendőt.

Néhány másodpercig nézegette a fényképet. Nincs is semmi gond azokkal a combokkal. Nem vonzotta a tökéletesség, épp ellenkezőleg. Pontosan az egyébként vonzó külső tökéletlenségei érintették meg a nőkben, főleg ha a kérdéses személy igyekezett palástolni is ezeket a tökéletlenségeket. Túl kicsire néft mellek push-up melltartóban, vagy épp túl nagyok egy ráfináltan összetartó D-kosarasban; karcsúsító ruhával elkendőzött erős csipő, vagy túl kicsi áll, amit azért büszkén előrenyújtanak; kis szemek, jól kitalált sminkkel kiemelve, és lógó haj alá rejtett ellálló fülek; kedvelte az illúzió fenntartására kitalált női trükköket.

A szoba másik végében álló rézveretes biedermeier komód, mahagóni domborulataival szinte kérte, hogy megsimogassák. A sima formák szatén érzetét keltették a kéz alatt. Először, hogy egy kicsit felcsigázza magát, a bal alsó fiókot nyitotta ki. Harisnyák. Feketék, szürkék, sötétkékek és nyers színűek; vasta-gok, vékonyak, néhány mintás, mind-mind laza gombolyaggá felcsavarva. Egy fehér gyapjúharisnya kiritt a többi közül. Kettő még be volt csomagolva; negyvenes méret, hűsz den finomságú, lycrával szőtt nadrág. Az egyik sarokban régi harisnyatartó.

A középső fiók érdekesebb volt. Melltartók és trikók. Fehér, fekete, nyers színű, rózsaszín, sötétkék. Volt köztük egy tűzpiros csipkemelltartó is. Meg egy olyan midernek nevezett háskötős melltartó, tele merevítővel, fekete alapon rózsaszín virágmin-tával. A legfelső trikón még mindig szakadt volt a spagettipánt, és egy biztosítótűvel volt összetűzve.

Várt egy kicsit, mielőtt kihúzta a legfelső fiókot, és mindkét kezével végigsimított a gömbölyű formákon jobb- és baloldalt – bár a jobb oldali hidegen hagyta: férfizoknik és alsónadrágok. Aztán kinyitotta a bal felső fiókot.

Először még kezdeni kellett valamit a macskával, mert az egész idő alatt a lábszarához dörgölözött; már tiszta szőr volt a nadrágja. Felemelte a kandúrt, és a franciaágy végébe tette.

– Öt maradsz, értve vagyok? Különben megbánod! Kiké-szitem a bundád!

A macska erre becsukta a szemét és hátracsapta a füleit, mintha valami légáramba ütközött volna, de látszólag megértette, hogy a továbbiakban ne foglalkozzon a dologgal, és fenn maradt az ágyon.

A férfi visszafordult a komódhoz. Ez a komód, illetve a tartalma és annak elrendezése volt az oka, hogy már negyedik

alkalommal állt ugyanitt. A bugyik rendezett látványt nyújtottak a fiókban. Tulajdonosuk hanyag természetét tekintve érdekes, de nőknél (és talán férfiaknál is) igencsak feltűnő, hogy a hanyagság vagy a rendszeretet nem egyenlő mértékben van jelen az élet minden részletében. A fiók alján kis gombócokban sorakoztak a bugyik, pontosabban aprócska csomagokká hajtogatva és elrendezve. Ez fontos momentum. Nincs rosszabb a hanyagul egy szekrénypolcra hajított fehérneműnél, mert a nagy összevisszaságban a melltartók kapcsolója beakad a csipkebugyikba, a tangák pedig belegabalyodnak azokba a rémes térdharisnyákba.

Az egész csak részben szólt magukról a bugyikról, akármilyen helyesek is voltak, és akármennyire is megmozgatták az ember fantáziáját. Ugyanilyen mértékben szólt arról, ahogyan a bugyik el lettek rakva, az ilyen fiókokban feltároló csendélet-ről, és ahogyan mindez táptalajt nyújt a fantáziának. Ezek hatására az ember elképzeli, hogy egy nő, ez esetben Pam ba-rátnője, mosás és szárítás után hogyan hajítja össze a kisdadrá-gokat, hogyan teszi ebbe a fiókba, s reggelente hogyan választ ki közülük egyet.

Az ágyéka magasságában heverő, úgy tizenkét-tizenöt bugyi elragadó látványt nyújtott. A fele fehér, néhány rózsaszín vagy fekete, egyetlen sötétkék, és volt köztük egy tűzpiros is, a lenti fiókban levő

Rascha Peper (1949)

Jenneke Strijland írói álneve. Az egyetemi holland-tanulmányok után tanárnőként helyezkedett el, majd – nagykövet partnerét követve – Bécsbe költözött, ahol írni kezdett. Első novelláskötete 1990-ben jelent meg, *De waterdame* (A vízi hölgy) címmel. Első regénye, *az Oesters* (Osztrigák) egy évvel később került nyomta-tásba. *Rico's vleugels* (Rico szárnyai) című regényéért AKO Irodalmi Díjra jelölték, 1996-ban pedig elnyerte a Multatuli-díjat, *Russisch blauw* (Orosz kék) című munkájáért. 1999 óta New Yorkban él.

Az anekdota szerint azért vett fel írói álnevet, mert a kiadó igazgatója, akinek elküldte egy kéziratát, történetesen a szomszédja volt, és így elutasítás esetén kevésbé lett volna kellemetlen a szemébe néznie.

melltartó párja. Néhányuk egészen egyszerű volt, vékony pamutból, míg mások selyemből vagy poliészterből készültek, elől horgolt szívecskével vagy virággal, esetleg oldalt valami vidám masnival vagy flitterrel. Nem volt viszont egyetlen tanga sem köztük, ez a generáció ugyanis alig hord tangabugyit. Nem érzik már megfelelőnek hozzá a fenéküket. A bugyik közé lila szalaggal átkötött, illatozó tasak levendulát helyeztek, épp ahogy kell.

Megvizsgálta a múlt hónapi bugyit, könnyen felismerte a jobb csipőnél elhelyezkedő katicás mintáról. Természetesen most is tiszta. Amikor először járt itt, a vöröset választotta – nem valami okos húzás, sőt tipikus amatőr hiba. Három héttel később, amikor másodszor jött ide, még mindig ragacsos volt, és ugyanúgy hevert a fiókban, ahogyan ő összehajtogatta. Eszrevétlenül tehát. Igazán tudhatta volna, hogy ha egy nőnek van is vörös alsóneműje, csak nagyon ritkán hordja. Az ilyesmi persze lehangolja az embert, de egyúttal fokozza is a feszültséget, mint amikor egy kutya észreveszi, hogy figyelmen kívül hagyták a szagjelzését. Másodszorra egy fehéret választott, és dolga végeztével hanyagul hajtotta össze, majd jól láthatóan a többi tetejére fektette. Amikor harmadjára járt ott, a vörös és a fehér is tiszta volt.

Akkor most talán egy feketét. Széthajtogatta a bugyit. Egyszerű, magasán felvágott, sokat hordott, meglehetősen kifakult bugyi volt. Az elejét és a hátulját csak egy vékony zsinór kötötte össze. A pamuttal megerősített alsó részen kis lyuk. Beledugta a nyelve hegyét, a puha anyagot az orrához szorította, majd beszívta a mosóporillatot, és nagyon gyorsan a tettek mezejére kívánt lépni. Kigombolta a nadrágját, lehúzta a sliccét, és lüktető hímtagja köré tekerte az apró ruhadarabot. Maga elé képzelte Pam barátnőjét, amint meztelenül a biedermeier komód fölé hajol. Rövid időn belül kielégítőben el lett rendezve az ügy.

Óvatosan visszatette a bugyit a helyére, ugyanolyan göngyöleggé hajtogatva. Kívülről nem látszott semmi feltűnő. Hát ennyi volt. Ugyan dehogy, ez még nem minden. A második felvonás, valójában a legjobb rész, csak most következett: izgatottan gondolt arra a pillanatra, amikor viselője majd előveszi és kigöngyölti a kis csomagot. Talán még ma este? Vagy holnap? Vajon hogy fog reagálni? Megszagolja? Megmutatja a barátjának? Felhívja valamelyik barátójét? Esetleg már rég a többi szennyes közé dobta? Vajon úgy ül most a hivatalban a számítógépe előtt, hogy gondolatai újra és újra elkalandoznak az elmúlt hónapok jelentéktelen, mégis izgató rejtélyére?

Rendbe szedte a ruháit, az erkély előtti lengőajtóhoz lépett, majd a függöny mögé állt, és egy pillanatra lenézett a kertekre, ügyelve, nehogy meglássa egy hátsó szomszéd.

Bizony ám, párosodás után minden állat szomorú; az ő korában ehhez azért már hozzászokott az ember. Volt már olyan is, amikor abba akarta hagyni ezt az egészet. Nem is annyira régen, úgy négy vagy öt évvel ezelőtt. Már ki is szemelte magának a pszichiátert, akihez járni akart, sőt már időpontot is egyeztettek az első beszélgetésre. Aztán történt valami, pár nappal azelőtt, egy jelentéktelennek tűnő apróság.

Szombaton, a Noordeinde közelében egy ruhaüzletben. Pam valószínűleg bizonytalan, döntésképtelen hangulatainak egyikét élhette, mert megkérte őt, hogy kísérje el, és mondjon véleményt két kosztümről, amelyeket már korábban kinézett magának. Ő viszont nem szeretett vásárolgatni, nem érezte jól magát az ilyesféle üzletekben. Ezért aztán elhelyezkedett egy padon a próbafülké közelében, kapott egy kávé az eladótól, és várta, hogy a felesége előjöjjön.

Nem ő volt az egyetlen, aki így várakozott, egy másik padon jóval fiatalabb férfi ült, és egy négyéves-forma gyereket igyekezett lefoglalni. A másik férfi előtt nyílt szét hamarabb a fülke függőnye, és egy telt, vörös hajú nő lépett ki rajta, hosszú ruháza. Amennyire tőle tellett, igyekezett megfigelni arra, amihez semmi köze, és elmélyedt egy divatlapban. Mégis már az első villanásnyi kép, amit elkapott a nőből, egykori nagynénjére emlékeztette. Iskolás korában meglehetősen a nagynéni vidám, érzéki megjelenésének hatása alá került. A férfi véleményezte a nő ruháját, aki épp az ő látóköre határán fordult meg a tükör előtt, időközben pedig szerencsére Pam is megjelent egy kiskosztümben, ami ugyan neki is tetszett, de kissé kimértnek találta. Erre mindkét nő, körülbelül egyszerre, eltűnt saját próbafülkéjében, a férfiak pedig újra várakozásba merültek a helyükön.

A kisgyerek ellenben türelmetlenkedni kezdett, lecsusszant a padról, és mielőtt még az apja megakadályozhatta volna, elhúzta a függőnyt a fülkén, ahol az anyja épp vetkőzött.

Csodás. A másodperc egy töredékéig nézett fel – ráadásul úgy, ahogy az ember felnéz, ha azonnal megérti, hogy nincs ott számára semmi látnivaló. A nő épp lehajolt, kövérkés fenekét oldalról látta; szeplős bőr, jókora úszógumi a bőrszínű bugyi dereka fölött – érzéki, rövid szárú modell, a focisták nadrágjára emlékeztető, de annál jóval elegánsabb kivitelben –, a bőrszín csipkemelltartóból nehéz, lelógó mellek omlottak alá. A férfi már egy divatlapba fúrta a tekintetét, de az a másodperctöredék is elég volt. Elég az elhatározáshoz, hogy ne menjen el a pszichiáterhez.

Nem azért, vagy nem csak azért, mert bízott a kezelés sikerében, nem azért, mert azt gondolta, sosem tud megszaba-dulni e hajlamától, hanem mert abban a pillanatban, azon a szombaton, abban a ruhaüzletben a Noordeindénél, az alatt a másodperc alatt tudatosult benne, hogy egyáltalán nem is akar leszkodni róla. Egyszerre rájött, hogy az élete, minden, ami eleven és vérpezsdítő volt benne, szétválaszthatatlanul össze-forrt ezzel a berögződéssel. Rájött, hogy ha a kezelést választja, lényegében a halált választja, személyes, legsajátabb énjének a halálát – ezt a halált pedig szeretne volna késleltetni.

Azóta, meglehetősen paradox módon, gyakran eljátszott a gondolattal, hogy vesz magának egy pisztolyt, amivel főbe löhetné magát, ha egyszer esetleg rajtakapnák. Feltéte, ha az adott pillanatban lenne hozzá elég mersze. Már korábban is tervezte, hogy egyik régi évfolyamtársát, aki azóta belgyógyász lett, és csendes, tisztességes alaknak tűnt, beavatja a dolgaiba, és kér tőle valamiféle pirulát. A belső zsebében tartaná, „arra az esetre”. Aztán időközben rájött, hogy ha létezik is ilyen pirula, aligha találna Hollandia-szerte olyan orvost, aki hozzájuttatná ilyesmihez. Még egykori barátja sem tenne egyebet, csak rábeszelné, hogy keressen fel egy pszichiátert. Ráadásul egyik sem megoldás – sem a pirula, sem a pisztoly. Saját szemszögéből talán igen, de Pamnek és a gyerekeknek biztosan nem.

Így tehát csak az előre kitervelt, dörzsölt óvatosságra tá-maszkodhatott.

A macska újra dörgölözni kezdett a lábszarához. Lehajolt, megsimogatta, és egyúttal leporolta a szőrt a nadrágjáról.

– Igen, öregem, igazad van. Sürgősen mennünk kell.

Épphogy kiért a folyosóra, amikor az utcára néző szoba ajtaja nyikorogni kezdett. Mozdulatlanul állt néhány pillanatig, bár valószínűleg csak a huzat volt, biztosan nyitva maradt egy billenőablak. Lehetetlen, hogy valaki hazajött volna, anélkül, hogy ő meghallja. Bement a szobába, még jobban kinyitotta a félig kitért ajtót, és belesett rajta. Minden épp úgy nézett ki, mint negyed órával korábban. Vetetlen ágy, popsztárok a falon – pimasz, vagy épp szégyenlős tekintetű fiúk –, szanaszét heverő plüssállatok, tankönyvek; ez volt a kislány szobája. Első látogatása alkalmával már itt is körbeszaglászott, de csak úgy nézett ki, mint egy kislány. Minden úgy volt, mint egy kislány szobája. Első látogatása alkalmával már itt is körbeszaglászott, de csak úgy nézett ki, mint egy kislány szobája. Első látogatása alkalmával már itt is körbeszaglászott, de csak úgy nézett ki, mint egy kislány szobája. Első látogatása alkalmával már itt is körbeszaglászott, de csak úgy nézett ki, mint egy kislány szobája.

Elhagyta a szobát, lement a lépcsőn nyomában a macskával, kinyitotta a szélfogó ajtót, és a bejáratí ajtó üvegén át kikémlelt a szemközti házakra. A kapualjtól se jobbra, se balra nem látott ki innen. Azt gondolná az ember, milyen nehéz bejutni valahova, pedig épp hogy az a könnyebbik dolog – csak találékonyság és megfelelő időzítés kérdése. Ellenben elhagyni egy ehhez hasonló házat, már jóval kényesebb ügy. Nem sikerült még kitalálnia valami hihető szöveget, amivel meggyarázhatná az éppen hazatérő, leparkoló vagy biciklivel a sarkon beforduló lakónak, mit is keresett a lakásában.

TÖRÖK VIKTOR fordítása

szerint rejtély, ki fordígtatta le magyarra, miért pont 5 évvel a születését követően, miért hagyott ki az eredetiből egy bekezdést, és miért költött hozzá kétszer annyit.

15 millió magyar

A magyar sajtó egyik legellentmondásosabb vessző paripája az eredetileg Illyés Gyulától való Antall József-idézet, amelyben tizenötmillió magyar miniszterelnökének vallja magát. A nyilvánvalóan szimbolikus tizenötmilliós szám a maga természetességében „minden magyart” jelent a kijelentés percében, a publicisták minden adódó alkalommal felemlegetik Antall halála után is, mint nacionalista sztereotípiát. A szerkesztő-bloggerek É. Kiss Katalin nyelvészt, Dávid Zoltán és Romsics Ignác történészt keresik meg. Mezei blogger nem tehet ehhez hasonló bizonyító köröket, amikor bizonyít, utal, linkel, idéz, bizonyíték gyanánt megjelöli a forrást. Az esetleg hamis forrást. Az internet a hamis s igaz információk katyvasza. A profik erőfőlnye nyilvánvaló.

„Amikor Antall 15 millió magyar miniszterelnökének nevezte magát, már nem volt 14 millió magyar sem, azóta pedig rohamosan csökkent a számuk”, így foglalja össze a tényeket É. Kiss Katalin. Ettől függetlenül a 15 millió magyar él, virul. Szimbolikája kevésbé méretes politikusok szájából, ha lehet, még irritálóbbr. Legutóbb Szájer József, az Európai Néppárt frakcióvezető-helyettese beszélt a soproni EU-napok keretében arról, hogy a magyar kormánynak „nem csak az itt élő 10 millió ember, hanem a 15 milliós Kárpát-medencei magyarság” képviseletét kell ellátnia. A szám újra és újra elhangzik, közben a magyarság mai összlétszáma csak hozzávetőlegesen állapítható meg, olyan országokban is élnek, ahol *nem ismerik* a nemzetiség fogalmát, és nem készül statisztika a bevándorlókról.” Csodálatos ország lehet, jegyzem meg. De „ahol vannak adatok, ott is nagy a zűrzavar.” És: „a bevallott adatok sem mindig tükrözik a valóságot, kiváltképp igaz ez a nemzetiségeit mostoha állampolgárként kezelő kelet-európai államokra.” É. Kiss Katalin *Anyanyelvünk állapotáról* című könyvéből: a magyarság ötödét teszik ki a szomszédos országokban élő magyarok (mintegy 2 450 000 fő). Lélekszámuk az utóbbi évtizedben rohamosan csökken, tíz év alatt 300 000-rel lettek kevesebben. Romániában az 1992-es népszámlálási adatok szerint 1 599 000 magyar élt, számuk azonban 1992 és 2002 között 190 000-rel csökkent. A szlovákiai magyarok száma 1970 és 1990 között stagnált (567 000 fő), a legutóbbi 10 évben azonban számuk mintegy 10 százalékkal, 47 000 fővel csökkent (520 000). A Vajdaságban 1971 óta drámai mértékű a magyarság csökkenése, jelenlegi lélekszáma 290 000 körüli lehet. Az ukrainai magyarok száma 1959 óta stagnál, számuk 2001-ben 156 000 volt. Horvátországban ma körülbelül 15 000, Szlovéniában 7 000 magyar él, Ausztriában pedig körülbelül 16 000-en értenek magyarul, és 4000-en tartják magukat magyar anyanyelvűnek. A nyugat-európai, amerikai, ausztráliai magyarság összlétszáma Dávid Zoltán 1993-as becslése szerint körülbelül egymillió.

Romsics Ignác a *Múltról a mának* című könyvében a 15 milliós számot nem, csupán Antall kijelentésének szimbolikus jelentését vizsgálja, megjegyezve, hogy ő maga nem érzi zavarónak e sokak által kifogásolt mondatot, inkább egyetért vele. Mi is egyetértünk itt, a Duna mellett. A tizenötmillió szép gömbölyű. Tizenötmillió szép gömbölyű magyar. Egymásért élünk, halunk. A honfoglalás óta eltelt idő magyar történelme mást se bizonyít, egy test vagyunk, karba fűzzük a kart, és fűjjük a dalt üde mámoros ajakkal, így foglaljuk el a világot.

Az *urbanlegends.hu*, minthogy háromszemélyes blog, ám teljességre törekszik, felkéri olvasóit, amennyiben meghökkentő történetre, legendára bukkannak, osszák meg a szerkesztősséggel. Ők pedig szétszálazzák. A fórumra ezt követően érkeznek a nép száján terjedő történetek. Mint például a következő:

Nagyvezéreink túlkapásai

„Még a régi oldalra posztolta moshi-moshi, lementettem ezt a sztorit, miszerint Ceausescu állítólag egyszer egy kerékpározó medvét ejtett el a Kárpátok bércei alatt. Cirkuszi volt az ebadta.” Amire PsycloneJack az alábbiakat válaszolja: „Már ha igaz a sztori. Ezt én is hallottam: a főelvtárs medvére akart vadászni. Az alelvtársak kedvére akartak tenni, de sehol nem találtak máshol, mint egy vándorcirkuszban. Elkobozták, kitétték az erdőben, ahol találkozott valami helyi erővel, aki annyira megijedt, hogy leugrott a bicikliről, és elmenekült. A mackók meg előadta a szokásos performanszt. Na de most már tényleg csak az a kérdés, hogy igaz-e a sztori.” Ugyanez olvasható amerikai (http://www.larry-adams.com/199506_article.htm) és dél-afrikai (tp://thoselegends.blogspot.com/2007/11/touring-land-of-legend.html) változatban. A magyar verziót kézenfekvő volt összekapcsolni a legendás medvevadász egykori román diktátorral. Kis híján sikerült viszont bringán meglógnia egy pápaszemés medvének a berlini állatkertből, bonyolult szökési tervét csak a biciklikarat akadályozta meg.

Vagy: igaz-e, hogy régen azért nem volt hétfőn tévé, mert Kádár felesége (Tamáska Mária) ki nem állhatta a televíziót, hétfőn csak színház, sport vagy más hasznos tevékenység lehetett a program?

Vagy: az oroszok vasúttal akarták összekötni Moszkvát Szentpétervárral. A cárhoz rengeteg tervet adtak be, mert minden földbirtokos azt akarta, hogy az ő földjén menjen a vonal, így aztán minden nyomvonalterv telt volt kanyarokkal. A cár gyorsan döntött: fogott egy vonalzót, a térképre tette és húzott egy vonalat! De a vasútvonalon mégis építettek egy kanyart: ugyanis a cár egyik ujjá lefogott a vonalzóról.

Vagy: olvasom, megjelent egy francia könyv, melyben a szerzőpáros azt írja, Attila hun király valójában nem félelmetes hódító, hanem egy karizmatikus és gőgös uralkodó volt, aki saját testvérét is megölte a hatalomért. A könyv szerint Attilának ugyan sikerült összefognia a barbár népeket, de soha nem volt Ázsia nevében a „dekadens nyugati világ sirásója”. Akkor indított hadjáratokat, amikor már nem tudott a rómaiaktól adót kizsarolni. Kézipszerű hadvezér volt, és kortársai sem tartották különösebben kegyetlen embernek. Az Isten ostoráról szóló legenda csak halála után terjedt el a világban.

De a honlap kinyomozza a lengyel lovasrohamok eredetét a német tankok ellen; az arany kétforintosét (a rézbélásról van szó); ír a Ferenc József híd ellopott arany-, ezüst-, majd bronzszegecseről; arról is, hogy a Romhányi-féle Flintstone-család fordítása úgy sikerült, hogy az amerikai változatot újrászövegezték Romhányi versei alapján; de a Taigetoszról le*nem* dobott csecsemőkről is kideríti az igazságot. Nem beszélve a minden magyar számára kedves nyugat-európai imáról: „A magyarok nyilaitól ments meg uram minket!”.

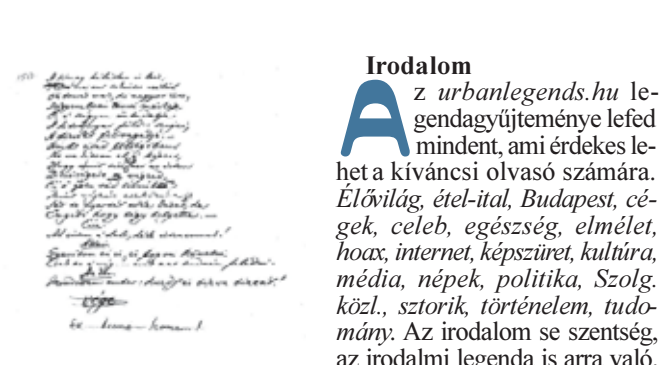
megtájékoztatásba. ”A Paktum lelkes propagátora a nagypolitika kis-színpadáról Grespik László, aki egy 2002-es gyöngyösi MIÉP-es kampányrendezvényen felolvassa a húsz pontot. Grespik azonban hozzáteszi: a paktum tartalmát annak lejegyzőjétől idézi, felelősséget nem vállal érte, de aki ezt megfogalmazta, „irtózatos tehetségű jós, mert mindez megvalósult”, nagyobb Nostradamusnál.

Magyarországon kedveltek a kismiszetek kiszolgáltatottságát bemutató összeesküvés-elméletek – mondja Lakatos László szociológus, az összeesküvés-elméletek kutatója. A beszélgetés során a rózsadombi paktum is szóba jött, Lakatos megjegyzei: az emberek többsége azért szereti az ilyen típusú elméleteket, mert egyrészt igazolva látja bennük saját előítéleteit, félelmeit, másrészt beavotottnak érezheti magát. De „a fő élvezeti érték, hogy valakit hibáztatni lehet. Hogy itt vannak a gonoszok, akik rosszban sántikálnak”. Ezért *élt, él, élni fog* a Rózsadombi paktum, mint Lenin, amíg legendák éltető és továbbgörgető alanyai elképedt szentségeléssel lépnek ki a boltból, bontják a hónap eleji, csekket tartalmazó borítékokat.

Városi legendákból, szóbeszédékből, hoaxokból, mítoszokból, tévhitekbl, fake képekből és web-lapokból tallózó, azok keletkezéséről, terjedéséről, fejlődéséről beszámoló oldal. Nem akarjuk megváltoztatni a világot, sőt, kifejezetten úgy látjuk jónak, hogy mindenki hihet abban, amiben csak akar, mesélhet, küldözgethet barátainak/ellenségeinek bármít, amit jónak/rossznak lát. A magunk részéről maradunk a szorgalmas jegyzetelés mellett, összegyűjtjük a tudomány és a józan ész álláspontját minden utunkba kerülő kérdésről – az értékelést az olvasóra bízuk.

Az oldal szerkesztője (marinov) újságíró, akit barátai (név szerint zoon és neurotoxin) segítenek, látnak el ötletekkel, tanácsokkal, információkkal.

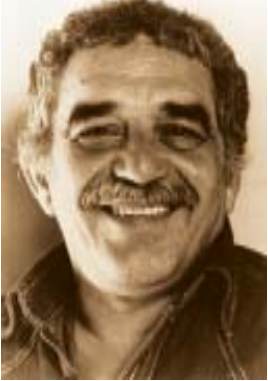

Irodalom

Az *urbanlegends.hu* le-gendagyűjteménye lefed mindent, ami érdekes le-het a kíváncsi olvasó számára. *Élővilág, étel-ital, Budapest, cégek, celeb, egészség, elmélet, hoax, internet, képszüret, kultúra, média, népek, politika, Szolg. közl., sztorik, történelem, tudomány.* Az irodalom se szentség, az irodalmi legenda is arra való, hogy rávizsgáljanak. Mint például Arany János, Madách Imre és *Az ember tragédiája*. Evtizedes munka után végre elkészült *Az ember tragédiája* új szövegkritikai kiadása, amelyet Kerényi Ferenc rendezett sajtó alá. A kapcsolódó legenda szerint a drámát többé-kevésbé Arany János írta. Igaz ugyan, hogy az eredeti kéziraton sok-sok javítás található Madáchtól is, Aranytól is, de Kerényi szerint az Arany-javítások nem érintik a szöveg irodalmi-bölcséleti tartalmát. A vizsgálatban – melyik korrekció melyik irodalmi nagyságunktól származik – az igazságügy-i írásszakértői laboratóriuma segít. Tudományos módszerekkel különböztetik meg a kézírásokat. Madách otthon főzött tintával, Arany bolti tintával írt. Hogy a legenda máig él, annak köszönhető, hogy amíg Madách tolla 825, Aranyé 5718 alkalommal nyúlt a szövegbe, és bár Arany javításai többnyire helyesírási korrekciók, ha a javítások arányát vesszük figyelembe, az ember hajlik rá, hogy elhiggye a legendát. De téved. Madáché az ötlet, a konstrukció, az építmény, akadémiai ízlésével Arany a vakolatot javígtatta, igazított néhány csámpásan felrakott romhányi cserépen. Így tűnik. Más kérdés, hogy az újabb, mindig újabb kutatások mást gondolnak. Striker Sándor Madách-kutató a következőket mondja az Élet és tudomány honlapján: A kérdés: Tanulmányából kiderül, hogy Arany – szándéka ellenére – a művet nem csak stílusisan változtatta meg. A válasz: „Igen. Ezer sort javított a 4140-ből, s noha ezek látszólag csak apró módosítások, filozófiaiag mélyen érintettek a gondollatmenetet.” Maradjunk ennyiben.

Márquez hoax magyarul

A mikor az első levél (több példányban, némi módosítással több címről) befut a terasz.hu honlapjára annak idején Márqueztől, arra gondolok, mennyire nem hülyülhet meg ekkora író. Nyálás, hamis, és fejbeverően lírai. Van ilyen író helyből, de Márquez más.. *Gabriel García Márquez egészségi okokból visszavonult a nyilvánosságtól, nyirokrákja van. Úgy tűnik, egyre súlyosabb. A Nobel-díjas író búcsú-levelet küldött barátainak, ez az internet segítségével is terjed. Ajánlom, hogy olvassátok el az utóbbi idők leg szeniálisabb latin-amerikai elméjének elgondolkodtató írását! Küldd el ezt annak, akinek akarod. Ha nem teszed meg ma, a holnap ugyanolyan lesz, mint a tegnapi. És ha nem teszed meg, az sem érdekes. Ez az a pillanat.*” Miután a perui La Republicában megjelenik a Garcíának tulajdonított, szentimentális lözungokkal agyongyötört verseike, amit pusztá emberbaráti szeretetből, a nagy író iránt érzett tiszteletből más lapok is átvessznek, rádióbemondók nyomják az éterbe rezgő baritonon, később az internetre is felkerül. Márquez leginkább attól kap gutaütést, leginkább azt veszi szívére, hogy ismerősei is elhitték, képes volna írni egy ilyen, általa „szégyenletesen gyengének” ítélt költeményt. Forma és tartalom egysége – ugyebár. Az urbanlegends

Profik

A blog szép, a blog jó, a blogvilágból helyel-közzel meg-ismerhetjük a világot, a másik embert (főként a másik nemet, ahogyan magát látja), akit nem ismerünk, a más-ik történetet, amit nem látunk, nem élünk meg. A blog elvisz bennünket idegen tájra, ismeretlen konyhába, ágyba, szülőszoba-ba, temetőbe, szektába és szekcióba. Ismeretlen blogger szem-én át lát(hat)juk az ismeretlen, elfogad(hat)juk igazságnak, mert ez természete; ha nem fogadjuk el, nem járunk oda információt szerezni. Véletlenül jutottam a http://www.urbanlegends.hu/, három fiatal profi újságíró által szerkesztett legendaromboló oldalára (ők blognak nevezik, bár valójában nem az, csak amennyiben mindent blognak veszünk, amit blognak tekint a gazdája). Azért véletlenül, mert úgy vélem, a legendák (miként a népdal), arra születnek, hogy koncentráltan közvetítsenek egy-egy százezreket foglalkoztató eseményt a perifériára, hogy az értelem nélküli társadalmi folyamatokat értelemmel töltsék meg.

Disznóságok

Ilyen – példának okáért – a Marx téri felüljáró legendája, amely azt hivatott konkretizálni, hogy azért működésképtelen és rosszul tervezett minden Magyarországon, azért dől el, mert az oroszok. Íme a legenda távirati stílusban: a mai Nyugati téri (Marx téri) felüljáró történetének többféle változata él máig (az orosz íttlé emlékei frissek, életképesek). Az első: a híd egyik felét oroszok építették (ez maga az abszurdum), akik „más 0 pontot használtak a magasság mérésénél, emiatt történt a malőr”. A másik verzióban: „a felüljáró egyik oldala azért süllyedt meg jobban, mert nem ugyanolyan mértékben lopták ki az anyagot a két feléből. Látták is, hogy süllyed, de azt gondolták, hogy csak néhány centiről van szó, majd vastagabban aszfaltoznak az egyik felén és föl sem fog tűnni senkinek a hiba.”

A **fuck eredete** című post legendafejtésével kezdtem volna, de a szemérem megakadályozott. Következzen másodikként: „*A középkori Angliában az emberek nem szexelhettek, csak a király jóváhagyásával (kivétele a királyi család). Mikor egy család gyereket akart, a királyhoz kellett fordulniuk kérelemért, aki küldött nekik egy táblát, amit az ajtóra kellett kitűzniük, amikor házas életet éltek. A táblán ez állt: Fornication Under Consent of the King. (F. U. C. K.), azaz paráználkodás a király engedélyével. Innen ered a mai »fucka« angol szó.*” – indítja az urbanlegends.hu. Az indoklás közel olyan meghökkentő, mint a legenda. A legkézenfekvőbb válasz, ha engem kérdez valaki, az volna, hogy a szexszel az egészségesnél többet foglalkozó gimnazisták agyalmánya a fuck szófejtése, akik még soha nem találkoztak a rájuk vonatkozó APEH-hel, mert nem tudják, hogy a királyok (ókortól a legújabb korig) szexszel kapcsolatos viszonya két szóban össze-foglalható: szaporodjatok, adózzatok. Tehát az adó mértéke a szex függvénye a képletben, vicces dolog volna, ha a király minden aktust dokumentál, miután felismeri a tényt, nem minden szerelmi együttléte eredményez új adóalanyt. Az *urbanlegends.hu* profiljai nem elégednek meg hasonló triviális feloldással. Utánajárnak.

Politicesszkaja

Az egyre nehezülő (mindig nehezülő) világot a nép kény-telen számára érthető, a bojármentalitás valamennyi ele-mét működtető legendájával felruházn. „Szarul élünk, de legalább tudjuk, miért” jelszóval. A Rózsadombi paktum néven elhíresült, kifejezetten aktív, a társadalmi hierarchia va-lamennyi szintjét végigboronáló történet a rendszerváltás lát-ható, az ország által végigcsodált folyamatát annulálja. A pak-tumbanda (*1 orosz tábornok, 1 orosz titkosrendőr, 1 MOSZAD-tiszt, az amerikai követség titkára, a CIA 1 tisztje, a magyar katolikus egyház, a MAZSIHISZ 1 képviselője + öt magyar aktuálpolitikus*) egy budai villában paktumolt 1991. március 15-én, ahol húsz pontban meghatározták, hogyan korlátozzák a magyar nép felvirágzását, azaz, miképpen nyomjanak le ben-nünket, magyarokat, akik a világ legszorgalmasabb, legtehet-ségesebb, legzseniálisabb, legtoleránsabb népe vagyunk. Ne-hogy az oroszok és az amerikaik (na és Izrael) fejére nőjünk rövid úton, mert mi magyarok olyanok vagyunk, de olyanok, ha kiszabadulunk a csizma alól, égbe szárnyalunk, mint a gó-lyamadár. A legenda Paktuma húsz pontból áll, valaki bele-nyomott időt, energiát. A pontok nem férnek ide.

A Paktum legendája ellen minden megélhetési politikus azonnal szabályt ránt. Rémult, mély önismerettel felteszik a kérdést: ha igaz, amit a nép zsiszeg, mi a csudát keresünk a T. Házban? Szűrös Mátyás, hajdani moszkvai nagykövet 2005-ben komplett előadással rombolja a legendát. Csintalan Sándor rátesz egy lapáttal. Le-zsák nyilatkozata kétfenekű: „*Paktumról nem tudok, de nem zárom ki, hogy valamiféle paktum kötetett nemzetközi szinten, így ment-hette át a diktatúra MSZMP-s és KISZ-es vezető rétege hatalmát a nyolcvanas évek második felében, előbb a gazdaságba és a tö-*

NYILAS ATILLA

Az Álmoskönyvből

Önmegecsalás
[k.kabai lóránt álomnaplójából]

Kívülről látom magamat, amint hevesen
mi következik, a liftből kiszállva erős
és én is így nézem őket. A nő fél,
ez ő lesz, ijedtség, tehetetlenség, a leleplezettség,

udvarlok barátom kedvesének, ő pedig
tériszonyom, van, mintha minden kifordulna,
hogy barátja időközben megérkezik, de bele-
érzése, kinyitja az ajtót, annyira figyelek,

mintha elvárná (valaki azt mondta, ő az,
magából, az én helyemen az igazi kedvese,
kezdenek, azaz: belekezdünk... egyszerre csak,
az ajtóra, hogy magamat, azaz a barátját,

aki senki másra nem gondol, csak a barátjára),
tűnik föl, mégis úgy folytatódik minden, mintha
persze még semmi lényegi nem történt,
nem is látom, félek a lebukástól, mire belép,

fölmegyünk a lakására, mindketten tudjuk,
én lennék ott, mintha most csálnák meg párjukat,
megszólal a csengő, a nő tudja, s ezt ki is mondja,
a nő, és utána jön a barátja, azaz én...

Nyelvvizsga

Régen mindig az érettségiről álmodtam,
és egy szót sem bírok kinyögni, egyre
hogy ott megbukom, kihúzom a tételt,
nyelvvizsgám, vagy diplomám, hiányzik
megvédeni a szakdolgozatot, és közben
egy aláírás, gyakjegy, kredit, elfeledtem

és amikor fölébredtem, eszembe jutott,
régen mindig az érettségiről álmodtam,
hogy dehát nekem van érettségim, oda-
figyeltem minden aláírásra, megvolt a
nyelvvizsgám, vagy diplomám, hiányzik
védés, és a nyelvvizsgát régen letettem.

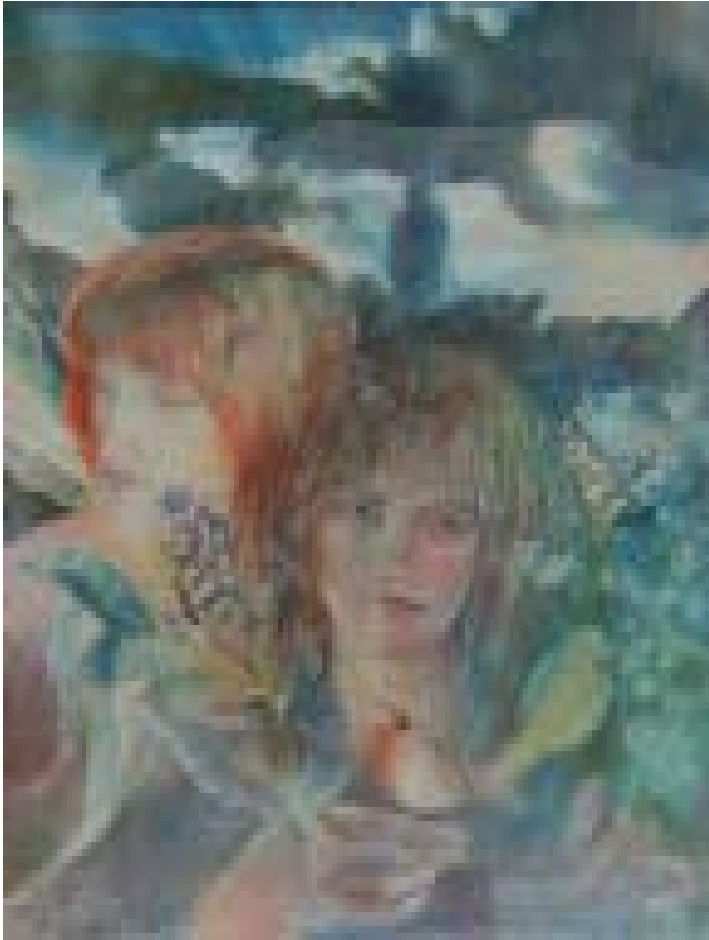
Hangosabban súgnak, és mégse, nincsen
és amikor fölébredtem, eszembe jutott,
és egy szót sem bírok kinyögni, egyre
letelt észrevélenül a törvényes határidő.
Figyeltem minden aláírásra, megvolt a
megvédeni a szakdolgozatot, és közben.

A sánta Vajákos

Kicsit idősebb volt, mint most, és kevésbé jóképű.
Életvitele kisvárosbeli létre utalt. Voltak gyerekei,
nem is tudom, mennyi, de egy csomó gyereke volt.
Vezetett valamit, intézkedett, nyüzsgött, iszonyat
mozgékony volt. Később úgy tűnt, hogy olyannak
álmodom, mint amilyen valójában, valamiképpen

mégis furcsa volt. Valami nem stimmelt a lábával.
Mintha nem lett volna egészséges, mintha húzná
az egyiket. De nem úgy, mintha eltörött volna, ha
vezetett valamit, intézkedett, nyüzsgött, iszonyat
mozgékony volt. Később úgy tűnt, hogy olyannak
álmodom, mint amilyen valójában, valamiképpen

mégis furcsa volt. Valami nem stimmelt a lábával.
Mintha nem lett volna egészséges, mintha húzná
az egyiket. De nem úgy, mintha eltörött volna, ha-
nem mintha igazi baja lenne – élete végéig, hogy
ne mondjam: örökre szóló. Mintha le lett volna a
vége kerekítve, ormótlan félgömb, mint kalózkodé.

Lányok

TÓTH-CZIFRA JÚLIA

Esti ’meterek

1.

Visszadől árnyékába a nappal. Benn a szobában
kontúr nélküli a fél-társtalan én. A betűk, nézd,
emlékeznek rád, nem ereszt ez a sok kicsi zsarnok:
Festünk. Esti-magam lecsítító távoli-téged.

Lámpád fénye reád görnyed, csonkítva a fáradt
testet. Vállaid elhagyatott, egymásba maró cson-
tokkal némák – megbékéltek már a sötéttel.
Körben az asztal lapján szendergő, begubózott
gondok. S ujjad a bögre fülén meleget keres és fo-
gódzót... Más véd téged ez ellen a zűrzavar ellen,
mert énrám gondolsz, bár még nem tudod – így vagy
szebbnél is gyönyörűbb: szándék nélkül nekem ítélt
már ez az arc (a hexameterjeim szétfeszítő),
én pedig óvom, hogy *más* lába elé odaszórhasd...

Visszadölt árnyékába a nappal. Benn a szobában
kontúr nélkül vésve a társtalan én. A betűk, nézd,
emlékeznek rád, nem ereszt el még ez a zsarnok:
Festek. Távoli-együttlévő éjjeli-minket.

2.

Furcsa világos az éjjel, meg-meg-
csalva a durvaszövésű függönyt,
hátaomon omlik a fény: így óvlak;
hibátlanul
illenek össze az ívek rajtunk...
úgy odafúrom az arcom, éppen-
hogy beborít hajad: édes-forró
cukorillat...

Én vagyok az, ki ölel, bóbiskolsz,
ámde marokra fogod mégis tes-
tem, kacagó-kicsi ujj csiklandoz-
za tenyerem
újra, meg újra tudatlan... félek,
szét ne zavarjam e bájt, megfejtetlen
még ez a nyelv, a varázs. És félszeg,
néma létem
érteni még nem elég, csak görcsös
láz-szerelemmel ölelné, míg majd
lassan elaltat, elér, álomba
lüktet a szíved...

...mert ereimbe csavart tested dú-
dolni tanítana, barbár-szótlan
véremet átmenet nélkül a szférai
szóra: terád.

KORPA TAMÁS

Vonalzón lépegető lényeg

az po stmod er ny nótájára

a poe-t olvasó lacanon olvasó derrida néz szét a derrida vonalzóján lépegető lényeg: két kép	signor Rekesz Sör tántorog tiefengrab út zsuzsinka persze nyitott sportkocsiból pislog grízli vagy tengeri medve
---	---

Egyik kezében vaktérkép szeméből hullanak könyvek Másik ujjain nem gyűrük hanem kvarcórák hörögnek	a szó-defibrillátorra kapcsolt feredő Részlet? zselés mellkasán ülve kettéosztódnak a részek
---	---

maga mit gondol mősziő a léghajó kit kacaghat? Egyik kezéből a Másikra ugrik: lefolyóban lakhat	látta-e halley-üstököst Egyik míg Másik alaszka besárgult körmei alá magát telre elfalazta?
--	--

ampulla vakcina éppen vizitre visszatér reggel d. l-t olvasó p-t olvas és egy ujjal kevesebbel	és míg Valaki kezében épp hullámot fullaszt Senki (tengeri beteg a blőd víz) magamat én újrakezdi:
---	---

a poe-t olvasó lacanon
olvasó derrida néz szét
a derrida vonalzóján
lépegető hónap: 7 hét

Midőn Petri Györgyre gondolt

Berlin felett egy toronyház erkélyéből
kinőtt puhafa lecsüngő ágán ül Petri
hüllőzakójából súlyos füstkarikákat eregetve
mint a Nílus olyan egyenes ez az este
mint a kapus aki saját hálójába esve
beejti a labdát a vonalon túlra
Berlin felett lebeg Petri
hányja a havat esőköpenyben egyik
kézfejére tekeredve a tegnap délután
és a holnap reggel ideája
rongyos térdén egy tetovált
indiánkéz súlyos füstkarikája
van itt valaki? persze csak én
a Nílus sziszeg más senki nietzsche(n):
só szódavíz és szenet gyűtenek
a gombjaiból kifejtett ingen
Petri ingjén és Petri lebeg
légiirányító és fárosz a felhőkarcolók
acélvázán alvó indiánkezek társa
hüllőzakó a becsapódás előtti
fedélzet függőleges hullámozása
a Csendes-óceánból kipárolt só ül
Petri nyugtalan szemében míg ő
a puhafaerdő minden fáján ül vagy
vonat-fülke s barna sör sötétben
tengerillat Berlin felett tornyokra
akasztott denevérszárny
Petri a súlyos ólom óra kisebbik mutatóján
tele hamuzza a várost számol
egyik kézfejről letekeredve
(ha akarsz visszajátszol)
amíg rossz gégéjén a var meghasad
és új hamust keres egy perc alatt

STILLER KRISZTA

Hajós utca 1.

Kislány-csillagok fent, az égre szórva
csábos hunyorgással kémlelik az utcát.
Félhold kisfiú felhőhálót szaggat.
Nem felém lebegsz; a túloldalra futsz át.

Kopasz platánfa üzenne a télnek.
Száras levelét a címzett nem kereste.
Csukott ablak mögé engedj zárdafényt.
Gótbetűs árnyakon térdepel az este.

Perzsabolt előtt báránybőr kabátok.
Vérfagyott sebeket mar rájuk a reggel.
Üres névtábla világít az ajtón.
Krisztus tépett arcát tűzd rá rajzszegekkel.

Anno sokszor terveztem: bekopogok hozzá, mégsem tettem. Halogattam, féltem, nem vagyok még kész a találkozásra. Aztán – mondtam magamnak – na, a jövő héten... de addigra meghalt. Mondják, a halott lelke egy ideig még marad. Az övé nem volt már ott, éreztem, amikor a szállítók elvitték a testet, velük tartott ő is.

A fotó 1981 májusának végén készült, 1-2 nappal Pilinszky János halála után. A lépcsőházból fényképeztem a lakása bejárati ajtaját.

A lépcsőház nyitott ablakában tükröződik a szemközti hámladozó szürke tűzfal.

KERTÉSZ DÁNIEL

1.

Kora este volt. A novemberi szürkület tétován imbolygott a kihaltnak tűnő falucska felett.

A villanyfénnel megvilágított poros utcákon senki sem járt. Hallatszott ugyan néha egy kutya csaholása, elnyújtott vonítása, de ettől eltekintve semmi nem zavarta meg a szinte fojtogató némaságba burkolózott, ölmos mozdulatlanságba dermedt vidéket.

Kint a pusztán, a szétszórt, egymástól és a világtól is elkülönülten álló tanyák között kanyargó dülőúton, egy fehér színű autó állt.

A volánnál ülő középkorú, hízásnak indult, enyhén kopaszodó, pirosas arcú férfi kifejezéstelen tekintettel bámult maga elé.

Mellette, az anyósülésen aprócska kislánya izgett-mozgott. Élénk szemű, kedves arcú leányka. Szőke félhosszú haját lófárokba fésülte a gondos anyai kéz. Amasni, amivel összekötötte, ugyanolyan kék színű volt, mint amilyet a sárga plüssmaci viselt a nyaka körül, amelyet magához szorítva dajkálgatott.

– Apuka! – szólalt meg vékonyka hangon. – Ott hagytuk a sálat az óvodában. Anyuka mérges lesz.

A férfi nem válaszolt.
– Menjünk vissza! – kérlelte a kislány.
– Nem lehet – mormogta a férfi.
– Miért?! Apuka! Miért?!
– Nem lesz rá többet szükség – vetette oda alig hallhatóan, fogai közt szűrve a szavakat.

Soha többet nem lesz rá szükség – ismételte meg hamuszürke arccal, és a gyerekre pillantott.

Bárcsak túl lennék már rajta! – gondolta. – Bárcsak vége lenne már!

ZÁDORI ALETTA

Az ígéret

Egész testében remegni kezdett. Hol pokoli forróság, hol jéghideg verejték öntötte el. Szűnni nem akaró reszketés, véget nem érő hidegrázás kínozza.

– Nem... nem... mégsem – motyogta zavarodottan, lüktető halántékára szorítva kezét.

– Pedig meg kell lennie! – kiáltott fel kisvártatva. Hangja, mint a kés pengéje hasított a csendbe.

– Apuka!
Összerezzen, mint a tolvaj, akit tetten értek.

– Apuka, menjünk haza! – Hallotta végtelen messzeségből a sírásba forduló, rémült gyermekhangot. – Apuka, kérlek!

– Ne nyűszíts már! – dörrent rá.

Még ez is! Kizökkenti a gondolataiból. Olyan, mint az anyja! Vörös köd lepte el az agyát, a feje is belefájdult.

A bűdös kurva! – szorult ökölbe keze, és teljes erővel a kormányra csapott.

Most aztán megkeserüli! Egy életre elintézi! Méghogy idejön ebbe az isten háta mögötti faluba?! Tán azt hitte, hogy nem talál rájuk?! A nyomorult! Pedig megmondta neki, hogy a föld alól is előkeríti, tőle nem menekülhet! Fogja a gyereket, és csak úgy eljön?! Hát mit nem kapott meg az a dög?! Nem adta oda mindenét nekik?! Nem éértük dolgozott?!

2.

Gyűlölet szorította össze a szívét.
Ó, ha elkaphatta volna őt is! Az lett volna az igazi! Addig ütné, amíg a lélek ki nem száll belőle!

Hirtelen felesége arcát látta maga előtt. Olyan élesen, hogy beleborzongott.

Ittam?! Na és ha ittam?! – kiáltott a képre. – Iszik más is! – üvöltötte, hogy kidagadtak az erek a homlokán.

Mi van abban?! Tán nem volt meg mindened, te ribanc?! Ott kellett engem hagyni, mert féltél?! Mitől féltél?! Te szemét! Az anyámat is verte az apám, mégse hagyta ott soha az öreget! Nem úgy, mint te! – nézett maga elé összeszűkülő szemmel, arcán vörös lázfoltok jelentek meg.

– Most aztán megkapod a magadét! Nézd csak meg, mit tettél! – suttogta eszelősen, és a kislányra bámult, aki mozdulatlanra dermedve süppedt egyre mélyebbre az ülésben, mint aki láthatatlanná szeretne válni.

– Apuka... félek – nyöszörögte.
Szeme rémülten kapcsolódott a férfi zavaros tekintetébe.
– Nem kell félni! – nevetett fel velőtrázó hangon, és mintha csak magának mondaná, hozzátette még:
– Nem fog fájni, ígérem...

A *Semmi művészet* család- és futballregény is, de leginkább anyakönyv. Tematikusan mintha összegzés lenne: a korábbi alkotásokból vett történetek, motívumok, szereplők csokorba gyűjtése. Az Esterházy-familiáról már eleget olvashattunk a szerzőtől. Itt is elég fontos az apa figurája, s a testvérek és a nagyszülők is megjelennek a kötetben. Ami mégis érdekessé teszi a familiáról való – újabb – beszédet, hogy az alkotó a család történetének itt egy másik, fiktív verzióját találja fel. A foci ismételten lényeges szerephez jut: már a borító fedőlapján is futballcsuka szerepel a magas sarkú mellett, jelezve, hogy az anyához és a labdarúgáshoz fűződő viszony hasonló természetű; és a vászonkötés is zöld színű, melynek jelentését az „anyám nevű regényhős” (az elbeszélő nevezi így az anyját) leplezi le egy ironikus mondatban: „Ránézek egy ilyen zöld borítóra, mert roppant szellemesen ezek többnyire zöldek, zöld, mint a világot jelentő gyöp, nemdebar, nyomasztóan eredeti, és azonnal ásitanom kell.” Ez a zöld szín aztán visszatér Görög Miki HÉV-baleseténél, aki ilyen színű kabátban van életének utolsó pillanataiban, a halál és a futball közt metaforikus viszonyt teremtve. Ugyanez a reláció figyelhető meg a kötet utolsó mondatában, a temetés és a gól közös természetének taglalása során. A labdarúgásra utal maga a cím is, amely az anya egy újra csak ironikus kijelentése felől értelmezhető a legjobban: „Ezekből a könyvekből, ha az ember nem vigyáz, még a végén megtudja, mi is *valójában* a futball lényege. Észjárátás, értelmiségi furfang, okostojások. Rémes, teli vannak művészettel!”. Mindez azt sugallhatná, hogy a Magvető kiadta munka alapvetően ironikus (és önironikus, önreflektív), s az anekdotákban, aforizmákban, mendemondák taglalásában valóban megcsillantja a – remek – humorát a szerző, ám nem ennyire egyszerű a helyzet: a *Semmi művészet* a részvét hangján is szól, olykor meg – a halálról beszélve – egészen a groteszkbe hajlik (lásd Görög Miki anyjának némiképp hatásvadász módon megírt halálát és temetését).

Esterházy újra kísérletet tesz, persze játékosan, a világ feltérképezésére, leírására. Pontos meghatározásokat, definíciókat alkot, szándékosan általánosít (mintegy ezt a definiáló hajlamot kiparodizálva), használ közhelyeket, s főként az egymástól független területek viszonyát kutatja: nem csupán az anya és a labdarúgás, a halál és a foci, hanem a játék és a világ, a játék és az írás, az élet és az irodalom, a beszéd és a gondolkodás, a test és az ország (a szocializmus kori börtönben összevert apát a sebei

örökké emlékeztetik rá, milyen országban él), a foci és az agresszió (egy testrész, a láb révén, amellyel a labdába és a börtönlakóba egyaránt kíválóan bele lehet rúgni) kapcsolatát vizsgálva. (A futball-, írás-, játék-, élet-metaforák kissé unalmasak már) Hol metaforikus viszonyokat állít fel, hol éppen azokat rombolja le: egyszer a futballt az étellel hasonlatosnak, már-már azonosnak mutatja, máskor meg különbséget tesz a civil és a labdarúgó lét között („Amíg élt, Görög Miki volt az élő bizonyíték, hogy a civilész meg a futballész, intelligencia, érzékenység, az nem ugyanaz...”). Ez a metaforikusság asszociatív írásmóddal párosul – a szerzőnek gyakorlatilag bármiről bármi az eszébe jut (a képzettársítások során a narrátor gyakran

eljátszik azzal, hogy a szavak átvitt értelmét konkretizálja, vagy fordítva: a valódi jelentést használja képletesen), egymáshoz lazán kötődő szálakat mozgat. A szövegnek ez a jellegzetessége nem pusztán a sztori szintjén működik, Esterházy gyakran asszociál más művekre, alkotókra saját sorairól. Vendégsszövegeket emel be, többféle módon: magától és másoktól is idéz, hol – gyakrabban – jelölve, hol – ritkábban – nem az átvételt. A biografikussággal, a szerzői és az elbeszélői én közelítésével (és távolításával) is játszik, erre szolgál például, hogy saját műveire úgy hívja fel a figyelmet, mintha ugyanaz az elbeszélői én írta volna őket (s ha ugyanaz az elbeszélő, akkor azt az olvasó könnyen azonosítja a szerzővel). A konkrét citálás mellett sokszor „csak” utal más írókra. Ezek a folyamatos utalások, valamint az az eljárás, hogy a narrátor számtalanszor megmagyarázza a saját gondolatait, olyanná teszik a művet, mintha az egy regény és a regény kommentárja is lenne egyben. Az önértelmezés gesztusa olyan erőteljes, hogy néhol nehéz szépirodalomként olvasni a *Semmi művészetet*, annyira elhajlik más irányba (például az esszé felé). Nem csak a narrátor kommentálja saját mondatait, hanem az anya is belekotyog a szövegbe. Az elbeszélői szólam gyakran keveredik a szereplői és leginkább az anyai közlésekkel: ő az, aki vitába bocsátkozik az elhangzottakkal, másként értelmez, pontosít és – a narrátorral azonos módon – definiál. Az elbeszélő így nem korlátlan ura a regénynek, ráadásul a nyelv önjáró természetű, „használója” felett áll.

Esterházy, mondani sem kellene, valós és fiktív elemekből gyúrta össze főhősét (a szerző édesanyja természetesen nem azonos és azonos is az elbeszélő édesanyjával), írta meg anyja munkahelyi- és magánéletét, focihoz fűződő viszonyát, öregeését és halálát. A *Semmi művészet* az emlékezés könyve, de az újrateremtésé is. Itt „el lett a muter temetve teljes terjedelmével”, miközben fel is van támasztva. „Meghalni bűn” – szól az egyik mottó, nos, a kötet értelmezhető úgy is, mint amely örök-

ott lakhatok, / nem zaklat, nem fenyeget, nincsenek kikötései, mint / szoktak igazi bérbeadóknak, félt engem, talán szeret, / aggódik, és gyakran felajánlja, hogy ebben vagy abban, / dolgokban amikben, miképpen Jónás a cet gyomrában, végképp eltűnni látszom: / segít”. A *Talán valóban* verscim reménykedő, de átszótt attól a bizonytalanságtól, amely a remény velejárója. A kiszolgáltatottság talán a legnehezebben elviselhető létállapot, s valószínű ez az oka annak az olykor már hisztérikussá váló költői hangnak, amely jellemző e kötet több versére.

Jónás Tamás poétikai világáról előző verseskötetei kapcsán többen megírták – bírálták és dicsérték –, hogy sokszor és sokat merít József Attilától. Kétségtelenül szembeötlő, ahogy rájátszik konkrét művekre, verssorokra, élethelyzetekre, s főleg a közös sorskérdésekre. Ezt azonban mindig a maga nézőpontjából teszi, elkerülve az utánzás középszerűségét.

Számos helyzetben tudatos forma- és nyelvrontásokat alkalmaz, így téve dinamikusabbá a versszöveget, másutt könnyedén játszik a szavakkal, a nyelvvvel, a formával: „rókakocsi / lakókoma / jaj de kicsi / a lakoma / mért hívtatok ide engem? / leboroztam fehér ingem / csukcs!” (*In memoriam Bellá*). A játékosság azonban nem társul derűvel, felszabadultsággal, inkább költői eszköz marad.

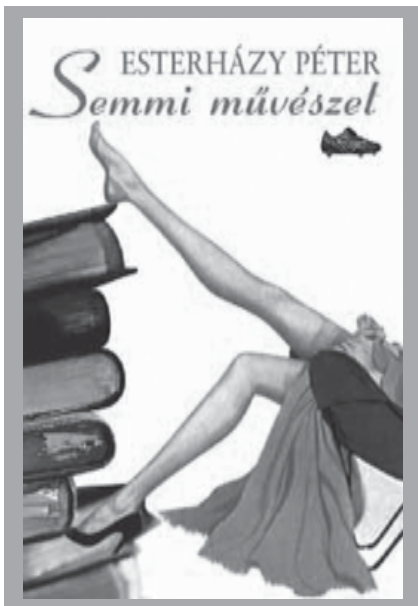
Metafizikai érzékenységről ad számot e kötet több verse, s mint a kötetajánló is mutatja, Jónás Tamást nem valamiféle keresztény tanúságtételi igénye vezeti, sokkal inkább arról akar számot adni, hogy milyen maradandó felismerésekre vezetete el

Jónás Tamás: *Önkéntes vak*. Magvető, Bp., 2008

kévalóságot biztosít a főszereplőjének. Nem véletlenül jutott eszembe az örökkévalóság fogalma. Esterházy hol kisebb, hol nagyobb mértékben játszik rá a Bibliára és a keresztényi gondolkodás-, illetve beszédmódra. Néha csak az archaikus szóhasználat vagy egy jellegzetes szerkezet beemelése (és kifordítása) idézi fel ezeket („*amiképpen* a talp gumibot általi verése, *azonképpen* a bokák bakancsi rugdosása”; „mert *van ideje* a szerénységnek, és *van ideje* a magabízásnak; *íme az én szeretett* labdám, *akiben kedvem telik*”; kiemelés tőlem – D. F.), máskor azonban központi helyen tűnnek fel: az apa a Miatyánkba („Most gondoltam először a miatyánk imádkozásakor, hogy talán a mi apánk volna a mennyekben, az ő neve szenteltetne meg...”) az anya az imádság egyik elemébe („Az Atya, Fiú, Szentlélek nevében! Amen.”) is bekerül (a kötet első mondatában, tehát hangsúlyos helyen: „Az anyának és a fiúnak!”) a fiú beszédében.

A *Semmi művészet* megbízható színvonalú könyv. Esterházy most is tudja, amit eddig tudott. A regény régről visszatérő elemei az önműködőnek láttatott nyelv, az asszociativitás, a metaforikusság, az [ön]irónia, az önreflexió, a definiáló-kategorizáló szándék és annak kiparodizálása, a szándékosan alkalmazott közhelyek, az anekdotázás, és sorolhatnám még. Esterházy jól bánik ezekkel, de kérdés: nem túlságosan ismerősek már ezek az eszközök az olvasónak? Persze, igazságtalan lenne, ha nem emliteném meg, hogy tapasztalható módosulás is a korábbi könyvekhez képest, például az anya ábrázolásában, az elbeszélői szerep pozicionálásában, a valóság és a fikció viszonyának kezelésében, illetve az idézéstechnikában (erről részletebben lásd Greff András interjúját a szerzővel: Magyar Narancs 2008. ápr. 24.). Még egyszer hangsúlyozom, a *Semmi művészet* kellemes olvasmány, mégis jó lenne, ha eztán egy radikálisabban megújuló Esterházyval is találkozhatnánk majd!

DARVASI FERENC

Esterházy Péter: *Semmi művészet*. Magvető, Bp., 2008

Önkéntes vak címmel jelent meg Jónás Tamás legújabb verseskötete a Magvető Kiadó gondozásában. A költő kötetét „istennek, ha nincs” ajánlja, ezzel is figyelmeztetve olvasóját, versvilága hangütése, témaválasztása nem változik, csupán újabb és újabb formát talál. „Csak szenvedünk így: / én / is / te / is / is / te / nem” – írta korábban, utalva nem csupán az ember, de Isten széttöredezettségének disszonanciájára is. A *nem* feltételes *nincse* alakul e kötet ajánlásakor, mégis a megszólítás azt engedi feltételezni, hogy a hiány (vagy a korábbi széttöredezettség) mögött megfogalmazódik valamiféle vágy és sejtés, ami lassanként egy kötetnyi jajjá formálódik. A kötetborító verse, *Max panasza no cukor* sem ígér radikális változást „és a városban vagyok: újra albi” olvashatjuk. A korábbi

kötetek számos albérllet témájú verse most újabbakkal egészül ki. „Attól tartok, egy alacsony nő lakott előttem / ebben a lakásban, és hozzá idomultam idővel a falak. (...) Még / keresem ugyan a helyem, próbálgatom az / épületet, a lépcsőházat, az ajtót, a csapokat.” (*Albérllet*) A téma újírása tudatos, miként a kötet címadó versében is olvashatjuk: „nincsen tolla, nincs papírja / minden versét újírja / újra minden mondatát / újra és tovább”. Az albérllet téma kézzelfogható jele annak a menthetlen egzisztenciális bizonytalanságnak, amely áthatja e versdarabokat, amelyből e versdarabok születnek. „De tegnapelőtt és tegnap nagy veszekedést / hallottam a nyolc szomszéd lakás valamelyikéből, / és azóta majdnem biztosan tudom, hogy / már soha nem találok helyet magamnak / albérlletben, szívbén, világban és szavakban.” (*Albérllet*) Nyomasztó Jónás Tamás költői hangja, mert leírt sorai, szavai mögött szinte kézzelfogható a szorongás, a félelem. Verseit olvasva érezni, hogy nem patetikus, színpadias, önsajnáltató szavak kerülnek a papírra, hanem olyanok, amelyek a realitás, a valóság patikamérlegén mérettek ki. A konkrét élethelyzetek megverselésekor is a menthetetlen bizonytalanságot, kiszolgáltatottságot és függést mutatja be. A *Talán valóban* című verse már-már gyanúsán kiegyensúlyozott kezdő mondatát „Itt minden jó.” később olyan mondatok árnyalják, mint „Ez az albérllet kényeztet, vigasztal”. S az olvasó idilli képet kap a nyugodt utcarészről, a jó szomszédokról, a készséges és udvarias postásról, barátokról és támogatókról éppúgy, mint a korszerű zuhanyzófülkéről. „Piroska, a lakás tulajdonosa (...) szinte / bocsánatot kér, amikor fizetek neki, hogy

az állandó bizonytalanság átélése. „Elhasználtalak, Isten. / Mint Petri a testét, vagy a nációk a reményt, / nem törődöm többet parancsolatokkal, / sem a félelem, sem a haszon nem érdekkel, / ha majd összefosom magam a pusztulás / nyirkos árnyékában, és hozzád imádkozom, / ne aláz meg azzal, hogy meghallgatsz, ne / nyugtass, minden igaz dolog elmúlik, tehát / rég nem szabadna létezned, kihez beszélek, / önmagamhoz, elsíratom sokadszorra is / szívemnek ítélt gyermekkoromat” (*Mélykomor nagymagyar*). Nem véletlenül jutnak eszembe a vallásfilozófus Mircea Eliade mondatai: „(...) a modern, nem vallásos ember szemében a kozmosz áttekinthetetlenlé, mozdulatlanná és némává vált. Nem hordoz üzenetet, nem tartalmaz semmilyen titkosírást.” Jónás Tamás előtt nem a kozmosz dőlt össze, hanem a föld sötétült el, abban veszett el a paradicsom, s vesztette el az otthon is szervességét, intimitását. „Halál lesz, fiam, mindenből, / A büszke kockatornyod, / inog, majd eldől, ingedről, / lepattannak a gombok, / kedvenc kisautód elveszik, / s ha nem veszik el, elvesz, / egy reggel sem tart reggelig, / s hazug lesz minden emlék” (*Fiannak*). Valami helyrehozhatatlan változást igyekszik versé formálva versebe kiáltani, olvasójával megsejtetve egy eltűnt Édent, amelynek már csupán romjai maradtak, némi emlékfoszlány, magány, düh és iránta való keserű vágy. Minden bizonytalanság ellenére szembeötlő az a tudatosság, ahogy Jónás Tamás elhasznált istenére irányítva figyelmünket a létre való rápillantásnak megrázó és felemelő eseményébe avat. Az egyetemes létvesztés idején a költő dolga, hogy az elveszett, elhomályosult szentnek nyomára vezessen, vagy ha e nyomokra már maga sem lelne rá, legalább a nyomok nyomait kutassa, legalább számjűságunkat tárja fel, nevezze néven. Hölderlin írta: „Minek a költő inséges időben? Estére jár. Mióta az a három, Héraklész, Dionüszosz és Krisztus elhagyta a világot, a világidő estéje éjszakába hajlik. A világidőt Isten távolmaradása, Isten hiánya határozza meg... A világejszaka világkorában a világ alapjának megrendülését kell megtapasztalni és kihordani. Ehhez azonban az kell, hogy legyenek olyanok, akik lenyúlnak a világ feneketlen mélyéig.” E verseskötetet olvasva sokszor támadt az az érzésem, hogy a költőnek már nem kell tudatosan lenyúlnia a világ feneketlen mélyéig, mivel már ott van, elég csupán körülnéznie.

„Amit tanultam megtanultam / Amit felejték elfelejtem / Én nem leszek nemesített fa / szépelgők gondozta haszonkertben” fogalmaz Jónás Tamás *Amit tanultam megtanultam* című versében, s kötetét olvasva mind inkább úgy vélem, olyan költészetet művel, amely nem tart igényt semmiféle magyarázkodásra, mert tudja, hogy a költőnek hűséggel kell óvnia legbenső igazságát, legyen az bármilyen keserves, utat nyitva, formát adva neki.

ERŐS KINGA

Bálint Tamás debütáló kötete igazi ifjú titánokra emlékeztetően indul: nagy lendülettel, erőteljesen, egy kiérlelt versvilágot biztos kézzel irányító, az olvasót cserben nem hagyó költőt ígérve. A kötet első szakaszának tizenkilenc verse pedig egy pillanatra sem bizonytalanodik el az ígért megtartásában. Ezekben a darabokban Bálint versét olyan köpönyögbe transzponálja, amely a megszólalást és annak formakultúráját egy-egy vers erejéig, vélhetnénk, megkönnyíti, hosszútávon azonban, következetességet, költészettől akár idegen pontos-ságot is megkívánva, jelentősen megnehezítheti azt. Ugyanis, helyenként a korai Térey-vonalat (*A természetes arroganciából*, amely mögött a *Játék méreggel és ellenméreggel* Keménye is

ott munkál), gyakrabban azonban már egyértelműen a Villon-átíratos Faludyt idézve, Bálint is „középkori” verseket ír. Még-hozzá teszi ezt olyan izgalmasan és elevenen, a rimes, ritmusos verseket talányosan-ügyesen dinamizálva és megtörve, az archaizmusokat imponálóan építve be a szövegeibe, hogy az olvasót sóvár várakozás keríti hatalmába – ugye az egész kötet ilyen? Talán csak innen, így érezhető a csalódás mégis a kötet vége felé – mert nem ilyen az egész. Elsőre még úgy tűnik, ha akarom, jó szerkesztői húzás ezeket a verseket egy tömbben az elejére helyezni, mert ez az erő és lendület rányomja bélyegét a további írásokra is, ha akarom, lehetett volna szétszórtabban is elhelyezni a találatokat – másodjára, harmadjára már biztos, hogy jó ötlet volt egyben tartani a verseket, együtt sokkal hatásosabbak, mint szétszórva lehetnének. Mert így aztán beszéd-mód és tematika különösen erős egysége van jelen a kötet nyitó szakaszában, egy XXI. századi költő „középkori” verseiben.

Bálint nagy biztonsággal mozog választott beszédmódjának tárgyi, történeti és nyelvi rekvizitumai között. Már a *Vászon halakkal* című ciklusok elé helyezett nyitóvers is jól működik – kicsit talán zavarbaejtő szöveg, ha azonban az olvasó szóról szóra próbál belekapaszkodni, ügyesen hangol rá arra, ami utána jön – jó felütésnek, okos előhangnak tűnik a ciklusok elé helyezve (később, a harmadik ciklus elején meglepve találkozik az olvasó a *Lassúság* című verssel, amely, úgy tűnik, retorikailag kötetnyitó vers szerepre készülhetett [a hátsó borítón is ez a vers olvasható]. Mindenesetre szerencsésebb, hogy nem ez került a legelejére.). A *vikomt* ciklus/fejezet/tömb a legizgalmasabb, legelevenebb verssorozat a kötetben, amelynek erejét félelmetesen jól mutatja már a legelső darabja is, a *Hadüzenet* – de éppen jól jellemző, hogy a szakasz minden egyes verse „ki-

csiben” is felvillantja az egész erejét. Merthogy nem pusztán jó versek helyezkednek el egymás után itt, hanem az egyes darabok egy egész cikluson át folyamatosan rá tudnak ígérni a korábbiakra, az *egész* színvonalát jelentősen meg is emelve az egyes szövegekhez képest. A *Hadüzenet* nagyon ügyesen két-teágazó vers – miközben valójában inkább erotikus töltésű-irányultságú szövegről van szó, a várostrom nyelvi „tartozékai” befeketítik az egészet – de csak addig, míg az olvasó újra meg újraolvasva rá nem döbben, hogy megvezették. Várostrom? – ugyan. Csak ennyi áll a versben: „bevenni most fogom, hogy szétesett / a várparancsnok nélküli erőd” – de ez a két sor a kiváló érzékkel hozzáhangszerelt többi között a legjobb helyen szerepel ahhoz, hogy az olvasó fejét elcsavarja, hiába, hogy az idézetet megelőző sorban „a szád” szerepel, mint beveendő. S ez jellemzi a továbbiakat is: jól elhelyezett sorok, mondatok mozdítják ki a verset az alaptematika sematikus pozíciójából, hogy az olvasó felületes figyelme rossz vágányra fusson, jelezve, itt ez nem lesz elég, tessék csak jól odafigyelni!

Végig lehetne venni a ciklus minden darabját, mitől marad mindvégig izgalmas ez a szerveződés. Hogyan teremt a beszélő nagyszerűen továbbmozdítható szikár epikai alapképletet, amikor vert seregek nyomában járva a felperzselt vidékeket, mondja strófáit, mint a *Véletlen bolyongásban*, vagy a különösen erős *Túl a hét váronban* – amely azonnal előhívja Térey említett kötetének olyan darabjait, mint *A monostor újraszentelése*. Vagy másról és másképpen lesz erős a *Jog az első éjhez*, megint csak epikus alaphelyzetből indulva, hogy az izgalmas, Kemény Kovács András Ferenc variációs technikáját idéző *Az áradatról* se feledkezzek meg. A balladaformát pedig megint csak otthonosan lakja be Bálint – még az *ajánlásai* is érdekesek. A középkori forma hozza a föld mint birtok-tematikát, de a mai felhang áthallása a birtokot már egyértelműen a nővel azonosítja. A föld és a nő – mint a múlt és a jelen ezekben a versekben. Igazából a második ciklus is úgy indul, ahogy az első végződött. A *ahagya...* című szakasz, az izgalmas kihagyásra, egész pontosan jól elharapott befejezésre épülő címadó-kezdőverse után töményebb, koncentráltabb darabok következnek ugyan, mint az első fejezet második felében eluralkodó balladaformánál tapasztaltak, de ezek még mindig ügyesen mozognak az imitációs keret határain belül, illetve azokat finoman ki-kitolva, hogy aztán *A Téglavetők utcai hős emlékeztetere* majd az *Eperbor* című versekben már látványosan kilépjen addigi beszédmódjából a megszólalás. És bár a további szövegekben is nagyjából homogén nyelvezetével ugyanazt az atmoszférát kelti, mégis egyértelműen veszteségként életem meg ezt a váltást. Érzésem szerint karakteres, markáns pozícióját adja fel a versbeszéd nagyjából a könyv közepén, s ahhoz mérhető alakzatot már nem képes kialakítani a hátralevőkben.

Van a vágáns-tematikának egyfajta szerény, csöndes kiterjeszkedése a „mai” versekre is, például valami ilyesmi olvasható

A kedv csütörtöke című versben – de e jobban sikerült szöveg mellett az utolsó, *Hegedűbaltaciklus*ban bújnak meg leginkább a „debüt-kötet”-darabok is. Kamaszos daccal jönnek a szuicid-víziók: pisztoly (*Áll/dől*), kés, víz (*Luxus*), vagy az olyan, hétköznapi olvasói attribútumokkal bíró befogadó számára kissé talán megfejthetetlen, még inkább érdektelen darabok, mint az *Éjszakai bevetés*, vagy a *Farkasvakság*, esetleg a valamilyen, itt nem közölt (vagy ha közölt, ugyanúgy homályban maradó) alkalomra készült szöveg (*A májusi Helikon első verseire*). Ugyanakkor a ciklus második felében már a továbblépés kísérleteként olvasható a *Pitypang*, a *Porcelánkalitka* vagy a *Tavaszcvarás*. Ezekben még kitapinthatóak az áthallások az első ciklus darabjai felé (különösen a *Porcelánkalitkában*), mégis a tematikának az egyértelműbb beszélő köré záródásában, a szerep lecsupaszodásában elmozdulás-tapasztalható, egy tömbben, a kötet végén.

Úgy vélem, míg a gyűjtemény első fele a debüt-kötetek jó átlagát felülmúló színvonalon működik, addig a második fele már „csak” hozza ezt a bizonyos átlagot – ami ezúttal, egy ilyen „első fél” után kevésnek tűnik. Mégis, az a bizonyos első ciklus erősen uralja a kötettel kapcsolatos élmény formálódását. Hiába, hogy kimagasló remekművet nem nagyon tudnék megnevezni, olyan vers, amely azonnal, kiemelve, magában olvasva is üt, nem maradt meg bennem, a nagyobb szerveződés roppant harmonikus érzetet kelt az olvasóban.

Így lesz Bálint bemutatkozása sikeres, versvilága otthonos, várakozásokat keltő. Az ember drukkol is, meg izgul is egy picit.

ANTAL BALÁZS

Bálint Tamás: *A pap leánya, birtokostul*. Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár, 2007

Soha nem jártam Kölcsen. Így nem láttam Medve Zoltán „aranykulcos kamarás” nyári lakhelyét, az 1905-ben épült kúriát sem, melyet a helybeliek kastélyként emlegetnek. A *Medvekastélyt* – így, dőlten szedve – mégis ismerem valamelyest. „**a fal repedésén át látni lehetett a kertet** // az utca a házsorok a folyó felé / az apró kockákból lerakott keskeny járda / a posta épülete a normandiai fenyővel / a tűzoltószertár zárt alakja / majd a *Medvekastély* gesztenyefái / ősszel ahogy ártreped rajtuk a fény / megszínezve a kibomló vadgesztenyét / ahogy a kéz mozdulatai összegyűjtik a fényeket / akár egy átmeneti fotópapír / a parkban a gyerekek mozgása ismeretlen alakzat” – Varga Zoltán

Tamás versei fölillantják egy tér megtapasztalását. Ez a tér pedig nem más, mint Kölcse – Fehérgyarmattól 20 km-re keletre, a magyar–ukrán határ közelében, a Túr mentén, a Kölcsey család egykori uradalmi központja. Ez a néhány tény természetesen semmit sem árul el Kölcseről: úgy értem, semmi lényegeset, semmi olyat, mint amit *A kert. Lassú mozgás* című kötetből megtudhatunk. Mert Varga nem egyszerűen a térről – annak természetföldrajzi, történelmi, szociológiai stb. vonatkozásairól – beszél; többről van itt szó: a tér és a térben elhelyezkedő tárgyak, emberek megismeréséről, illetve a térben levésről, végső soron tehát a létről.

Varga Zoltán Tamás szövegeivel először az *Egészrész* című antológiában találkoztam. (Találkozhattam volna korábban is, de a szerző igen keveset publikál.) Az ott megjelent nyolc vers, mi tagadás, nem sok mindenről győzött meg. Amikor azonban elolvastam az 1978-as születésű költő első versgyűjteményét, kellemes meglepetésben volt részem. A könyv egésze sokkal jobban működik, mint az antológia különböző pontjain elhelyezett darabok. Egyrészt azért, mert Varga képes arra, hogy a kötet egészében végig kitartson egy hangot, másrészt pedig azért, mert a könyv darabjai koherens világgá állnak össze. *A kert...* két ciklust, ötvenhárom rövid verset tartalmaz. Pontosabban ötvenkét versről van szó, a hetek száma szerint, ezekhez járul az *[epilógus]*: ezt a címet a szögletes zárójelek is elkülönítik a többitől, és az is, hogy ennél a szövegnél a cím nem tartozik olyan szervesen a vers „testéhez”, mint a többi darabnál, nem kell egybeolvasnunk azzal. A többi darabnál ugyanis az első sor tölti be a cím funkcióját, ezeket a szerző fetten szedte, és két kivételtől eltekintve – az egyik éppen az idézett *a fal repedésén...* – nem helyezett el utánuk üres sort sem. A kötetben nincs jelölve a központozás; a szövegek alapvetően mellérendelő szerkezetűek, és egy sor többnyire egy gondolati egységet jelent.

A könyv mottója Kálnási Árpádnak *A fehérgyarmati járás földrajzi nevei* című munkájából való. Ezt szinte provokatív gesztusnak tekinthetjük: a szerző nem valamely neves elődjét citálja könyve élén, mint annyian teszik, hanem egy olyan művet, mellyel az olvasó aligha találkozott még. És ezzel azt mondja, hogy a fehérgyarmati járás földrajzi nevei *fontosak*: fontosak neki – és fontosakká válhatnak az olvasó számára is, mert a versek beszélője képes ilyenként fölmutatni őket. A mottóból többek között a következőt tudjuk meg: „Egynéhány évig szárnyasvasúttal is rendelkezett, ezt azonban megszüntették, autóbuszjárat köti össze a környező községekkel.” Ez aztán az érdektelen adat – mondhattánk, ha aztán nem olvasnánk el a következő darabot: „**nehéz elhagyni ezt a helyet** / a síneket már régen felszedték / helyét fákkal ültették be / az erdő itt teljesen más / minden erdő folyót rejt / az ősvények jelzéseket / és egy utcai padról mindent jól meg lehet figyelni”. A verset persze értelmezhetnénk akkor is, ha nem vennénk figyelembe a mottóban olvasottakat – így azonban oktalanság volna eltekinteni attól, hogy a lírai alany reflektál, ha nem is a valóságra, legalábbis a valóságreferenciának tekinthető mottóra. Ezáltal nagyon finoman, nem tolakodóan beemeli a versbe a település történelmi-szociológiai helyzetének problémáját: nehéz elmenni, mert nincs sin, amiben azért van egy enyhe irónia, mert hát ha nehéz is, de csak-csak el lehet menni, például busszal. Ugyanakkor Varga megpendíti azt a gondolatot is, hogy nem lehet elhagyni azt a helyet, melyhez az ember valamilyen módon hozzátartozik. Jó, hogy ez a kérdés minden érzélgősségtől és ideologikumtól mentesen jelenik meg a versekben: az efféle antropológiai igazságokat nem is nagyon lehet másként megjeleníteni a mai magyar lírában, azt hiszem.

Varga Zoltán Tamás: *A kert. Lassú mozgás*. József Attila Kör – L'Harmattan Kiadó, Bp., 2007 (JAK-füzetek 152.)

Félreértés ne essék: nem tudom, hogy a szerző kölcssei-e (a fül-szövegből csak az derül ki, hogy Debrecenben született és Budapestén él). Az viszont biztos, hogy a versek alanya egyszerre van bent a tájban, és képes kívülről szemlélni azt. Ezt a nézőpontot pedig frappánsan jelöli az utcai pad képe, mely része a falu terének, de belátható róla az erdő is. A kötet finom logikai mozgásának megfelelően a következő darab (*memnyi mindent kell tenni...*) már arról szól, hogy nagyon sok minden kell ahhoz, hogy az ember belakjon egy várost. A hosszú főlisorolás ellenpontját alkotja az előző szöveg átláthatóságának. Meg kell jegyeznem, a „városos” vers zárlatát elhibáztottnak érzem. „majd hazatérni az üres lakásba / és először álmodni a város nyelvén” – ez a gondolat nem csak patetikus és közhelyes, hanem egyúttal hamis is. De térjünk vissza a *Medvekastély*hez, melyet a szerző a település többi részéhez (így például az írásom címében említett *Sziget*hez és *Palló*hoz) hasonlóan dőlten szed. Ezáltal pedig egyszerre utal arra, hogy ezek konkrét helyek, ugyanakkor azt is jelzi, hogy itt egy fiktív versvilág elemeit alkotják. Varga költészetének távoli rokona Oravecz Imre *Halászömbere*, noha a most vizsgált kötet esetében természetesen föl sem merül a regényszerűség. A fiatalabb nemzedékek közül a leginkább Györfly Ákos nevét említhetnénk, mint akinek a szövegeivel *A kert...* poétikai rokonságot mutat. Varga azonban kevesebb költői eszközzel él, mint Györfly, már-már azt mondhattánk, minimalista versbeszédet alkot meg. Ezen a nyelven pedig nagyon lassú mozgásokkal, nagyon kis lépésekkel haladva építi föl kisszámú elemből álló költészetét. Mint ahogy szerelmesével tette a lírai alany, amikor virágsczirmokat szórt annak szemhéjára: „eljátszottuk hogy mozdulatlanok vagyunk / csak a kert mozog / lassú kimért mozgással / akár ősszel a rothadó falevelek” (*most is őrzöm azt a virágot...*).

Mint említettem, a kötetben két ciklust találhatunk, melyek közül az első kevésbé egységes; a második és hosszabb tartalmazza a Kölcse-verseket. Ennek a ciklusnak határozottabb íve van; jellemző, hogy azzal kezdődik, hogy a versbeszélő megérkezik (pontosabban: visszatér) az itt még meg nem nevezett helyre. A második részből ki kell emelnem az istenes verseket. Ezek nem kapcsolódnak szorosan a vallásos líra mintáihoz. „**aznap este látni akartalak** / ezért mentem el a misére / bár nem volt ünnep / nem volt semmilyen különös alkalom / annak reményében / hogy ott leszel!” – erről a szövegről akár azt is hihetnénk, hogy szerelmes vers. A következő darab kezdete viszont („**régen voltam a templomodban**”) jelzi, hogy a megszólított nem más, mint Isten. Meg kell ismételnem, amit *anehez elhagyni ezt a helyet...* kapcsán írtam: Varga Zoltán Tamás azért képes akár az Istenhez való viszonyról, erről a nehezen artikulálható kérdéstről is írni, mert nagyon visszafogottan, mindenféle harsányságtól mentesen ír. Ez első kötetének egyik fő poétikai jegye és egyben erénye.

KRUPP JÓZSEF

A tiszteelt Olvasó valószínűleg az ünnepi könyvhét táján lapoz rá erre az oldalra. E pillanatban azonban a XV. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál zajlik. Április 26., délután: egymástól harminc méterre Bret Easton Ellis, a díszvendég és Esterházy Péter, a Magvető újdonságának (*Semmi művészet*) szerzője állja a dedikálók rohamát. Ellis stílszerűen fekete kesztyűben ír (utalva egyik könyve hasonló bűnügyi motívumára). A kéjgyeire való várakozás közben érdemes **Lévai Balázs** írófaggatóinak második gyűjteményét (*Európa, 2008*) forgatni: a **Bestseller – a világ nyitott könyv (új beszélgetések)** Ellist is megszólaltatja. S még egy regiment mai hírességét, a Nobel-díjas V. S. Naipaultól Umberto Ecoén és Philip Rothon át Roland Schimmelpfennigig, Ken Follettig, Salman Rushdie-ig és másokig. Az alapul szolgáló kitűnő tévéműsor százezrek számára lehet ismerős. Lévai tökéletesen fölkészült, egyben frappánsan rögtönző irodalmár és riporter. Épp annyi benne a jótekony hiúság, amennyi az ilyes diskurzusokhoz a nem szépipró beszélgetőtárs részéről szükséges. Ami döntő – az egyes párbeszédék némiképp változó mélységétől függetlenül –: mindig egy olyan nép, olyan olvasó közösség nevében kérdez, amely világirodalmi rangú kortársi literatúrára (s a nagyvilágban kevésbé ismert, de nagyszabású irodalmi műltra) lehet büszke.

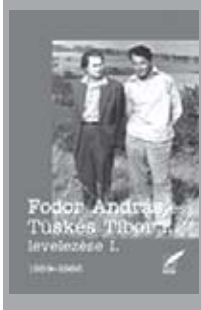
Az 1967-ben született **Miloš Urban** még bizonyára nem interjú-célszemély Lévai munkatervében. Kilenc könyvéből néhányat már németül, hollandul, franciául, spanyolul, oroszul és (négyet) magyarul is lehet olvasni. A **Santini nyelve** (*Kalligram, 2008*) sokban hasonlít a legutóbb ismertetett Ajvaz-regényhez (*A másik város*): itt is misztikus-groteszk prágai peregrináció a történet alapja. A Nepomuki Szent János, illetve Jan Blažej Santini-Aichl titkainak nyomába eredő főhős az évszázadok mélye és a jelen közt, tényekben és kitalációkban „utazva” saját létének tarthatatlan magánysituációjával és tér/ídő rejtelmes arcaival szembesül. A könyv –, *A fény regénye*” – kevésbé dicsekedhet (természetesen fragmentumos) szerkezetével. *Epilógus*ának négy toldalékportréja még jobban kiemeli, hogy a história a komprimált prólógus ellenére széteső, sokszor eltorzított, az írástechnika átlátszó. Nepomukit a hagyomány szerint a Moldva vizébe hajították felbérelt gyilkosai – ki más lenne hát a „nyomozó” Martin Urmann kreatív munkatárs első múlt-informátora, mint egy Unterwasser nevezetű ál-régiségkereskedő? Viszont a *nyelv* (a szent exhumálásakor egykor épnek, élőnek talált nyelv a csontszájban; e nyelv vizsgálata, megőrzése, imádása – és a magát minden akadályon átküzdő elbeszélői nyelv[ezet]) elég erős kép(zet) az általában izgalmas kérdésbevetétek, a jelenbeli személyes életmozzanatok, a Nepomuki-legenda és a literarizált tanulság egybejátszásához, a nívós olvasnivalóhoz.

A nyelv **Mohay Tamás** a fesztiválra időzített **Türedékek az ünnepről** című könyvében is fontos jelenlevő (*Nap Kiadó, Magyar Esszék sorozat, 2008*), például *A nyelv és a vallás szerepe az identitásban* lapjain. A vegyes műfajú írások (tanulmányok, szövegközlések, köszöntők, emlékezések stb.) az ünneptudat, ünnepvágy, ünnepszükséglet logikái, etikai, vallási körülírása által nyerne szép egységet. Hűség, hivatás, emberség: Mohay közvetlen tárgyai révén (vagy mögött) mindig azok a lelki, hitbeli, szociális, egzisztenciális mozgatók érdeklik, amelyek melletti elköteleződését az esszéhez közeli, inkább bölcs okfejtésnek tetsző keretben kibonthatja. Magam a *Salamon Anikó gyimesi néphitgyűjtése* című szöveg felől nyitottam a kötetbe. Az Erdélyből – alighanem adminisztrációs okok miatt – Budapestre késve érkezett Anikóval egy percben léptük át az egyetemen a néprajz szak küszöbét. A szemeszter feléhez közeledve talán már nem tehetjük volna – 1968. október derekán vagy végén –, ha két professzor ki nem áll értünk a tanulmányi osztályon (egyszerre kettőnkért, így tán könnyebb is volt). Tekla néni, az ünnepkutató, és „Tálasi apánk”, aki arra intett: a szakon, a kabinetben (tanulószobánkban) legyen minden diákként megélt napunk szellemi ünnep, fiatalaságünnep. Olyannyira, hogy egy dolgot különösen tiltott: a kabinetben nem volt szabad – főzni. Ugyan miért főztünk volna? S (ott) min és mit? Őt éven keresztül Dömötör Tekla slendriánul nagyvonalú, szikrázó előadásai és Tálasi István akkurátusan minőségkövetelő, parázsló kollégiummai lettek (más kiváló oktatóink óráival együtt) ünnepeink. Úgy szórták tanítványaik közé az általuk meg nem írt témák aranyát, hogy abból máig fényesen élhetünk – azok is, akik nem folkloristák, nem tárgyi néprajzosok lettünk.

A tanulmányaink kezdetén a Folklór tanszéket vezető Ortutay Gyula fényképére is rábukkanok **Bíró András** emlékező könyvében, a **Találkozásaimban** (*Hírvőn Bt., 2008*). Az eredetileg lokális (érdi) újságcikkeknek íródott portrék a kis terjedelem szorításában néha leltározók, egyenetlenek, viszont apropójuk: egy-egy fotográfia (melyeken a szerző mindig valamely híresség társa), a felvételek sora regényesen beszéli el a legutóbbi fél évszázad történetének némely kis fejezetét. Agárdy Gábor, Grigorij Csuhraj, Honthy Hanna, Kellér Dezső, Major Tamás, Gobbi Hilda, Mensáros László, Mindszenty József, Tersánszky J. Jenő alakja bukkan fel többek között. Az anekdota és az adoma az „életmese” fő forrásai, melyek bőven fakasztanak fel érdekességeket. A nevek ábécérendjében haladó árnyidézés végeztével elegáns fordulat,

hogy az író Erdélyt is beindázó regénytrilógiájának, a mindenkori Olvasónak, *A* kutyagazdának és az Erdi Kaszinónak is fénykép-fejezetecskéi szentel. (Bíró András legendás kutyaszaklap-szerkesztő is.) Hármaskönyv-kezdő regénye (*Keresztek, kardok, koronák*) Perka nevet viselő alakjáról egy házaspár erre a különleges névre keresztelte öt fiúgyermek után született kislányát. Ritka öröm, „elégítél!” a szerző számára. (Aidén nyolcvanöt éves Bíró Andrástól egyébként *A lépcsősor legalsó fokán* című kisregény is mostanában jelent meg könyv alakban – *Hungarovox, 2008* –: 1972-ben ennek ötletéből forgatta Maar Gyula a *Végül* című, több díjat nyert első filmjét.)

Fodor András és Tüskés Tibor levelezése I. (1959-1966) testes köte- tete (*Pannónia Könyvek, 2008*) folytatja azt a nagyszabású „levelezés-irodalomtörténetet”, amely – a „föszerepekben” Takáts Gyulával, Csorba Győzővel, Fodorral és Tüskéssel – a pécsi, illetve a baranyai regionális irodalom országos beágyazottságának, gazdag eseménytörténe- tének sajátos dokumentumait sorakoztatja fel. A levélműfajt sokféleképp meghatároz- ták már, filológiai becsének megítélése is változott. Ebben a (még kétkötetnyi folytatást ígérő) gyűjteményben a levélforma epikolirai arcát mutatja. Regényszerű folyamban tárul fel a fiatal költő Fodor András és a fiatal irodalomtörténész Tüskés Tibor

Tarján Tamás Szemmagasságban

A könyvfesztivál kispadján

az 1956 utáni irodalmi valóságba kötődő barátsága, gondolkodásuk és munkálkodásuk egymásba fonódása. Ugyanakkor stilisztikai érdekesség, ahogy a két ember a férfias fogalmazás markáns és hajlékony útjait keresi a kölcsönös, de nem kritikátlan megbecsüléshez. A kettős történet forrponjtaira (sokszor a Jelenkor című folyóirattal kapcsolatos fordulatokra) könnyen ráél az olvasó. A mai értelmezést nem könnyíti, hogy a sajtó alá rendező *Tüskés Anna*, ellentétben az eddigi levelezéskötetekkel, a minimális jegyzetelést választotta. Ezért is (de nem elsősorban ezért) érdemes e gyűjteményeket *egymásra olvasni*, a tájékozódásban a Csorba-, Takáts- és egyéb levelek jegyzeteire támaszkodni. (Egy aprócska hozzájárulás a filológiához: a prágai levél azonosítatlan B. Gyula neve mögött Bredár Gyula lektort, azaz Julius Bredárt sejtem, aki mindig készséges segítője volt a magyar íróknak.)

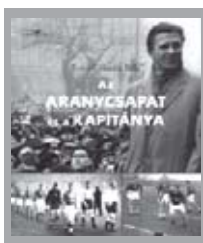
A Millenárison, a könyvfesztiváli csarnokok hóje elől a tavaszkák mellett padra húzódva a **Hajdu Endre** által jegyzett **Szómúzeum** bizonyult az egyik legidűitőbb olvasmányomnak (*Tinta Könyvkiadó, Az éckeszőlás kis-könyvtára 5., 2008*). „Ódon, furcsa, érdekes, bolondos, emlékezetes szavak, nevek, címek tára” e füzet. Kitűnően építve: a hetvenoldalmi (részben illusztrált) szóbázist Betűrendes szójegyzés és Betűrendes mutató támogatja az oda-vissza keresésben. Sajnálunk kell, hogy nem terjedelmesebb a munka (az *Álnevek és gúnynevek*, a *Névfelidéző szókapcsolatok* száma a mostaninak sokszorosa lehetne és így tovább), a forrásjelöléssel is fukarul bánik a kőzreadó. De nem élvezet-e mindenfajta kritizálást mel- lőzve megtudni, hogy a kottatartót nevezték hangjegytámlá- nyak is? A bájnok lövész a bűvös vadászt (Freischütz) takarta, a bolhacombszín Marie Antoinette idején honos divatfogalom volt, a bűvegytan nem más, mint alkimia, a hyéna Haynau rejt- jelezése. A könyv alapján lapunkat, az Irodalmi Jelent nevez- hetjük napirmánynak is: a szó folyóiratot jelent (igaz – szer- kesztők, szerzők, vigyázat! – napilapot is). Ókumlász – kém; kecskebakének – tragédia; tetény – gúla; négykeszegoldal – trapéz: csak a belszózat (a lelkiismereti intelem) tart vissza attól, hogy hosszasabban idézzem a (nem csupán régies, hanem akár Határ Győző magyarintásaiból eredő) pompás szavak tucatjait. Akad melléfogás is – Mai Manó például nem gúnynév. Ő tényleg nagyszerű fényképész volt.

Rengeteg mostanában az „állatos” gyerekvers. Persze mindig is rengeteg íródott, ám manapság szembeszökő a kerge állatversek dús termése. Például a **Kerge** (*Csimota/Magvető, 2008*) *Paulovkin Boglárka* által tervezett és tipo- grafizált oldalain. **Szabó T. Anna, Tóth Krisztina és Varró Dániel** groteszkjeit fogja össze az ábécé-állatkert (-lénykert). Mellettük KovácsAndrás Ferencre, Havasi Attilára, Németh Zoltánra és másokra is számíthatna a vállalkozás. Megfelelően ütődött illusztrációs anyag társul a szössze- netekhez (meglehet, képileg kevertebb is a kíváncstosnál – bár semmi sem rí ki a vi- dám panoptikumból, mely a kicsinyeknek betűt, betűvetést is tanít, a „nagyokat” pedig arra biztatja, hagyjanak fel olykor a túlzó irodalmár komolykodással). Akad itt

„igazi”, „haikuszerű” (azaz gagliardás) vers („Éjjeli lepke, / hallom a szárnyad, / körberepülted / esti szobámat” – Tóth), bizarr ötletvers („Azt nevezzük mi hiánynak, / mit a lyukragók kirágnak, / és ha kirágták magukat, / látjuk helyükön a lyukat” – Szabó T.), számolósdi-innováció („Ha a tyúkólban van hat tyúk, / azt szokványosnak mondhatjuk. / Van a tyúkólban hét medve? /Fogadjuk ezt már kétkedve” – Varró); s van egy pár gyenge darab... (nem idézek).

A Nyugat centenáriuma mellett a (hi- vatalosan) a folyóiratnál egy esz- tendővel idősebb magyar kabaré is megérdemli a kitüntetett figyelmet. Ki- próbált színháztörténész, **Bános Tibor** he- lyezte asztalunkra **A pesti kabaré 100 éve (1907–2007)** című összegzést (*Vince Ki- adó, 2008*). Az aranykorban – mint a máso- dik fejezet is rámutat – a kabaré és a Nyu- gat szerzőgárdája részben azonos volt (s ez egy darabig még így is maradt). Bános anekdotikusan és poentírozva dolgozta fel egy pillanatig sem érdektelen anyagát. Röptében skiccel karikaturisztikus képmásokat a meghatározó egyéniségekről, jól látja át a műsorpolitikát, érzékkel bír a rejt- tettebb összefüggések iránt. De vajon miért esik (könyveit néz- ve: sokadszor) a felszínesség kelepcéjébe, az elírások csapdá- jába egy ilyen tapasztalt szakember? Konferansz és konferanszié „hagományos”, bosszantó összecszerélése lehetne nyomdahiba is. A Hacsek és Sajó-elvétések már nem. „A pesti kabaré agó- niájáról” vizionálni is túlzás. Molnár Gál Péter a 40 éves Mik- roszkóp Színpad születésnapjára megjelentetett kötetében – *A pesti kabaré* – tavaly nem így vélekedett, a Magyar Rádió Ka- rinthy Színpada és néhány más rádiós (Kaposy Miklós-) műsor a közelmúltig önmagáért beszélt, a nemrég eltávozottAntal Imre a *Szeszélyes évszakokkal* maga is írt egy tévés (igaz, hanyatlását is megéró) kabaréfejezetet. Több műhely és alkotó sérelmezheti a túl sötétre festett helyzetképet, amely a kabaréfogalom vál- tozásával nem számol. Megfelelő a könyv képanyaga; ez is a végére halványul el.

Időn egyetemista focimeccsein- ken **Borsi-Kálmán Béla** (akkor még Kálmán Béla) is beszállt a spilába, tudtuk: a vele felálló tizenegy ellen kevés az esély. Profi volt. **Az Aranycsapat és a kapitánya** (*Sorsvázlatok a magyar futballpályák világából*) című könyve (*Kortárs, 2008*) meg is emlékezik az FTC- nél és más kluboknál töltött játékos- időszeitairól. A kiváló történész, műfordító a Puskás Ferenc halála és temetése közötti időben, a gyász munkát látva, átélve határozta el e mozaikos kötet megírását. Nagy biztonsággal kezeli kissé tán túlduzasztott forrásait (hatvan oldal jegyzet!), bár jómagam, a grundfocista irodalmár rajtakapom egy-két tévesztésen, memória-kihagyáson. Nem felejtettem el például, hogy az 1960-as évek elején történt kísérlet a Fradiban a Kőkény, Kunos jobbszárny megszervezésére, de az utóbbi labdarúgó, Kunos Ferenc tudtommal sosem volt „a Ferencváros gólerős csatára” (a fáradhatatlan, noha nem mindig pontos Fradi-krónikás, Nagy Béla regisztere szerint tétmérkőzésen sosem lépett a gyepre). De nem ezek az apró pontatlanságok minősítik a könyvet. Borsi-Kálmán Béla tökéletesen otthonos a labdarúgás szociológiájában és lélektanában, a világfoci és a magyar foci elmúlt hetven évében. Az időbontásosan szerkesztett (sport-)korrajzot biztonsággal súlypontozza, elkanyarodásai is indokoltak. Esszéstilusa élvezetes (persze a tudós tudós akkor is, ha újra stoplis cipőt húz). A labdarúgó Európa-bajnokság jó apropója a műnek. Büszke vagyok rá, hogy példányomat a könyvfesztivál óta a szerző dedikációja mellett Varga Zoltán aláírása is ékíti (a könyv utolsó negyedében egyre inkább az emlékeztetés, a jelenig, az edzősorsig íródó „Varga-történet” kerül előtérbe).

Jó lenne a munkát, a tapasztalást és a létezés örömének belélegzését akként egyesíteni, mint új (bár évtizedek mé- lyéről kihalászott) kötetének – **Öt tenger kék vizén, Bába Kiadó, 2008** – tanúsága szerint **Takács Tibor**tette. „Tisztjelölt voltam a Hungárián” – igazít el a tartalmat sűrítő alcím. 1974-ben esett meg, hogy a vágy és a véletlen egy tengerjáró hajóra vetette az írót (akinek író fia, Nagyszékely István egyébként tengerész). Irigylendően gyönyörű útvonalon haladva olyan helységeket, térségeket is megpillanthatott, bejárhatott, amelyek történelmi regényeinek színhelyei. Nem hétköznapi életutakat jegyezhetett fel noteszébe; kaland, elragadtatás és meditáció lehetett osztályrésze. Visszanézve – „azóta összeomlott a magyar tengerhajózás...” – még elevenebb a nagy nyílt víz ébresztette romantika és nosztalgia. Takács a szív, a lélek harmóniakereső írója ebben az *emlék-könyvben, úti könyvben* is. Ünnepként élte meg a hosszú tengeri heteket, kikötői napokat, időről időre verssel fűtötte és hűtötte magát. Talán gömbö- lyűbbnek is érzékelté a világot, mint amilyen (írásmódja min- denesetre legömbölyítet). A verőfény közelébe merészkedett, ha már hívta a sorsa: „A déli napfény forrón rám süt, / árnyat vetnek a ciprusok. // Hogy kibírjam, amíg a fény-tűk / rám tetoválják a Napot!”

A Kriterion Könyvkiadó 2002-ben indított antológiasorozatának a *111 versparódia* az a kötete véleményem szerint, amely leginkább erősíti a mai irodalom árlamát, mondhatni köze van mai irodalomképünk alakításához. Az eddigi köteteket erős tematizáltságuk már-már gátolta abban, hogy szerepet vállaljanak valamiféle építkezésben, eleven irodalmi diskurzusban. Mert amíg az eddigiek többek között egy-egy jelentős erdélyi kultürközpont (Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely) vagy régió (Székelyföld) szellemföldrajzi megidézésére, úgymond emlékállításra vállalkoztak a magyar lírai hagyományból merítve, esetleg egy adott tematikát (szerelem) jártak körül, vagy más szempontot követtek (például elődök idé-

Irodalmi torzképek és szatírák

zése, válogatás erdélyi költőnk verseiből), addig a legújabb kötet magának az erdélyi magyar lírának egy antológiászerű bemutatása. Sőt, az antológia összeállítója, Katona Éva egy látványos, komikumra és derűre hangolt mutatóványra vállalkozott azáltal, hogy irodalmi torzképek sorozatán keresztül mutatja be ezt a lírát, derűs líratörténetet vázolvá fel. Látványos és hatásos lehet ez a – sportnyelvi értelemben használva a szót – fogás, ugyanis ki tagadná, hogy például Karinthy *Igy írtok ti* című munkájának is ne lett volna szerepe Ady és a Nyugat első nemzedékének elfogadtatásában...

Készült ugyan számtalan antológia az erdélyi/romániai magyar lírából, köztük jól átgondoltak és megbízhatóak is, de azok is mellőzték a paródiát. Holott változó intenzitással ugyan, de jelen van és jótékony hatást fejt ki irodalmunk minden fontos momentumában. Mondhatni javallott szellemi magatartás tükré a paródia, valamiként rokona a kritikai tevékenységnek. Joggal állítják azt róla, hogy „bálványdöntő aktusa strukturálisan tartalmazza a bálványozás mozzanatát is.” (*A magyar irodalom története*. II, 847.) Más értelmezés szerint a paródia „a derűsen a jövőbe néző hagyománytiszteltet jegyében történő múltidézés.” (*Világirodalmi lexikon*. 10.) Hogy képes beszéddel élni: hatását tekintve egyszerre bálványdöntés és bálványozás a paródia. Az irodalmi értékrendet alakítja végső soron, egy egészséges egyensúlyt teremtve, amihez a derű, a komikum eszközei nélkülözhetetlenek...

A paródia s általában a magas szintű irodalmi karikatúra erdélyi klasszikusa Bajor Andor, aki a sematizmus éveitől (első paródiakötete, a *Kerek perec* 1955-ben jelent meg) mondhatni teljes arcképcsarnokot hozott létre, s az ő nyomdokaiban járt egy átgondolt terv követésének tekintetében Zágoni Attila az 1970–80-as években, de öröm felfedezni például a Király László

alkotta torzképeket, valamint a rendszerváltás utáni periódusból a költőket, Eszterő Istvánét, Fekete Vincéét, Orbán János Dénesét, Király Farkasét. Napjaink költőportréinak és szövegprodukciónak torzításában Székely Csaba a legkitartóbb szerző, publikációit meg az antológiában való jelenlétét tekintve. A két világháború között alkotó szerzőket egyedül Szentimrei Jenő képviseli az antológiában, kortársait, Bárd Oszkárt, Áprily Lajost, Bartalis Jánost megidéző paródiáival. Ilyen tekintetben, a paródiaszerzőket és a választott alkotókat meg szövegeket illetően az olvasó az erdélyi magyar líra mintegy kilenc évtizedből kap látletet, kezdve az első világháború küszöbén keletkezett Bartalis-vers (*De különben csend van*) paródiájával (Szentimrei mellett Király Lászlót is megihlette e vers!), és befejezve az 1989-es fordulatot követően, valamint az ezredforduló éveiben jelentkező fiatal nemzedékek lírájának bemutatásával. A két világháború között indult szerzők ugyan jól érzékelhetően kisebb arányban szerepelnek – a felsoroltakon kívül Horváth Imre, Szemlér Ferenc, Kiss Jenő vannak jelen, de főként 1945 utáni teljesítményük okán –, annál masszívabb viszont az 1960–70-es évektől datálható lírai produkciónak a komikus hatás kiváltását célzó utánpótlása.

Azt is érzékelteti e gyűjtemény, hogy az erdélyi magyar irodalomnak voltak és vannak kimeríthetetlen „témái” a parodisták számára. Az említett Bartalis-vers mellett például az 1950-es években a dogmatikus irodalompolitikai előírásokat követő Kiss Jenő tekinthető ilyennek, akiről Zágoni Attila „magvas” portrét készített az 1980-as években. „Önkéntes kószálásairól kötelező olvasmányokat írt. Amikor a technika iránti mindennapos rajongása kitörő költői hévvel is párosul, forró csókkal illeti a hideg hengerfejet, és keblére öleli a terven felül készült anyahajót” – írja, mintegy visszaigazolván Bajor korábbi látletét, aki szintén a technika által elbűvölt költőként mutatja be azt az alkotót, aki pályája elején az *Erdélyi Helikon* líraeszményét követte, majd az irodalmi népiséget választotta, de igent mondott a dogmatizmus elveire is. Íme: „Hogy tehesd, előbb látni kell / a jót: / Bekapcsolom a televíziót. / Most épp egy szűz hajadon / énekel, / nézem, de engem már / nem érdekel, / hogy mint hullámszik / kebleinek halma, / nekem ez csak a technika / hatalma.”

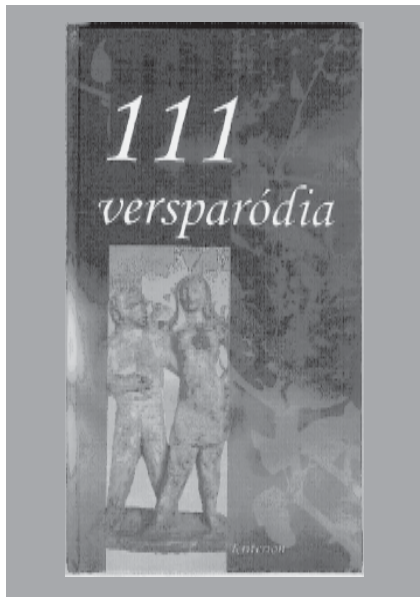
Szemlélet- és alkotásmódokat, egyes alkotókat jellemző művészi eljárásokat, esetleg egy-egy művet vettek célba nemcsak a hivatásos nevetetők, hanem elsőrangú írók és költők is, Szilágyi Domokos, Király László például. Veress Zoltán éppenséggel saját művét, a népszerű *Tóbiás és Kelemenc* című verses meséjét választja parodizált mintául, de hogy elkerülje egy mulatságos, a komikum jegyében született mű parodizálásának buktatóit, travesztiahoz folyamodik, úgymond szemléltetvén világ-irodalmi hatását „a régi babiloniaktól egészen a modern időkig.” Torzított, illetve halandzsanyelven teremt meg például saját kakasmeséje ógörög, ó-latin és ó-felnémet változatát. Íme: „Thóbiász ész Klemenidész / nem úszmertek mérthéket, / phog-

doszták az udvaron a / iérthszéket és Kirkéket...” (*Ógörög*); „Tobius et Clemenis nec / cirquet quellet fognia, / merthis astat tunni illic: / ’Amor vincit omnia!’” (*Ó-latin*); „Häubakpactack eine Jertzehn / Kelemein und Thobiasch... / (vor die Totta diese werschet / Solltie battschie, schenki Maasch!)” (*Ó-felnémet*).

Leginkább kor- és nemzedéktársak készítik egymásról a torzképeket és a komikus utánpótlásokat, paródiákat és travesztiákat. Ez viszont nemcsak játékos, szellemes karikírozásban merül ki, gyakori a szatirikus hangvétel, a maró gúny is ezekben. Nemzedéktársát például így „hantolja el” Orbán János Dénes: „Sántha Attila nyugszik itt, / kontárkodott ő is kicsit. / Írt egy pár verset székelyül. / Ezt a sirt kapta székhelyül.” (*S. A. sírverse*) Az ő kárára pedig Király Farkas paródiája nevetet meg igazán (*Juan de Coruna: Wartburgban*).

A paródiák és travesztiák mellett helyet kaptak az antológiában társadalmi célzatú, gyilkos szatírák, s ezek közül mindekelőtt a Fekete Vincéé kiemelésre érdemes, *A holló és a róka*, valamint *A légy és a hangya*. Mindkettőben a tegnapi s a mai rendszernek egy-egy jellegzetes – negatív – típusáról készített fürgeteges hatású gúnyrajzot a szerző.

Belátom, olvasói élménykeltés a legfőbb célja az ilyen jellegű köteteknek, de hasznos támpontot jelentett volna a kiválasztott szövegek keletkezési-megjelenési évének feltüntetése, hogy láttassék: mind a sematizmus alságos időszakában, mind a féktelen és nyíltan agresszív romániai diktatúra idején a nevetést és nevetetést teljesen betiltani nem lehetett. Fórumot pedig ezeknek elsősorban az akkori idők Kolozsváron szerkesztett *Utunkja* biztosított.

BORCSA JÁNOS

***111 versparódia.**
Válogatta Katona Éva. Benczédi Sándor szobraival illusztrálva. Az előszót Szócs István írta. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007

Az évről évre színvonalasabbá váló hazai gyermekkönyvpiac újabb két szemgyönyörködtető és elgondolkodtató mesekönyvvel bővült, amelyek nemcsak a falánk gyermeki fantázia *torkos kismalac*ainak kínálnak tápláló csemeget, de a *nyugdíjas borzok* kedélyeit is felborzolja. Carl Norac és Békés Pál bájos, egyben szokatlan történeteit ugyanis mind Carll Cneut, mind Szabó Levente olyan egyéni képi világ megteremtésével gazdagította ki, hogy a végeredmény inkább tekinthető képzőművészeti alkotásnak, mint könyvillusztrációnak.

A mindkét kötetre jellemző sokrétűség, ízlésség és igényesség nem előzmények nélkül való, inkább a magyar mesekönyvkiadás terén az ezredfordulón felgyorsuló fejlődés fontos

Torkos kismalac és nyugdíjas borz

állomásaként értékelhetjük megjelenésüket. A nemzetközileg elismert külföldi szerzők kiadásában megindult hiánypótlási folyamat eredményeképpen jelent meg végre magyarul is, többek között Eric Carle-től *A telhetetlen hernyócska* a Pagony Kiadónál, vagy a Naphegy Kiadó Művészeti Mesekönyv-sorozata. Az idén húszéves General Press Kiadó komoly érdeme Sven Nordqvist és Beatrix Potter könyveinek szélesebb körű megismertetése a hazai közönséggel. Ebbe a sorba illeszkedik az *Alex, a torkos kismalac* kiadása is.

A gyermekirodalomban végbement változások elindításában úttörő jelentőségű Csodaceruza folyóirat honlapján lelkesen üdvözölte a könyv megjelenését, s legfrissebb, 34. számában két cikket is szentel a témának. Kiadóként a Norac–Cneut-páros formabontó, újszerű szemléletét szerelnék a magyar mesekönyvkultúrában is meghonosítani. 2006-ban debütáltak Kiss Ottó *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután* című „felnőttmeséjével”, amelynek illusztrálásért Baranyai András IBBY-díjat kapott. Kárpáti Tibor *Csókolom pókmajom!* című minimalista kötete a különféle jól elkülöníthető digitális eljárások innovatív egymás mellé helyezésével a mai gyerekek vizuális elvárásainak figyelembevételével mutatja be 33 állat „udvarias”, lehangolóan humoros üdvözlését (a „Bye, gúnár!” a személyes kedvencem). Békés Pál meséje a Csodaceruza Könyvek harmadik darabja.

A hazai kiadói légkör másik örömdetes változása az a „luxus”, hogy a jobbnál jobb új, friss hangok mellett már kanonizált magyar szerzők meséi is ismét napvilágot látnak a rendkívül erős illusztrációs mező újraértelmezésében, lehetőséghez juttatva olyan tehetségeket is, mint az elsőkötetes Szabó Levente. Számítógépes technikával készített illusztrációi 21. századi, kor-

szerű köntösbe bújtatták a szöveget, mintha egy klasszikus szindarabot „modern” látványvilággal állított volna színpadra. A *Lomtalanítás a Fehérlőfia utcában* ugyanis Békés Pálnak a *Féltőlén*hez vagy *A kétbalkezes varázsló*hoz képest méltatlanul mellőzött *Borz a sámlinc* című, 1986-os meseregényének negyedik fejezetére épül. Az epizodikus szerkezetű műből könnyen kiragadható volt a lomtalanítás története, amelyet az író gyakorlatilag változatlanul hagyott. Éppen ezért hangsúlyosabbá válnak a különbségek. A lomtalanítás leírásakor például a „holmi” helyett a manapság elterjedtebb „cucc” szót használja. Ezt a változást rögzíti Lackfi János 2007-es *Lomtalanítás* című versének kezdete is:

„Lomtalanítás szerte az utcán,
mindenki túlrad mihaszna cuccán!”

A nyelvi humor legjellemzőbb vonása Békésnél a beszéd-módok variálása, az ismétlés és a két gyerek szereplő selypítésének, illetve raccsolásának kijátszása egymás ellen. A beszédhibák jellemábrázoló funkciója szintén megjelenik Lackfinál is, *Kövé Lajos színlelő* című meseregényében. De a Fehérlőfia utca nyugdíjas borza, Szűcssebestyén szavajárása, a „Bóóór-zasztó” is visszaköszön Darvasi László *Trapitti és a borzasztó nyúl* című regényében.

Mint a példákban is kitűnik, a szöveg több ponton érintkezik a kortárs gyermekirodalom narrációs technikáival. Maga a történet is megőrizte aktualitását, bár Szűcssebestyén szenvedélye, a bélyegezés mára kiment a divatból. A szomszédok görcsösen minden limlomnak a hasznosságát lesik, s unalomig ismételt szállóigéjük – „Jó lesz ez még valamire” – helyett Szűcssebestyén azt vallja, hogy „Nem kell mindent használni”. A felnőttek így aztán értetlenül állnak a borz szerzeménye, egy kettőtörtálca előtt. Igaz, azt sem tudják, hogy a tálcán három és fél nagypettyes bakóka díszleg. Csak a gyerekeket nyűgözi le a látvány, velük érdemes még vesződni. A borz sztoikus nyugalommal, szkeptikusan summázza: „A gyerekek mások (...) Amíg végleg el nem rontják őket.”

Carl Norac történetének dramaturgiája és végkicsengése más, de ő is a főlétesleges fogyasztásközpontúság kockázatairól és

Carl Norac: Alex, a torkos kismalac.
Carll Cneut ill., General Press Kiadó, Bp., 2008; Békés Pál: *Lomtalanítás a Fehérlőfia utcában.*
Szabó Levente ill., Csodaceruza Kiadó, Bp., 2007

Keresztesi József elérkezettnek látta az időt, hogy könyv formájában is számot adjon kritikusí pályájának első szakaszáról. Anyolc esztendő terméséből kiválasztott harminc-két írás három ciklusba rendeződik a vizsgált művek műfajisága szerint, vagyis külön kötetegységben kapnak helyet a lírikusok köteteit, az epikai alkotásokat, illetve a kritikai gyűjteményeket (és értekező műveket) bíráló írások. Ez a felosztás önkényes és nem is mindig következetes, de ezt a szerző is érzékeli és magyarázza a bevezetőben.A *Hamisopera* tehát zömében kritikákat sorakoztat fel, csupán két kivétellel találkozhat az olvasó: az egyik a Petri-életmű utolsó szakaszát középpontba helyező tanulmány, a másik a Borbély Szilárd-versekhez írott kommentár.

Egy kritikus önarcképe

Egy ilyen típusú válogatás kapcsán minden esetben joggal merül fel a kérdés, hogy milyen többletjelentést kapnak a gyűjteményes kötet kontextusába kerülve, és milyen hívószavak mentén kapcsolódnak egymáshoz az eredetileg irodalmi folyóiratokban és hetilapokban megjelent kritikai szövegek. Hogy a *Hamisopera* esetében választ találjunk erre a kérdésre, érdemes idézni az Angyalosi Gergely könyvről szóló kritika első bekezdését, melyet hangsúlyos pozícióban, a hátsó borítóra kiemelve is olvashatunk: „Ha (...) kötetének egyetlen jellemzőjét kellene kiemelnem, akkor az írások személyes tétjét jelölném meg. Ez a személyes tét, az írásokon átütő érintettség egyáltalán nem magától értetődő dolog. Az irodalomkritikus olyan ember, aki szeret, vagy legalábbis valaha szeretett olvasni. Azért vált hivatásos olvasóvá, hogy ezt a szenvedélyét gyakorolhassa. Idővel aztán éppen a szakmájából fakadó kötelezettségek válnak ennek a legfőbb akadályává, és a számos felkérés, a folyamatosan csúsztatott határidők közepette komoly veszélyként jelentkezik, hogy elsikkad az olvasás öröme. Nem lesz többé képes anélkül olvasni, hogy ne legyen papír és toll a keze ügyében. A szakács, amint műszak végeztével sós kiflit rágszál a buszmegállóban.” Az önarcképként is értelmezhető gondolat a személyesség kérdéskörét és az írás egzisztenciális tétjét jelöli meg mint a kötet terének és Keresztesi kritikavilágának alapproblémáját. Ugyancsak ezt erősítik az itt következő citátumok: „Meggyőződésem, hogy bármi is legyen a tárgya, nem létezik komolyan vehető szellemi teljesítmény személyes tét nélkül.” „Amennyiben nem vitatjuk el az értekező műfajoktól a szellemi önarckép megformálásának a lehetőségét, akkor be kell látni, hogy annak, aki e karcsú kötet egészével számot kívánna vetni, átfogó képet kellene nyújtania Radnóti Sándorról.” „Mint minden valamirevaló kritikakötet, Vári György könyve is portrét nyújt szerzőjéről: nemcsak dokumentálja, hanem meg is kom-

ponálja az életpálya egy szakaszát.” „Esterházy nem csupán arról beszél, a tárgyról tehát, hanem önmagáról is, ahogy épp beszél. Nem csupán a könyvről, hanem az olvasás öröméről.” Amikor Keresztesi – az említett szerzők munkáit olvasva – ezekre az attribútumokra hívja fel a figyelmet, egyúttal saját kritikai hitvallását is megfogalmazza. Az ő írásain is érezhető a „személyes tét”, az olvasás és a művel való találkozás személyes élménye, s ily módon a kötet írásai önportrévá állnak össze. Tegyük hozzá azonban, hogy itt korántsem valamiféle tolakodó, előtérbe nyomuló személyesség artikulálódik, sokkal inkább a szövegek mögött meghúzódó, és a kötet kontextusában finoman kirajzolódó önreflexív látásmódról van szó.

A könyv borítóján látható, a tengerparton egy létra tetejéről széttekintő figura a kortárs magyar irodalom panorámáját szemlélő kritikust juttatja eszünkbe. Keresztesi nem titkolja ugyan, hogy költészettelfogásához a Parti Nagy- és a KAF-líra áll közelebb, mégis szép recenziót ír Lakatos István verseskönyvről vagy Csoóri Sándor *Futás a ködben* című kötetéről. Nagyon rokonszenves számomra ez a fajta nyitottság és széttekintő igény, melyet különösen jól példáz az az érdeklődés, amellyel Ács Margit *A hely hívása* című könyve fölé hajol. Noha számos ponton nem ért egyet a bírált szerző eszmefuttatásával, s nézetei távol állnak saját irodalomfelfogásától, olyan vonásokat fedez fel Ács kritika- és esszéírásában, amelyek saját alkotói létének alapkérdéseivel találkoznak: „A műbírálát, ha tényleg komolyan vesszük, és nem pusztán kényszerű szellemi tornagyakorlatnak tekintjük, egyszerre a személyesség és az elfogulatlanság ügye – ha nagyon szeretném kiélezni a kérdést, önismereti tréningnek is merném nevezni.”

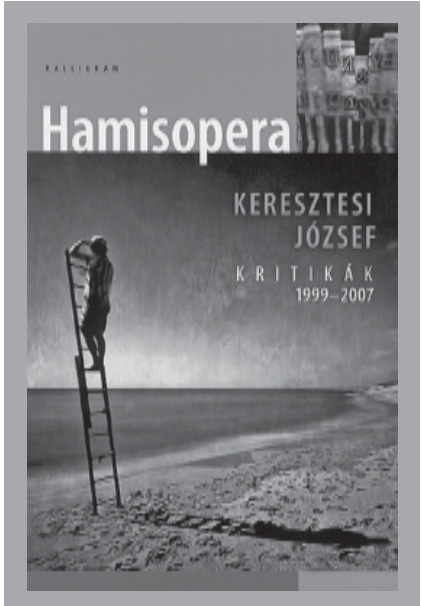
Az irodalmi folyóiratok kritika-rovatát böngészve érzékelhetjük, mennyire ritka a negatív kritika. Keresztesi számára nincsenek érinthetetlen bálványok, olykor keményen bírál, a dicsérettel mértékletesebben bánik. Bátran ad hangot fenntartásainak Kertész Imre regényével kapcsolatban: „Nem az volt a baj, hogy a *Felszámolás* teljesen más jellegű, mint az előző művek, hanem az, hogy a komoly munkát igénylő, bonyolult szerkezet elemei nem kerülnek egyensúlyba.” Felemásnak, kevésbé sikerültnek találja Kovács András Ferenc *Saltus Hungaricus* című kötetét: „... érdekes helyzet, amikor recenziensként azon erőlködöm, hogy megértsem egyik legkedvesebb költőm tőlem egyébként merőben idegen koncepcióját”. Térey *Paulus*át megszegett ígéretként aposztrofálja, és a verses regény műfajának tradícióival szembesíti az opust, hangsúlyozva, hogy az első fejezet egyértelmű ígérete után „a *Paulus* a továbbiakban egyre kevesebbet őriz meg a verses regény elbeszélésmódjának hagyományos elemei közül”, holott a választott műfaj olvasási ajánlattételként, az olvasó számára felkínált szerződésként is értelmezhető, s ezáltal „a mű kihátrálása ebből a pozícióból több joggal tekinthető kapitulációnak, mint szándékos szerzői fogásnak”. „A problémát jelen esetben ott látom, hogy a verses regény (részben formailag kódolt) hangütése és világlátása nem továbbbformálandó anyagként működik a *Paulus*ban, hanem

visszahúzó erő lesz belőle, az elbeszélés akadálya” – teszi hozzá Keresztesi. Ez a megközelítés nyilvánvalóan nem eredményezhet pozitív kritikai értékelést, hiszen a mű nem felel meg a verses regény műfaji követelményei felől megfogalmazott olvasói elvárásoknak. Ha az olvasó nem is ért egyet az itt felsorakoztatott megállapításokkal, mégis el kell ismernie a szerző logikus, jól felépített argumentációját, s különösen azt, hogy kifogásait minden esetben számos idézettel támasztja alá.

A kritikus „feladata a kritikai értékelésen túl (jó esetben) olvasási javaslat(ok) elővezetésére is kiterjed” – írja Keresztesi, aki fontosnak tartja a műfaj hagyományos közvetítő szerepét. A kötet írásai kedvet csinálnak ahhoz, hogy a bírált műveket kezünkbe vegyük, elolvassuk, legyen akár dicsérő vagy elmarasztaló a róla szóló kritika. A *Hamisopera* az irodalom iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség figyelmére számít, ugyanis a szerző olvasóbarát eszközökkel dolgozik. Úgy ír tudományos alapozottságú kritikát, hogy annak nyelvezetét igyekszik a köznyelv felé közelíteni. Ez a törekvés nemcsak azokban a rövid kritikákban jelenik meg, amelyek eredetileg az Élet és Irodalom és a Magyar Narancs hasábjain láttak napvilágot, hanem hosszabb, értelmező igényű írásaiban is.

Befejezésképpen pedig kölcsönveszem Keresztesi egyik zárlatát: „Nem tudom, ki olvas manapság kritikaköteteket, de a Művelt Nagyközönség allegorikus köztéri szobrát szívesen képzelném el úgy, hogy jobbját laza tartással a Múza csipőjén pihenteti, a baljával pedig egy kritikakötetet szorít a hóna alá. Akár a Vári Györgyét.” Vagy épp a Keresztesi Józsefét.

MÉNESI GÁBOR

Keresztesi József: *Hamisopera*. Kalligram, Pozsony, 2007

Alengőajtó, az iroda, a légy zümmögése, a dupla löket / whiskyk (...) akár egy mondatát vesztő, / levedlő beszédkészség – írja egyik, Raymond Chandler világát megjelenítő versében Tandori Dezső, aki egyben tökéletes lírai látleletét adja a krimi világának és a krimiolvasás természetének. Kétségtelen, hogy Tandori költészetének egy bizonyos szegmense a krimi ismerete nélkül nem igazán érthető meg. De ugyanígy rácsodálkozik az ember például Thurzó Gábor *A szent* című regényének vonalvezetésére is: hiszen a lenyomozandó szent valós élettörténetének felfejtésére vállalkozó egyházi személyek Agatha Christie-olvasással vértetik fel magukat a ko-

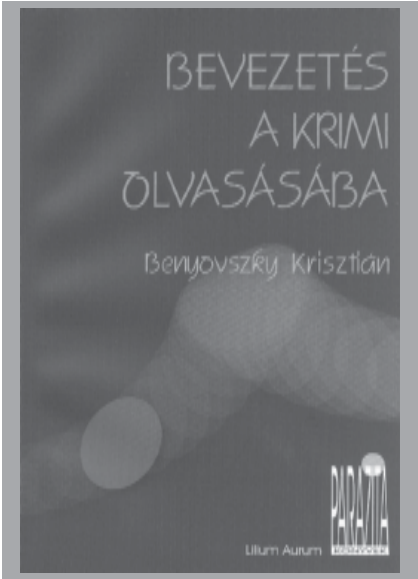
Nyom, olvasás

moly feladatra.A krimi tehát ott van erőteljes háttérként számos nem krimi lapjain, már csak ezért is érdemes tudományosan is odafigyelni rá. Benyovszky Krisztián ezúttal nem ezekre az összefüggésekre fókuszál, hanem egy műfaj vázlatos anatómiáját, Tandori fenn idézett szavával élve „beszédkészségét” kutatja. Magát a műfajt tartalmi szempontból definiálja, a krimi szerinte „olyan regény vagy elbeszélés, amely összekapcsolja a bűn(tény) tematikáját a titokkal.” El tudnék képzelni feszesebb definíciót is (hiszen a fenti megfogalmazás számos, nem krimi regényre ráillik: lásd például Jean Genet regényeit vagy a balladisztikus színezetű népi irodalmat), kivált, ha beszédmódtipológiai vagy retorikai szempontból közelítenénk meg a kérdést a tartalmi evidencia helyett, de kiindulási alapnak ez is elegendőnek bizonyul.

Szerencsés helyzetben van a kritikus ítéletekre hajlamos recenzens, amikor egy kötet maradéktalanul beteljesíti (sőt: túlszárnyalja!) azt az elvárást, melyet önmaga számára teremtett meg a szerzője. Benyovszky Krisztián műve ilyen könyv: tudományos-népszerűsítő kismonográfia egy populáris műfajról, nevezetesen a krimiről. Népszerű műfajt minek népszerűsíteni, kérdezhetnénk. Arra jobban rászorul a „magas művészet”, a kortárs klasszikus zene, festészet vagy költészet. Nem is a krimi népszerűsítéséről van itt szó, sokkal inkább arról az előítélet-rendszerről, mely a (korántsem olyan megbonthatatlan klisé-rendszerre épülő) műfaj alakulástörténetét és befogadását kíséri és kísérte. A szerző meggyőzően érvel amellett is, hogy a populáris és az ún. elitkultúra szembenállása nem szükségszerűen azonos az értékes és értéktelen minőségek egymásnak feszülésével. Lásd például az antik regény esetét: az ókorban a regény megvetett, alantas, jelentéktelen ponyvaműfajnak számított, ma

viszont Apuleius vagy Petronius vérbeli klasszikusok. Ehhez azonban szükség volt különféle szempontú olvasatok sokaságára, melyekből kicsiholódott az említett művek klasszikus pozícionáltsága. Jómagam nem vagyok mániákus krimi-rajongó (ha viszont az *Oidipusz király* vagy *A rózsza neve*, esetleg *A parfüm* krimi, akkor talán mégis csak...), s talán emiatt van az is, hogy ha egy műalkotásban a bűn a titokkal fonódik össze, nem feltétlenül a krimi jut eszembe. Benyovszky elkülöníti a „rejtély- vagy rejtvényközpontú, illetve analitikus” és a „kemény krimi” műfajait, a különbségeket érzékenyen árnyalja, szakirodalmi argumentációja alapos és kimerítő.

Benyovszky Krisztián könyve a leginkább egy (valljuk be: szokatlanul) fantáziadúsan megírt (alternatív) egyetemi jegyzethez hasonlít, a szerző rendszerező képessége kifejezetten példás és hatványozottan problémaközpontú. Gondolkodó és gondolkodtató könyv, szellemes és kifinomult humorérzékről tanúskodó stílusban (a szerző fokozottan ügyel, hogy elemzései ne fedjék fel a krimi poénját, vagy előre érzékelteti a bekövetkező felfedést), mindvégig élvezetes, logikus érvelési rendszert teremtve. (E tekintetben messze felülmúlja a sorozat első kötetét, mely a sci-fi és a fantasy irodalmát járta körül). Benyovszky barátságos humora és csevegő stílusa azonban rávilágít egy fontos dologra: a krimi „katarktikus” kiélezettségű műfaj, valami olyasmi, mint egy iszonyatosan felnagyított epigramma, csattannia kell a poénnak, méghozzá a végén, a lelepleződés, a titok halála azonos a „katarzissal”. Az elnyújtott expozíciós szakaszt

Benyovszky Krisztián: *Bevezetés a krimi olvasásába*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2007. Parazita Könyvek 2.

szükségszerűen követi a konklúzió, melynek ismerete vagy idő előtti megsejtése lerombolja a mű egészét, és ellankasztja az olvasást. Elképzelhető tehát, hogy az ez izgalmi állapot intenzívebb legyen magánál a szöveg öröménél? Nem lehet, hogy akkor igazán jó a krimi, ha az a műnek csupán egyetlen olvasata a sok közül? „*A történetnél több, amit érzünk róla, vele, általa*” – írja Tandori, s itt valóban arról a titokról látszik beszélni, mely a krimi olvasásakor izgalomban tart.

Az érték kérdéskörére az általánosságokat leszámítva alig-alig tér ki a szerző, pedig szívesen látnánk például egy rossz krimi anatómiáját is, ahogy például a magyar krimiirodalomról is szívesen olvasnánk (többet). Meg például arról, hogy hogyan lehet sikeresen kisiklatni a krimi műfaját. Persze, ezek a felvetések korántsem kérhetők számon a köteten, hiszen egészen más célzattal íródott.

Külön kiemelkedő a *Krimi-dialógusok* című fejezet, melyben a krimikben (Sabato, Dürrenmatt, Borge egy-egy művében) található önreflexív jellegű megfogalmazásokkal, azaz a krimiben a krimiről szóló vélekedésekkel néz szembe a szerző, s izzó, fordulatos, esszébe hajló dialógusokat kerekít ki az egyes véleményformáló szereplőkkel. A krimi műfajáról szóló krimibe illesztett megjegyzések egyike-másika terjedelmes esszéisztikus választ eredményez, s minden esetben (természetesen) Benyovszky „győz”.

Az elméleti háttér elsősorban a cseh szakirodalom tapasztalatára támaszkodik, illetve a szerző *A jelek szerint* című, a Kalligram gondozásában kiadott irodalomtudományi munkájának eredményeit mondja újra olvasóbarátabb formában.

A műfajtörténeti áttekintés akkor is bekövetkezett, ha a szerző ezt nem tartotta céljának, s ez is jelentős hozadékává válik a kötetnek. A történelmi tárgyú krimi poétikájának feltárására tett kísérlet és a bevezető alapozás (mely a pítaval, a fantasztikus elbeszélés, illetve a titokregény műfajcsoportjait tárgyalja) maradéktalanul eligazít nem csak az elméleti megközelítések, de a történeti kérdések útvesztőiben is.

A könyvet e rovatban komplex szokás értékelni, s a kitűnő tartalomhoz szükséges méltatni a formát is. Sajnos, a kötet technikai minősége egyenesen csapnivaló: már az első olvasás után (közben) lapokra hull szét. Csak remélni lehet, hogy a kiadó e népszerűnek szánt, és alighanem azzá is váló sorozatának előbb-utóbb könyvészetileg is megadja a rangját, s a szerkesztői munkára is jobban odafigyel majd (az elütések mellett néhány apró hiba vagy evidens következetlenség is felbukkan, például Chandler nem 1988-ban született, hanem száz évvel korábban, néhány műcím csak eredeti nyelven szerepel, mások fordításban is, több szerző keresztneve nincs helyesen írva stb.).

CSEHY ZOLTÁN

A legutóbbi premierjeik előtt vígszínházi és Szigligeti színházi ismerőseim közül többen jövőbe látó képességről tettek tanúbizonyságot: egybehangzóan megjósolták, hogy következő bemutatójukat a közönség nagyon fogja szeretni, a kritikusok pedig fanyalogva, vagy éppen felháborodva gyalázzák majd. Kétségtelen, hogy az effajta jóvendülés már számtalanszor valóra vált (bár kivételekről is tudhatunk), mégis azt gondolom: a darabválasztás és a rendezői koncepció nem határozza meg eleve a kritikusok hozzáállását (bár kivételekről itt is tudhatunk).

Pozitív diszkriminációt alkalmaznom ugyanolyan inkorrekt lenne, mint negatívát, de azért a vígszínházi *Figaro házasságán* kifejezetten drukoltam az alkotó- és előadógárdának (meg magamnak), hogy – ellentétben a megszokott klisékkel – csakis jót ír hassak az előadásról. Az első felvonás után, a szünetben még mindannyian nyeresre álltunk, de a második rész közben a rendezői koncepció értelmes következetessége együtt halványodott el kritikaírói szép szándékaimmal. Pedig nagyon biztatóan kezdődik az Eszenyi Enikő rendezte előadás. Anger Zsolt és Danis Lília (Figaro és Susana szerepében) már az első percekben lendületes, helyenként egyedien nagy, de mindig szerethető testgesztusokkal játszik, Kamarás Iván (Almaviva gróf) és Pindroch Csaba (Basil) is készre kidolgozott, adekvát, de nem túlkarikírozott karaktereket hoz színpadra. A nézőtér en pillanatok alatt eluralkodik a tipikus derűlős-nevetős vígjátéki hangulat, amelyben a publikum minden – látszólag nem odaillő, vagy akár anakronisztikus – jópofaságra nyitottá válik. Bejön az is, hogy a Keresztes Zoltán jegyezte zenében szinte „egy az egyben” csendülnek fel Mozart-, később Rossini-dallamok, sőt az első felvonásban még Kamarás kicsit rekedtes-macsós Mozartária-interpretációja is üdítően szellemes, és ez kifejezetten segít mainak, sőt kortalanul emberinek látnom a színész által életre keltett figurát. Szórakoztató, zenés népszínműbe az is bőven belefér, hogy Querubín (Varju Kálmán) klasszikus dal-alkörnyezetben egyszer csak dzsesszes hangvételő dalra gyűjt rá. A mértéktartó aktualizálást szolgálja Hamvai Kornél friss fordítása is. Mindez lenyűgözően szép, izléses és kreatívan variálható látványtérben játszódik (díszlet- és jelmezterv: Kentaur). Szép (és kreatívan variál) Hegyi Barbara is Rosina szerepében, és például a budoárjában lejátszódó szövevényes kalamajkában – társaival együtt – kitűnően komédiázik. Izlésesen adagolják a mára hajazó, sokszor aktuálpolitikai célzásokat, ki- és beszólásokat is – az ilyen jól elűstött poénok úgy kellenek a szórakoztató népszínműbe, mint cukormáz a dobostortára. Mint ahogy az is csak jót tesz az előadásnak (ez tulajdonképpen a műfaj egyik követelménye), hogy a néző a stáblistán és az előadók között médiából (is) ismert sztárokkal (is) találkozhat.

Beaumarchais nem ritkán konkrét (prózai) célokat is el akart érni írsaival. *Beaumarchais úr emlékirata* című, XV. Lajos királyhoz jökor eljuttatott opusával például azt érte el, hogy ő maga kiszabadult a börtönből és visszakapta a vagyonát, továbbá egy miniszter és néhány főbíró öngyilkos lett, valamint nagyurak egész sora elkezdhette megérdemelt börtönbüntetését. A születésekor Pierre Augustin Caronnak keresztelt sokoldalú tehetség nem nemesként látta meg a napvilágot, viszont kítőő órásmester, üzletember, hangszerkészítő, muzsikus, író, fegyverkereskedő, intrikus, társasági ember és szerető lett belőle, és ezen „szerzett rangok” mindegyike hozzájárult ahhoz, hogy később – Beaumarchais, vagyis „jó üzlet” néven – örökölheto nemesi rangot is kapott. A Figaro-darabok szerzője tehát két Lajos királynak (XV. és XVI.) is kegyeltje volt, de ez nem gátolta abban, hogy írásaiban forradalmi nézeteinek adjon hangot. Más kérdés, hogy a forradalom elől aztán (vagyonával együtt) külföldre emigrált, hogy a véres időszakok elmúltával, Napóleon szilárd kormányzása idején világhírű, megbecsült íróként térjen haza. A *Figaro házassága* 1784-es ősbemutatója után is a színházból egyenesen a börtönbe vitték, mert a darab arisztokráciaellenessége, főleg Figaro nagymonológja igencsak lázító, felforgató volt. De a forradalomban később lefejezett király megint gyorsan megbocsaított a forradalmi tüzeket szító írónak.

Beaumarchais-ban – annak ellenére, hogy hamar vagyont szerzett, és felső körökben élt – volt plebejusi indulat. Ez szólal meg Figaro említett monológjában. Eszenyi Enikő benne hagyta a monológot a vígszínházi előadásban, pedig sok rendező ki- vagy meghúzza azt, aminek oka egyértelmű: az egyszemélyes jelenet szövegtartalma, hangulata derékba töri a komédia ívét. Sőt Eszenyi mintha már a második felvonás kezdetétől Figaro nagymonológjának hangulatát alapozná meg: Almaviva kis monológjában, majd a gróf és inas könyvtári szőcsatájában nem könnyed, sziporkázó humor dominál, hanem helyenként drámai hangulat vibrál. A tárgyaláson is csak Pindroch Csaba, Fesztbaum Béla (Don Gusmán bíró szerepében) és Reviczky Gábor (Antonio, a kertész) „működése” biztosítja a humorvonal kontinuitását. Figaro monológja pedig drámai (kicsit talán szájbará-

gós) látványkeretet is kap: a vidám bajkeverő és problémamegoldó szerepéből kilépett Anger Zsolt egy óriási tolóajtó nyílásában áll, és miközben szavalja az előjogok helyett a képességeket dicsérő öntudatos, felvilágosult szövegét, fentről – mint a közelgő forradalom fenyegetése – stilizált nyaktiló ereszkedik lefelé.

A második felvonásban még egyéb jó szándékú „túlkapások” is – amellet, hogy színes látványosságként is szolgálnak – nehézkessé teszik a színpadi eseménymenetet: idegenül árválkodik például az egyetlen (nem túl eredeti koreográfiával rendelkező) táncos nagykép, szintén nem „motívumkezelt” (értsd: nincs előzménye és folytatása) az egyszeri pantomimes átvonulás; az éjjeli öreg tölgyes szoborpark látványa pedig olyan impozáns, hogy pazar *Szentiváncéji*-előadás is lejátszható lenne benne.

A vígszínházi *Figaro* színvonalas és jó előadás. Kár, hogy nem a (színész)embereké benne az egyedüli főszerep, hanem csipetnyi világmegváltó eszméket is sugallni akar. Eszenyi Enikő talán belső (vagy külső?) kényszer hatására a második felvonásban elmozdult a súlyos tanulságokkal (is) szolgáló művész színházi koncepció irányába. Nem egyedi jelenség a színházi életben, hogy rendezők és direktorok a szórakoztató népszínház és a tanulságos-elgondolkodtató művész színház Szküllája és Kharübdiszze között igyekeznek elhajózni.

*

A szolnoki Szigligeti Színház nemrég kinevezett direktora, Balázs Péter és a Somerser Maugham regénye nyomán színpadra írt *Színház* című előadás rendezője, Verebes István eleve nem készült bonyolult navigációs feladatra: az előadást fémjelző (Balázs az egyik főszereplőként is) két „sokat próbált” színész-rendező mintha csakis a kifejezetten jól bevált, kedvelt megoldások között keresgélt volna. Be is lengi az egész vállalkozást a biztonságos ötletelés kicsit tottyadt langymelege, valamint a folyamatos „nézőkedvkeresés” és az állandó, kényszeres önigazolás furcsa kevercse. Nem az a baj, hogy Balázs és Verebes ki akarják szolgálni a publikumot, és ezért latba vetik a sok évtizeden át összegyűlt színházi rutinjukat; a szolnoki *Színház* azért lett középszerű, átlagos előadás, mert az alkotók könnyen kézre jövvő, jól bevált (ezért néha már kicsit unalmas) rutineszközökkel operálnak benne.

Már a premier előtörténetére, a darabválasztásra mutató tények is tipikusak. Maugham regényét elég sokan ismerhetik, de még többen emlékeznek az 1962-es, *Csodálatos vagy, Júlia* című, Lilli Palmer főszerepelte filmre. A fiatalabbak inkább a történet Szabó István rendezte *Csodálatos Júlia* című filmes feldolgozását ismerik, amelyben mai világsztárok szerepelnek, például a címszerepet játszó Anette Bening. A filmen Bening magyar hangja Bánsági Ildikó, aki a *Csodálatos vagy, Júlia* (sic!) címmel nemrég megjelent hangoskönyv egyedüli felolvasó-előadója is. Ezek után nyilván nem véletlen, hogy a szolnoki előadás főszereplője, Julia Lambert alakítója szintén Bánsági Ildikó. Ennek az a legvalószínűbb oka az, hogy a kitűnő színésznő igen megkedvelte a remek szerepet. Mi kellhet még? Például egy megbízható rendező, aki vállalkozik a feladatra. Verebest ismerik, szeretik az egész országban, és nem mellékes az sem, hogy 1991-ben a budapesti Játékszínben *Csodás vagy, Júlia* címmel már egyszer megrendezte a darabot (nota bene lehet, hogy a szolnoki bemutató ötlete is tőle származik). Akárkié is az eredeti

Fotó: Csabai István/Szolnoki Szigligeti Színház, Színház

Popularizmus és celebritás

Moskowitz. Michael Gosselynt, a színházigazgató férjet Balázs Péter játssza – magabiztosan, rutinból és kicsit halványan. A „celeb” lét hátránnyal is járhat: Balázs humora, nem sokat változó egyéni játéktílusa már évtizedek óta tévés bohózatokból (is) ismerhető, és néha sajnos unható. De azt el kell ismerni: nehezen képzelhető el, hogy színházigazgatót játszó színészként olyan problémás színpadi szituációba keveredhet, amelyből ne tudna – a közönséget szórakoztatva, akár „összekacsintva” a nézőkkel – ügyes rutinnal, így vagy úgy kikeveredni. Lehet, igazgatóként is ezt várják tőle.

A *Színház* megrendezése professzionális, izléstelenség vagy hatalmas melléfogás nem található benne. A jelenetek közötti átdíszletezésekkor Balázs mindig átvedlik egyszerre darabbéli londoni, és valóságos szolnoki direktorrá: instruál, utasításokat ad, ellenőriz. Az elfogadható (de nem igazán újszerű) ötlet működése egy idő után monotonná válik. Az előadás kezdetétől a végéig a hátsó horizonton Bánsági Ildikó gigantikus méretű sztárfotói váltakoznak – látványuk később néha már kifejezetten zavaró. A főszereplők legtöbb belépője és kilépője gegasztve van, amely eleinte nem marad hatás nélkül: előcsalja a közönségből a tapsot. A publikum sokszor diszkrét színház-ideológiai eligazítást is kap – főleg Balázstól, a dupla direktortól. Ezekből megtudható például (persze az egyik londoni, előadáson belüli előadásra értve), hogy „a rossz közönség is közönség”, és „nem kell lenézni őket”.

A darabértelmezés egyik részletét koncepcionálisan elnagyoltnak, sőt kifejezetten szerencsétlennek gondolom: a Julia fiatal, színpadi és magánéleti konkurenciáját megjelenítő Joan Denver figurája túlságosan, direktre „trendi butalibás” (Sárvári Diána fegyelmezetten, hitelesen alakítja). Ezáltal Julia felette aratott diadala eltörpül, hiszen ilyen Joant nem nehéz leiskolázni. Némi ellenszenves hangulat is lappang a motívum körül: mintha a fiatalok általában is fricskát kapnának a dürgést egyedül jól ismerő idősebbektől. Valahogy az egész előadásból (és a kísérő anyagokból, nyilatkozatokból) az árad, hogy „mi tudjuk, mi a jó a közönségnek, mi tudjuk, mit szeret a közönség, mi tudjuk, hogyan kell azt létrehozni, egyszerűen: mi tudjuk, hogyan kell színházat csinálni”.

A szórakozni vágyó és sztárokat látni akaró közönség igényét ki lehet kulturáltan elégíteni. Az sem baj, hogy Verebes István nem csempész a vígjátékba formát bontva, művészkedve elvont, intellektuálisan mély tartalmat. De a kényelmes rutinmegoldások felvonultatása és a közönség szolgálai kiszolgálása klisészerűvé teszi a színjátszást. És ha ehhez némi generációs elkülönülés is társul, akkor a jövő potenciális közönségét egy idő múlva nagyon nehéz lesz becsalogatni a szülők, nagyszülők ízlését reprodukáló, befolyásukat konzerváló színházba. Celebekkel és celebek nélkül egyaránt.

KUTSZEGI CSABA

Paraolimpia, parafrázis, Paravarieté. Fogyatékosok verse-nye, átfogalmazás, bolondok színháza? Kissé mindegyik, és egyik sem. Nem fogyatékosok, inkább stilizált hülyék, nem átfogalmazás, hanem az élet egy új, eddig jórészt ismeretlen oldalról történő megközelítése. Nem bolondok színháza, hanem bolondos színház, amely szinte véresen komoly. De csak szinte. Hiszen varietéről van szó, vidám, csipkelődő, gúnyos és mégis öniróniával teli dalos bohózatról, amely mintha kifordítva lenne ön maga – akárcsak a mosott ing: kivasalva elegáns, kupacban, összegyűrve szármalmas és nem kell túlzott asszociáció ahhoz, hogy nevetséges legyen. Az élet, a maga szörnyűségesen komoly valóságában, tele drámával és tragédiával, gyilkossággal és vetélésekkel, de egy olyan dimenzió látószögén keresztül, ahol mindez nem rémisztő, hanem nevetséges, nem borzongató, hanem gügye, mint a kölyök, akinek a legnagyobb gondja, hogy valaki elvette a műanyag bulldózerét.

A marosvásárhelyi Yorick Stúdió cirkuszszínházzal jelentkezett. De a kifejezés nem a stílt fedi. Itt nem artisták és táncosok, bohócok és erőművészek vannak a színpadon. Hanem azok stilizált, groteszk árnyai libbennek el előttünk barokkos szóvirágokba bújtatott, veseremegtető humorral átszótt mondani-valóval, olyan pózokban, amelyeket manapság már csak az egykori némafilmekben látni. Tasnádi István Paravarietéje cirkusztalálgba helyezi át mindennapi életünket, annak minden bajával és gondjával együtt. Kifordított cirkuszvilágba, amelyben az élére állított hétköznapi problematika, a szókimondó, groteszk, tartalmukban valószínű, megfogalmazásukban és bemutatásukban abszurd élethelyzetek mintegy műsorszámonként követik egymást a vásárhelyi várbastya furcsa térbeosztású színpadán. Az apró nézőtérre zsúfolódott és hűségesen kitartó publikum jutalma a folytonos, megszűnni nem akaró groteszk és beteg humor, az eredmény pedig a kacajjal keveredő borzalom: cirkusztalálgba cseppent a mélyen tisztelt, aki Ezerarcú Fregoli (Derzi Dezső e. h.) szívélyes idegenvezetésén keresztül ismerheti meg ezen világ hőseit és antihőseit: Zoroaszter Leó erőművészt (Ördög Miklós Levente), Buflakár Bélát, a középszerűség virtuózát (Henn János), Szabóné Hajagos Bettina nőimitátort (Csiki Hajnal), dr. Andreas Stiebe szószonglőrt (Kovács Botond), Özvegy Blondvin Emmát (Koncz Emma e. h.) és fakír

Groteszklend, parashow

urát, Blondint (Fekete Zsolt e. h.), Blondinné Csepcsányi Titanillát, a dezilluzionistát (Szabadi Nóra), illetve Valódi Attila díszítőmunkást (Tollas Gábor) és az Idegent (Kulcsár-Székely Attila). Tasnádi István Paravarietéjének cselekményét firtatni fölösleges, hiszen az nem létezik. Jelenetsorok vannak, egymással hol érintkező, hol csak egy-egy szál mentén kapcsolódó rövid történetek. Akár egy cirkuszi előadás egymást követő műsorrendje, ahol az artista jelenti a közös szálát csupán. De ezek az „artisták” nem az atlétika, hanem a groteszk bajnokai. Műsoruk nem bűvészmutatványból, hanem élethelyzetekből, illetve monológokból áll. Hétköznapi történéseket, apró, lényeges, vagy jelentéktelen sztorikat bemutató pár perces jelenetekből épül fel az előadás, olyanokból, amelyeknek dramaturgiája a mindennapokból származik. A „cselekmény” nem tartalmával hat, hanem a megfogalmazási és átfogalmazási móddal, illetve a szereplők szándékosan túlzásos – és ezáltal groteszkké váló játékával. Lényege nem a közönség elkápráztatása, hanem saját nyomorúságára való ébresztése egy olyan „show” keretén belül, ahol minden megengedett, ami egyértelmű és logikus, de a való világban tiltott. A tiltás azonban nem jelenti ezen dolgok nemlétét.

A Yorick Stúdió társulata – a marosvásárhelyi Színházművészeti Egyetem hallgatói, illetve a helyi Nemzeti Színház művészei – és Sebestyén Aba rendezése tökéletesen azonosult a szerzői koncepcióval és olyan előadást teremtett, amelyben mindezen elemek megtalálhatók. És élvezhetők, ráadásul olyan szinten, hogy a publikumból feltörő spontán és harsány röhej szinte a produkció részévé válik. De ez a nevetés nem az ope-rettek édeskés-bájos, búsongó-jajdedrága kacarászása. Inkább a való élet kitekeréséből fakadó, elsőprő humorral tálalt mindennapi borzalom kihatása.

Az ősbemutatóra verbuvált Yorick-társulat és annak szereposztása fokozta mindezt. Színművészek és színitanoncok igen-csak hitelesen formálták e személyiség típusokat. Érdekes el-lentétben állt a szóvirágokba fűzött és agyonmondott szöveg, valamint a karikírozott, de nagy átéléssel formált játék a fapo-fáktól a hisztérikáig. Zoroaszter Leó erőművész fenomenálisan stupid szavatai és Buflakár Béla tízperces okfejtése arról, hogy ő valójában mennyire közepszerű. Dr. Andreas Stiebe elmebeteg létfilozófiája és Blondin államilag támogatott kivégzése. Minde-z túlzásosan, mégis élethűen és igazi, jóízű humorral átítatva. Szélsőséges figurák, az emberi lélek egy-egy oldalának megjelenítői, valós, sokszínűséget követelő élethelyzetekben, de nem utcán, lokálban és házban, hanem cirkuszszínpadon és lakóko-csiban. Ily módon elvonatkoztatva a mindennapoktól, és éppen ezért annyira ütősen: kifordítva láttuk önmagunkat, egy beteg humorral megáldott Teremtő mindenható szemzőgéből, aki jó-ízűen nevet tragédiáinkon. De segíteni – nos, nem segít. Az apró rezdülésekből, ezúttal jótékony hatású improvizációkból és a blőd helyzetek teljes komolysággal való előadásából álló játék nem hagyta érintetlenül a végig a cirkuszvilág aktív ré-szeként kezelt, hol megszólított, hol letolt, hol színpadra – és tetemre – hívott közönséget. A Paravarieté, illetve a szerzői meghatározás szerint 1017 egymást kioltó mozzanat publikuma pedig igencsak értékelte mindezt. Pedig, ahogy a szerző írta: „Régebben azért a tragédiák végén is volt valami erkölcsi ta-nulság, megtisztulás, hasznos tanácsok, intelmek, biztatás, egy jobb jövő esélye. Most már csak megrugdosnak minket, aztán kilöknék az utcára.”

NAGY BOTOND

Yorick Stúdió, Marosvásárhely. Tasnádi István: *Paravarieté*. Derzi Dezső, e. h., Ördög Miklós Levente, Henn János, Csiki Hajnal, Kovács Botond, Koncz Andrea, e. h., Fekete Zsolt, e. h., Szabadi Nóra, Kulcsár-Székely Attila, Tollas Gábor. Zenészek: Apostolache Zénó, Makkai István, Dávid János. Rendező: Sebestyén Aba, zeneszerző: Apostolache Zénó, játéktér: Lukácsy Ildikó és Sebestyén Aba, színpadi mozgás: Liviu Matei, a rendező munkatársa: Kádár-Dombi Katalin.

Théâtre Antoine villogó fényei, a bejárati vörös szőnyege és a borostás, szmokingos jegykezelői a boulevard Strasbourg afro-hajfonatokat készítő szalonjainak gyűrűjében fogadják a párizsi nagyközönséget. Május végéig mintegy 100 teltházas előadással játszották Yasmina Reza legújabb darabját, *A pusztítás Istene* címmel. Az íróó eddigi karrierjének ez az első rendezése. *A pusztítás Istene* először Zürichben, majd Berlinben mutatkozott be a közönség előtt, hogy január végétől útját a francia magánszínház színpadán folytassa. Rezának sikerült igazi sztárokat meggyőznie legújabb darabjához, amely megelőlegezte a biztos sikert. Isabelle Huppert, André Marcon, Valérie Bonneton és Eric Elmosnino a színház és filmvilág kiemelkedő egyéniségei.

A francia drámaíróó legújabb darabjának alapszituációja a burzsoá párizsi élet kliséit festi le, mint már annyiszor eddigi darabjaiban. Egyszerre kegyetlen és kegyes: összetett, mint egy család, a barátság, a gyerekek, vagy maga a házasság, hiszen ezeket a helyzeteket tudja csak igazán a francia íróó grandiózus párbeszédékké alakítani. *A pusztítás Istene*vel sem kockáztat, hasonló miliőbe invitál, a megszokott színházi konstellációit most sem hagyja el. Reza a páros számok motívumaira épít: két házaspár, egy négyszemélyes kanapé, párizsi szalon, értelmiségi hangulat, igazi „kultúrált” atmoszféra, Foujita és Kokoschka albumjaival az asztalon a megoldást kereső szülők számára, akik békét kötni érkeztek a Houllié házaspárhoz. Reza kortárs, társadalmi vigiátéka egy jegyzőkönyv jogi nyelvé n vázolja a történet kiindulópontját, miszerint: Ferdinand, a Reille házaspár gyermeke bottal felfegyverkezve megtámadta és két fogát kitörte Brunónak, mivel az „besúgónak” nevezte. A két házaspár egyetért a *támadásról* megfogalmazott adatokkal, így könnyen és gyorsan átvált a tolerancia és a kiengesztelés esztétikailag kifogásolhatatlan pillanataira. A színpad közepére helyezett, a béke aforizmájaként megjelenő 10 eurós, fehér tulipánok elvegyülnek a kávé illatával, Baconról alkotott benyomásaikkal, a „*kultúra békét teremtő erejével*”, a gyereknevelés nehézségeivel és a dilemmával, hogy a *clafoutie* (házi meggyes) torta-e vagy sütemény. A darab nem stigmatizálja szereplőit – állítja Reza –, de társadalmilag pontosan körülhatárolhatóak maradnak. Így a színészek könnyen viszik végig szerepüket, a gegeken ők maguk is nevetnek, de ez a közönséget egyáltalán nem billenti ki befogadói pozíciójából.

A pusztítás Istene

Reza nyilatkozatából kiderül, hogy legnagyobb félelme a darab írásakor „a jelen időben zajlóó darab folyamatos feszültségének megtartása” volt. Szerette volna, ha darabja „lélegzethez jut”. Ez talán túl jól is sikerül, a pontos dramaturgia szerint beiktatott kínos csendek, feszültség hiányában, apró darabokra szabdallják az előadást. Az egyetlen töretlen helyzet: az íróó (Isabelle Huppert) és az ügyvéd (Eric Elmosnino) között kialakuló szemléletbeli különbségek verbális csatái – a két szereplő között teremtett feszültség a darab végéig megmarad. A figurák egyenként, tökéletesen fogalmazzák meg a francia íróó civilizáltságról alkotott fogalmát: „*a civilizált kordában tartja saját barbárságát*”. Persze, mindenki másképp. Az előadás negyvenötödik percében a felfokozott nézeteltérések a meghívott párt távozásra készítetik. Reza az ajtóból, a dramaturgia mélységeit mellőző – „Még egy kávé?” – kérdéssel csempészi vissza szereplőit a színpadra. A darab második fele nem tartogat meglepetést, az első rész feldobott társalgási témái kerülnek újra színre, így se feszültség, se feloldás nem kínálkozik a darab lezárásához. Konklúzió hiányában a rendezőő befjezőesként a szereplőket mozdulatlaná teszi a színpadi sötétben. Az egyetlen hangsúlyozott pillanat, Reille ügyvéd monológja, ahol visszavezeti a nézőt a címhez és értelmezi azt: „*En hiszek a pusztítás Isteneben. Az egyetlen,*

aki oszthatatlanul irányít az idők kezdete óta. Ha jól tudom, Önt érdekli Afrika? (...) Én épp most jöttem vissza Kongóból, és tudja, ott már nyolcévesen a fegyverek egész sorával tanulnak ölni a gyerekek... így megértheti, hogy egyáltalán nem tudok annyira megijedni és felháborodni, mint Ön.”

Pierre Bourdieu a mű idegenbeli kontextus-váltásáról megfogalmazott gondolata világít rá arra, hogy miért marad Franciaországban mindig populáris szinten Reza minden darabja, és miért tud például Magyarországra kerülve („Művészet” – Katona József színház) progresszív értelmiségi színházzá válni. Amű *utazása* biztosítja azt, hogy Reza darabjai világszerte sikerre találjanak, de ehhez, úgy tűnik, tényleg el kell hagynia országának határait.

Yasmina Reza: *Apusztítás Istene*. Rendezte: a szerző. Szereplők: Isabelle Huppert, André Marcon, Valérie Bonneton, Eric Elmosnino. Díszlet: Thierry Flamand; fény: Gaëlle de Malglaive; kosztüm: Nathalie Lecoultre; rendező asszisztens: Daniel Agacinski. A fotót Pascal Victor készítette.

A beharangozó szerint Csehov jeleneteire és a színészek improvizációira épül a *Sputnic Disco* című előadás, amelyet Bodó Viktor rendezett a Színház- és Filmművészeti Egyetem idén végzős színészosztályának. A Csehovra való hivatkozást nem kell leterhelni a reménnyel, hogy annak mentén sikerül eligazodnunk az egymással lazán összefüggő jelenetek sorozatából álló előadásban. Úgy tűnik, itt a színészi megnyilvánulások vizsgálatán van a hangsúly, nem pedig az orosz drámaíró szövegének színpadi értelmezésén. A *Platonov*-ból merített drámatörédek az improvizáció részbeni alapanyagát képezik, ugródeszkaként a színészi ötletek számára, és emiatt a redukált és sokszor a felismerhetetlenségig átjátszott részek a helyzetgyakorlatok felől, a színészek egyéni megnyilvánulásai felől válnak érdekessé. Az előadás – amely a Színház- és Filmművészeti Egyetem büféjében játszódik, annak berendezését, pultját, asztalait használva díszletként – egy őrzöngő elektroparti keretére szerveződik, amihez DJ Palotai keveri a zenét. Ebben a hangulatba illeszkednek a különböző ötletekre felépített jelenetek, és bár formailag a buli struktúrája fogja össze a színes szétszórtságot, dramaturgiaiailag már ingadozóbb ez a siker: sok az érdektelen, érthetetlen jelenet, amiket egy pontosabb, átgondoltabb koncepció kirostált volna.

Bodó színházi gondolkodásának egyik központi kérdése, hogy a közösségi jellegéből adódóan nehezebben alakuló színházművészet miként képes egy turbógyorsasággal változó világ kihívásai felől átfórmálni magát; például mi van akkor, ha a Youtube sokkal relevánsabb kódokban beszél napjaink életproblémáiról, mint Csehov nyelve, drámái problematikája – ez a kontextus átírja, átsúlyozza a csehovi szövegeket. Az előadásban számatlan helyről érkeznek az idézetek: a pornó, a kultfilm, rajzfilm, mese, dokumentumfilm, tévé, no meg az elektrokultúra mozdulatai, karakterei, stílusa és ritmusa, atmoszférái keverednek egymással, egymás mellett ropja Trinity és Elvis, Hendrix és a nyuszilány – így a *Sputnic Disco* nem csupán fiktív szórakozóhely, de egy életérzés és a kortárs színház állapotának metaforájaként is értelmezhető.

A SZFE büféjének helyszíneként való kiválasztásával, a színészi szerepre való kiszólásokkal egymásra helyeződik valós és fiktív: ez persze reflexió a színészosztály helyzetére is, amelynek tagjai egy otthonos közösségi platformot játszanak be – a buli nem csak szimulált, de konkrét búcsújelentése is van. A négy év itt megélt mindennapi élményei nem lepleződnek el, hanem beszívórognak az előadásba és teatralizálódnak. A színészek mindvégig keresztneveikön szólítják egymást, az egyik jelenetben egy színészlány elugrik ételért az egyetem melletti kínai étterembe, a színészek ismerősként „találkoznak” a színpadon, megjegyzéseket tesznek egymás játékára és az előadás is a számla rendezésével zárul, a kassza kerregésével, az elfogyasztott tételek felsorolásával.

Amilyen izgalmas Bodó színháza, olyan könnyen fut bele a felszínesség, a blöddli ürességébe: vicces, hogy a különféle jelmezekben öltözött színészek az „Egészséges vagyok! És ti?” felkiáltással lépnek be a buliba, miközben a táncparketten mindenki eszeveszetten tolja a kokaint és az alkoholt – de az úrhajós, nyuszilány, varázsszönyegen repülő török, Trinity mezei és szerepei ritkán bomlanak színházi szituációkká, megmaradnak öncélú idézetekként. Emlékezetes jelenet Orosz Ákosé, amikor az ablakon át kimászik a büfé teraszára, és onnan kiabál le az utcára, eljátszva, hogy nem érti a fiktív partner válaszait – ezt legalább ötször ismétli meg egymás után, mintha egy filmtörédeket loopolna: a színházi feszültség itt túllép az egyszerű poénosságon, és maga a hatásmechanizmus kerül előtérbe. Erős jelenet az is, amikor a kocszos buli hevében kifulladás három lány taknya-nyálának csorgásába bemeredve ül hosszú percekig keresztül egy kávéházi asztalnál, miközben a terem másik végében valami egészen más történik. Kevés jelenet hat ilyen erősséggel, jóllehet folyamatosan erős ingerekkel bombázzák a nézőket: csúsznak, másznak, vonaglanak, verekednek, ölelkeznek, táncolnak a színészek, folyik a ketchup, ömlik a víz, csorog a festékkel keveredő izzadság, a drogot jelentő liszt beszitálja a padlót, villog a stroboszkóp, dübörög a zene. De mert a nézői tekintet nem irányított, masszaserű anyaggá csúsznak össze a benyomások és az előadásról ily módon kialakuló összkép nem revelatív. Habár nem is irritáló.

Jó pillanatok, percek előadásává válik így a *Sputnic Disco*, ezekből épp elég van, hogy felmérjük: különleges egyéniségeket, tehetséges színészeket rejt a Zsámbéki Gábor és Zsótér Sándor vezette osztály, de az is, hogy egy átgondoltabb előadást nem csak könnyen abszolváltak, de megérdemelték volna. Kár, hogy nem így történt, a kisebb szépséghibát a pálya kezdetén biztosan korrigálják majd.

Fotó: www.dayhu

Csehov a *Sputnic Disco*-ban

A vonzás szabályai

Bret Easton Ellis regényei rendre megkísértik a rendezőket, és ilyenkor aggódják halálra magukat a rajongó olvasók, vajon sikerül-e olyan filmet, előadást létrehozni, amely invenciózusan fordítja saját médiuma nyelvére az amerikai író cinikus-humoros szövegeit. Az adaptációnak nyilván nincsenek jól bejáratott szabályai, ugyanakkor a legkényesebb kreatív gyakorlatok közé tartozik, hiszen a kész anyagnak úgy kell viszonyban lennie a regénnyel, hogy közben autonóm műalkotásként is funkcionálni tudjon. Sem elveszni a belső utalások rengetegében, sem az eredetinek való megfelelés vágyától gátolva lenni – nem véletlen, hogy a jó adaptáció ritka, mint a fehér holló.

A *Vonzás szabályai* című Ellis-regény „mondanivalóját” gyakran jelzik egy, a műből származó rövid frázissal, amely annak ikonjaként tömören vázolja a szereplők közti viszonyok alapkonfigurációját: „Srác szereti srácot. Srác szereti csajt. Csaj valaki mást szeret. Ennyi. Semmi logika.” Ilyen érzelmi félresiklások határozzák meg a camdeni egyetemi campus lakóinak életét – Paul Denton Sean Batement, Sean Laurent, Lauren pedig Victort szereti, miközben mindenkinek megvolt mindenki – a regény azonban nem ad esélyt a tragikumnak: a történet, amit a szereplők személyes, naplószerűen darabolt elmondásaiból rak össze az olvasó, ironikus és távolságtartó.

Pass Andrea, aki írója és egyben rendezője *A vonzás szabályainak* – mely előadást április végén mutatták be a Sirály pincetermében –, korrekt munkát végzett a szövegek összerakásában. Jó érzékkel tapintott rá, mit érdemes kihagyni a bonyolult regényből, és melyek a fő cselekményszálak, amelyekre koherens történetet lehet felépíteni. Pass dramaturgiai elgondolásában a szerelmi-szexuális viszonyok kerülnek előtérbe, a karaktereket árnyaló, színpadon bizonyára nehezkiesen megoldható mellékesemények, mint Sean dílersége, vagy a regényvégi delíriumos, cél nélküli utazásuk Laurennel, kimaradnak. Az előadás tekintetében a közhelyes rendezői és színészi ötletek miatt mégis félkésznek hat a jó irányba mozduló dramaturgiai munka: zavaróak a klisészerű megoldások (a betépettséget bamba vigyorral, a részegséget esetlen dülöngéléssel ábrázoló játék a diákszínjátszás irányába mozdítja az előadást), másrészt a szövegmondás eluralkodik minden más non-verbális kifejezőmódon.

A legütősebb rendezői ötlet, Victor európai élménybe-számolójának elemeltsége is a regény filmváltozatából származik: három jelenetben, előbb a kulissza sötétjéből, majd a piros fénybe borított színpadra előlépve, onnan fényváltással visszahelyeződve Camdenbe, adja elő egyenemű hangon, mi történt vele. Victor mozgalmasnak tűnő beszámolója a regény többi történéséhez hasonlóan látszat-törté-
nések serege: a szexuális aktusok, drogozás, sznob kultúraélmények sorozatában egymásba olvadnak a szereplők, helyek, élmények.

A dolgok felszínén való le-siklás jellemzi a diákok minden-napjait, épp ezért hiba elbaga-tellizálni a felszínt. Ellis mar-káns felületeinek egyike – ami persze a Glamorámban és az Amerikai Psychóban nagyobb hangsúlyt kap – a divat. Passék előadásában a gazdag, kiégett egyetemisták világának hangulatát nem lehet megteremteni, ha egyszer a színpadon látható szedett-vedett jelmezek legjobb esetben is csak egy nagyon kisvárosi főiskola turkálóból öltözött diákseregének pénz-telenségét jelenítik meg. A honi filingre való átírás szándéka érthető volna, a legalább tíz éves trendkésés aligha: divatosan öltözködő diák Lauren szal-makalapos nyári ruhácskáját biztos nem veszi magára, hogy a Sean fekete zsebes nadrág-jával társított inget meg se említsük – az őt játszó színész által hozott agresszív-macsó karakter, ami a lecsúszott, ál-landóan lejmoló alkoholistá rocker prototípusára épül, amúgy is irritálóan ellenkezik a regény világával.

Ellis szövegeit öröm olvasni, nehéz lehet ellenállni a kísértésnek, hogy mind színpadra pakolja őket az ember, de olyan túlhajtott párbeszédre átírva, amelyek a társalgást színházi eszközként nem formálják és stilizálják, épp ellen-kező hatást váltanak ki: a lazasság erőltetett megnyívá-

nulásai kínosan merevek. Kisiskolásak a kezdeti buli-jelenetek, ahol a szereplők párbeszédei vázolják a helyzetet: a színészek mozdulatlanul beszélnek, a tétova táncmoz-dulatok inkább jelzésszerű hivatkozások arra, hogy itt, ha nem is őrzöngés, de azért valamiféle buli történik. Jobban mondvá bulik, amiket hiába keresztelnek el a diákok a vál-tozatosság látszatát fenntartandó Dögös-dugósnak, Kocszos-keddi, Szittyós szerdának, Világvégének, vagy A szombat esti buli előtti bulinak, a szociális élet sivársága ugyanaz. A párbeszéderek eredeti szövegből átvett szellemes szófordulatai a színpadon erőltetett poénokként sülnék el, Ellis velőig hatoló cinizmusa életét veszítve oldódik fel egy jellegtelen kedélyességben.

A szövegre való fókuszálás eseménytelenné teszi az előadást. Persze Ellis regénye is erről a minden perspektívát nélkülöző állapotról szól, csak ha a statikusságot statikus-ság-gal, a közönyt közönyösséggel, az ürességet ürrel ábrázolják, akkor nem alakulnak ki azok a kontrasztok, amelyek a regényben zseniálisan működnek: például a szöveg zsúfoltsága, az események vég nélküli sorolása azok szimulákrumjellegét mutatják. A minden mindennel való felcserélhetőség élményének élessége eleve halott, ha az előadás ezt eleve való tudásként kezeli és teszi elénk, nagyrészt hangzó szövegek által.

A minimális díszlet, három-négy pódiumszerű alkotmány, amely jelenettől függően kollégiumi ágy, étkezdéi vagy kocsmái asztal, pult stb. díszletszerű, a redukált színészi játék nem tárgyiasítja őket. Egy ilyen tér- és mozgáskonceptiót fárasztó két órán keresztül fenntartani, mechanikussá válik, hogy a jeleneteket különböző slágerek menetrendszerű felhangzása választja el egymástól, a terepszíni színészi játék terepszínién hat a nézőre.

VARGA ANIKÓ

Sputnic Disco. Színház- és Filmművészeti Egyetem, Ódry Színpad 2007/2008. évad. Rendező: Bodó Viktor. Dramaturg: Kompár Valéria. Zene: DJ Palotai. Színészek: Adorjáni Bálint, Dankó István, Erdélyi Tímea, Földi Ádám, Gera Marina, Lazók Máttyás, László Attila, Mészáros Piroška, Orosz Ákos, Orth Péter, Stork Natasa, Szabó Emília, Szűcs Péter Pál, Tenki Réka.

A vonzás szabályai. Sirály, 2007–2008. évad. Rendező: Pass Andrea. Író: Pass Andrea. Látvány: Tamás Gábor. Színész: Balsai Mónika, Pingiczer Csaba, Jánosi Ferenc, Molnár Sarolta, Császár Réka, Papp Attila, Korcsmáros András, Szabó Gergely, Krajcsi Nikolette.

A Brassóban megszervezett IV. Interetnikai Színházi Fesztiválon számos szervezési hiányosságot tapasztalhattunk, és sok közepes, vagy annál is gyengébb előadást láthattunk, mégis akadt néhány kiemelkedő produkció.

Jó volt látni például a rendezőként pályakezdő Szilágyi Regina, Mátyás Zsolt Imre és László Csaba munkáit – mindhárman két évig voltak hallgatói a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem rendezői mesterijének. Jó volt látni azt is, hogy egy-egy közepes előadásban is akadt remek színészi alakítás. És természetesen az is jól esett, hogy több „totális”, azaz minden elemében végiggondolt, tehetséggel és pontossággal megvalósított színházi estének örülhettünk a Cenk alatti városban.

Ezek közé tartozott a Székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház *Yermája* is. A rendező (Csurulya Csongor) kitűnő szí-

de karkötője és fejdíszként is használt nyaklánc is piros fagyöngyök füzére. A teret kétoldról gumiszalagokból álló falak szűkítik, ezeken ki-ki úgy közlekedik, ahogy szerepe megkívánja: Nóra játszva pattan vissza róla, Rank szempillantás alatt betolakszik rajta, Krogstad először idétlenül, esetlenül bukácsol át közöttük, majd ahogy egyre jobban kiismeri esélyeit, ki-be lépései is simábbak.

A jelmezek (László Ildikó munkái) is mai miliőt teremtenek. De Torvaldék napjaink emberei az olyan aprócska gesztusok által is, melyekről kiderül, a mandulás csók azért tiltott cikk, mert Nóra elhízhat (igaz, a szövegben marad a „rontja a fogakat” magyarázat).

A nézők nem csak a negyedik falon keresztül pillanthatnak be Nóra életébe – egy kamera is szerepet játszik a leleplezésekben. A színpad jobb első sarkában elhelyezett filmzögép

Színházak között IV. Interetnikai Színházi Fesztivál, Brassó

nészvezetőnek bizonyult, hiszen a címszerepet vendégként játszó Tompa Klára és az összes mellékszereplő erőteljes jelenléte egy percre sem engedte lankadni a nézők figyelmét. Yerma felhőtlen mosolyú, odaadó házastárs, de ez az állapot lassan, fokozatosan megváltozik, rögeszméjévé válik a gyermekvárás, eszelős, szégyentelenül szókimondó és meddősege miatt kétségbeesett asszonnyá alakul át a nézők szeme előtt. A férj alaptalan féltékenysége is tovább keseríti napjait, így a tragikus végkifejletben értjük, és indokoltnak érezzük tettét. Igaz, az a csók, amibe Juan „belehal” elég nyitott zárókép...

Már a kezdőképekben kiderül, hogy az asszony és férje, Juan (Szabó Jenő) között nem rendszeres, nem harmonikus a testi kapcsolat. A férj mozdulatlan kő a színpad közepét elfoglaló nászágyban. Ugyanebben az ágyban Yerma minden éjjel hánykolódik és sóhajtozik, várja, hogy meddő méhe megtermékenyüljön.

Az előadás díszlete (a rendező jegyzi a díszlettervet is) egyszerű: az említett, valószínűtlenül nagy ágy csak egy jelenetben „játszik”, akárcsak az asztal, de a háttérben emelkedő, nagyjából T formájú félméteres dobogó viszont végig színen van, és ki is használják. Ezen jelenik meg Viktor (Posta Ervin), aki Yerma számára valóban vonzó férfi, egy tekintetétől is összerezzen az ifjú asszony. Ez az emelvény a patakpartot is érzékelteti: Varga Márta, Szász Kriszta és Mezei Gabriella, a három mosóasszony külön száma az előadás egyik leghumorosabb jelenete, kitűnően ellenpontosozzák Yerma egyre borúsabb megjelenéseit. Dolores megháromszorozott alakja (P. Fincziski Andrea, Szász Kriszta, Gáll Katalin) is nagyszerűen ellenpontosoz, de alakjukban van valami vészjósló, ami a feszültséget fokozza. A két sógornő (László Kata, Márton Réka) mozdulatlan fehér arca is mosolyogtató, de fekete ruhás, halálmadár-szerű jelenlétlük mégis egy-egy tragédia kórusát juttatja eszünkbe.

A néptáncból ihletett mozgáselemek (koreográfus Lőrincz József), valamint a Ghymes együttes egy-egy zeneszámából kiragadott dallam a szöveg balladisztikus jellegét húzzák alá, és akárcsak az előadás jelmezei, népi motívumokat használnak fel.

Tompa Klára pár nappal később már szökdelő, várandós Nórárt játszott. A Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem Akadémiai Műhelye által bemutatott Ibsen-előadásban, Patkó Éva fiatal rendező színpadi verziójában Nóra még nem anya, de ez semmit sem változtat a darab lényegén. A házassági válság nem redukálódik a „hazudtál, nem tudok megbocsátani” igazságtalanságra, hiszen Helmer (Bányai Kelemen Barna) visszavonja az indultos vádakat, de Nóra ezt nem tudja már derűsen elfogadni, és addigi emelkedettségét meghazudtolóan, közönségesen veszekedve, kiabálva próbálja tisztázni, mi is történhetett, hol siklott holtvágányra kapcsolatuk. Nem tudni, vajon elhagyja-e majd férjét... Tény, hogy a top-menedzser Helmer problémamegoldó és konfliktuskezelő készsége csődöt mond, érvek hiányában nem tud választolni felesége szöözönére, és miután háromszor ismétlik el ugyanazokat a replikákat, nyuszi módjára, szó szerint kilép szerepéből. Sorra behívja kollégáit, beállnak egy laza csoportképbe, és tapsrend nélkül véget ér az előadás.

A játéktér piros és fehér labdákkal berendezett otthon, a babzsákok és fitnesslabdák ülőalkalmatosságok Staicova Karina díszletében. Torvaldék otthonában kisebb gömbök is vannak: díszek, játékok – Nóra kis piros golyót kap ajándékba férjétől,

felvételeit egy-egy jelenetben a háttérben kifeszített vászonra vetítik. Elsősorban a vallomások kinagyítására és hallhatóvá tételére alkalmas megoldás, de a kamera más módon is a játék részévé válik (például tükörnek használják). A mulatságosabb jelenetek, vagy egy-egy arc fényképpé merevítve is tovább uralják a játéktér (Palkó Attila szerkeszti a képeket, pontosan, érzékenyen). A kamerának köszönhetően ravasz, szinte észrevehetetlen váltással történik a fennebb említett kilépés a szerepekből, mert az első, akit Helmer behív, a kamerát kezelő Nagy Júlia, akinek a következőt mondja: kapcsold ki a kamerát. Ez

úgy is érthető, hogy ez a vita itt és most, köztem és feleségem között nem tartozik többé a nyilvánosságra, teljesen magánügy. Pár pillanat múlva derül ki, hogy ez valójában a tapsrendet is helyettesítő finálé.

A technikák kombinálása és az egyedi darabértelmezés mellett az előadás erőnye a pontos és következetes, mégis könnyed színészi játék. A derűt árasztó lebegést ellenpontosozzák a zene által felerősített torokszorító pillanatok (igaz, a brassói előadásban a részletek finomságából sokat elnyelt az Opera túlontúl nagy és türes nézőtere). Nóra szenvedélyes, férjébe még mindig szerelmes, de a gyermekkor derijét még magában hordozó, szinte naiv nő. Másállapotára csak gesztusai utalnak. Bányai Kelemen Barna Helmerje laza úgazdag, akinek a munkája legalább olyan fontos, mint a családja. Képes arra, hogy belemenjen felesége játékaiba, nem zsarnoka, mégsem váltja be a hozzá fűzött reményt (ti. hogy csoda fog történni, és nem ítéli el majd Nórárt). Lindéné (Lőrinczi Rozália) kissé merevnek tűnik, de a felszín alatt ölelésre és fesztelenségre vágyik. Rank doktor (Korpos András) a legbohémebb figura ebben a családban. Nem

családtag, persze, de az előadás egyértelművé teszi, hogy ez a jovialis figura bármikor, kopogtatás nélkül is bejöhethet, és egész nap ott van Torvaldéknál, sőt, hajszál híján az ágyukban is szívesen látott vendég. Krogstad (Nagy Antal, negyedéves) sem egyértelműen negatív szereplő, semmi esetre sem a hagyományos, minden hájjal megkent opportunist, csupán egy esetlen, nagy gyerek, aki szerencsét próbál azzal az adóslevéllel, ami lehet, hogy egyetlen olyan tulajdona, amivel zsarolni képes.

A Figura Stúdió Színház *Fekete tej* című előadásában is egy terhes nő játszik központi szerepet. Vaszilij Szigarev napjainkban játszódó története egy isten háta mögötti orosz állomás koszos várótermébe teleportál bennünket. A papondekli alatt meghúzódó hajléktalan, a rafiaszatyrokkal behurcolkodó utasok, a „büfé” igénytelensége nagyon ismerős... Ide érkezik a két házaló, akik taiwani kenyérpírtókat sóznak rá a hiszékeny helybéliekre. Az előrehaladott állapotban levő várandós Sura (Blénessy Enikő) és Ljovcsik (Antal D. Csaba) bemutatót is tartanak az olcsó marketing-fogásokból.

Az első rész fergeteges komédiázás, még akkor is, ha az agresszív megnyilvánulások, a sok alkoholista arc, a szanaszét dobált szemét, a folyton sminkelő és cigiző, pocakjával mit sem törődő Sura látványa lehangoló. A házalók nem tudnak visszamenni a fővárosba, itt fog megszületni gyermekük: a második részben már babakocsit tologatva jönnek be az ismerős váróterembe, de teljesen más játékba kezdenek. A butácska Sura lehggaad, rezignált és minden, ami azelőtt fontos volt (mentolos cigi, „csupacsap” nyalóka) teljesen érdektelen lesz számára. Kiderül, hogy szülés közben megjelenik neki Isten, ezért a nagy változás... Nem akar visszamenni a fővárosba az arctalan emberek közé, inkább itt, a kozsfészekben nevelné gyermekeit, mint Pása (Bálint Éva), aki bábáskodott a szülésnél. Sajnos nem teljesülhet az álma. A vagánykodó Ljovcsik már nem szimpatikus csirkefogó, hanem gazember: durván gyomorszájon üti kedvesét, és a gyermekkel együtt kiviharzik. Nyitott vég: talán berobog a három „elektricskájá” egyike és az újdonsült apa otthagya gyermeke anyját, talán csak egy tehervonat vagy egy gyors halad át az állomáson, talán Sura is velük megy, de az is lehet, hogy a harmadik verzió igaz.

Blénessy Enikő játékában mindkét véglet, az izléstelenül öltözködő, harsány maca, és a misztikus reveláció hatására megkomolyodott anya is hitelesen szólal meg. Kevésbé markáns Antal D. Csaba jelenléte a színpadon. A társulat többi tagja remek karakterszerepeket formál: Tamás Boglár a pénztáros/büfés, Boros Mária a mérgező szesz főző nyanya, Barabás Árpád az önjelölt népvészér és fegyveresen rohángáló, beszámíthatatlan részeg, Molnár Cs. Antal a hajléktalan, egy rövid jelenetben pedig a színház műszaki személyzete (Samu Éva, Zerkula Ernő, Angi Károly) a kenyérpírtók árát visszakövetelő nép szerepében.

Kiemelkedő előadás volt a tavaly alapított Aradi Kamara-színház *Rudolf Hess tűzparancsolata* című produkciója is. Alina Nelega kortárs román szerző kitűnő monodramáját Anamaria

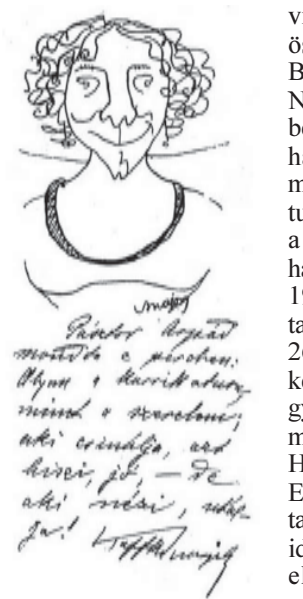
Június 23-án 62 éves volna **Császár István** (éppen tíz éve, 1998. március 26-án halt meg, én lekéstem vele a Bősséggel, sajnáltam nagyon, de hogy minden szerkesztőség lekéste, hogy három sorban megemlékezzen róla, nehéz értelmezni. Tíz év elég, és vége minden dálnak? Meglehet.) Pedig JA-díj 1978; pedig Móra Nívódíj, pedig Déry Tibor-jutalom 1997-ben, és ennyi. Sehogyan nem fért be az irodalmi elitbe. Ha befér, aligha érezte volna magát hónapokig olyan jól a világvégi Balassagyarmaton. Az irodalmi életbe 1967-ben érkezik (*Fejforgás, Utazás Jakabbal*). Szereplői hazátlanok, hontalanok, helytelenek. Úgy értem, nincs helyük. Ez is egyik oka lehet. A mindenkori irodalmi elit minden korban megtalálja helyét, legtöbbször egyik korból átlóg a másikba. Császár filmszerű szövegtechnikáját, életszagú dialógusait megtalálják a filmesek, több elbeszéléséből film készül (*Utazás Jakabbal*, 1973, Gyilkosok, 1973), ő írta (részben) a Huszárik rendezte *Csontváry* forgatókönyvét is.

Hetvenötben ismerem meg. Császár (alkoholbeteg, pihen az ideg-elmén) Balassagyarmaton hirdeti az ígét Firinccel (Jánossy Ferenc festőművész, ápolt). Itt rendel az ország legrangosabb, művészemberekre specializálódott addiktológusa. Az időszak Császár és a filmrendezők szövetsége. Nyakára járnak a rendezők. Császár nemigen dolgozik, hiányzik az alkotáshoz a harmónia. Nem értjük pontosan, hogyan és miképpen történik (*a filmrendezők persze másik forintsávba tartoznak, saját hatáskörben osztottak előleget*), de egyik-másik sürgető rendezői látogatás után (közismert, telefon alig) Császár a korábbiaknál is gyakraabban pattan fel a masszív kocsmasztalokra igehirdető próféciaival. Az egyébiránt türelmetlen kocsmajáró palócok szent áhitattal hallgatják. Nem pofozzák le az asztalról. Firinc nem szónokol. Firinc többnyire szundikál. Mint mindenki, akiből ötvenhat traumáit, a trauma okozta bizonytalanságokat az időszak lórugásszerű gyógyszerivel pofozzák kifelé, amelyektől – alkohollal vegyítve – egy bivalycsorda is elbódulna. De szundikálás közben is ügyel a poharára, a ritmusra, le ne, ki ne maradjon valamiképpen. Császár is, Firinc is alacsony, halk. Amúgy. Nehéz leválasztani a halk, másnapos, csendes, alacsonyka órák közül a pillanatot, amikor óriásként emelkednek a proletariátus alkohollal elbódított tömegei fölé néhány arasszal. De jelentős, szépen koreografált esemény. Mondhatni. Szerettem Császárt. Jó volt biztosan tudni, más is kutyául van a bőrében. Ha leveszem a polcról, rendben van ma is. Itt tartok, gondjaim halmozódnak, amikor bekondul egy levél: „*Egyébként tényleg nehéz kérdés, mi legyen Tormayval. Tegyük úgy, mintha nem élt volna? Mondjuk azt, ócska fércmű a Bujdosó könyv? (Ez így nem igaz.) Kis csúsztatással – Kádár Juditék szerint – ő a Horthy-kor tipikus író nénije, egy Jókai Anna-féle »írónő« a húszas években (persze ez sem igaz.) Szóval tényleg nehéz kérdés ez. Engem személyesen a következők miatt foglalkoztat. Annyit beszél a magyar posztmodern kritika arról, hogy az író az, aki »jó mondatokat ír«, hogy elgondolkoztat, hogy tényleg nincsenek-e »ártó« vagy »vándáros« regények. És ezek miben mások, mint a többi regény (mármint nyelvileg). A Tormay-Bujdosó a legszélsőségekben gonosz regény, amit valaha olvastam – és hogy ihyesmi létezhet, cáfolata annak, hogy mindegy hogy egy író miről ír. És az is különös, hogy miközben a magyar kritikáirás az íróból »jó« mondatokat gyártó robotot csinálna (messze a közönségtől), a legnagyobb amerikai kommersz író azt vallja, hogy a művészetek közül kettőnek van »látható«, az emberek mindennapiját is befolyásoló haszna: az építészetnek és a regényírásnak. Szóval furcsa dolgok ezek.*” A Császárra is vonatkozó tétel talán azt jelenti, hogy lejárt az ideje? Ma másról szól az élet? Nem érintheti a fiatal olvasókat az egy politikai kurzussal korábbi íróember? Csodálnám.

66 éves volna június 24-én **Ambrose Gwinett Bierce**, a XIX. századi amerikai irodalom apokaliptikus hiperrealistája, akit a kezdetektől magam előtt is titokban olvasom. A *Bagoly-folyó*val találkozok először, kiút. Régi Európa-könyv, fehér borító, komor fekete balddal az író, a cím, baloldalon kötelcsomó. A borító szörnyű, anyámé, nem tudom, hogyan került a polcomra, anyám messze tartja magától a szenvtelen írókat, akik kezelik a halált. Az anyák a halállal bonyolultabb viszonyban vannak, mint a katona, az író. Úgy olvasom (anyám fia vagyok), eltartva, hogy ne hasson, mert képes volnék elhinni, hogy a írónak ilyen kegyetlenül kell tárgyat ábrázolnia. Lehet így is, de nem kötelező. A második könyvéhez (*Legkedvesebb gyilkosságom*) leértékelve jutok hozzá, Kritérion-kiadvány, és némi átfedéssel ugyan, de ugyanazt találok benne: a polgárháború (Észak, Dél) és a halál. És még halál. Némi remény, trükkök, végül halál mégis. Poe lelki édestestvére. Amerika utálja (mindkettejüket). Bierce az amerikai olvasó szerint a „reménytelenség kis profétája”. Ami még igaz is lehet. Poe-t kivégzi az ital, Bierce eltűnik hirtelen, mint erdőben a vadnyom. Felmálház, és 1913-ban csatlakozik Pancho Villa gerillacsapatához. Mexikóból írt levele szerint: „*Ha arról hallotok, hogy valahol Mexikóban kőfalhoz állítottak és szitává lőtték, tudjátok, ezt az élők sorából való távozás viszonylag jó módjának tartom. Fölülmúlja az öregséget, a betegséget, vagy a pincelépcsőn való legurulást. Gringónak lenni Mexikóban – ah, ez a megmentő halál.*” Halála előtt összeállított *Az Ördög szótára* című aforizmagyűjteménye másféle próza, de jellemző. Már nincs helyem, de hátha fér néhány: „A cinikus embernek annyira torz a látása, hogy a dolgokat olyannak látja, amilyenek, és nem olyannak, amilyennek lenniük kellene.” „Az agy az a szervünk, amellyel azt gondoljuk, hogy gondol kodunk.” „Pénz: áldás, amelynek semmi haszna, amíg meg nem vá-lunk tőle.” „Szent: egy halott bűnös átszerkesztve és felülvizsgálva.”

Amikor a figyelmetlen és önelégült ember úgy érzékeli, minden szinten sikeres, az országot és nem mellelleg az ő életét is átjárja a líra, humanitás, emberszeretet, szolidaritás és békevágy, keressen gyorsan egy Bierce-válogatást, üljön le valami csendes, árnyékos zugba, és tanulja újra, az ember nem az, aminek látszik.

visszaemlékezésében. 1914-ben jön össze Bauer Ervin orvossal (Balázs Béla öccse, a sógor, aki a belső Nyugat-garnitúrához tartozik, beviszi a folyóirathoz), augusztusban házasság. 1916 elején nyugdíjba megy (1902-től 14 évet tanít; ezt tudja meg az asszony, aki idén tölti a 34. tanévet, és még mindig hátravan hat, vagy ki tudja, mennyi). 1918-ban a Vörösmarty Akadémia tagjai sorába választják. November 26-án influenza tüneteivel kórházba kerül beteg fiával együtt, még nincs gyógyszer. December 1-jén meghal, másnap a fia is. Harmincnyelc éves. Ha innen nézzük, fiatal prózaíró. Előtte a nagy művek. Egy évvel fiatalabb halálakor, mint Hašek, eggyel idősebb, mint József Attila. Még is eléggé rövid Tersánszky, mert az mondja, amit gondolok: „De sokkal

emlékezetesebb maradt az, amikor Kafka Margit halála hírért vettem. Fogságban voltam. Rosszul voltam. Úgy tetszett, elevenen, részletekben fogok meghalni, és ezt végig fogom nézni. [...] Akkor kaptam egy levelet Pestről, amiben egyszerre értesítettek gondolom Ady Endre, Fémés Beck Vilmos és Kaffka Margit haláláról. Stilszerű volt igazán. Tömeges halál. Meghalt Vilko, és meghalt Kafka Margit és a kisfia is vele együtt. [...] Záradékul okvetlen meg kell jegyeznem erről a nagy íróról, hogy ő is egyike volt azoknak, akiket ha kevéssé kényeztetett el az életük, a halál sem kegyesebb hozzájuk, miután Kafka Margit távolról sem foglalja el ma igazán örvendetesen burjánzó irodalmunkban azt a helyet, ami őt megilletné. A legnagyobb magyar írónő helyét és minőségét.” Igen. Valóban nem került helyére. Csakhogy mindhárom regény mindhárom hősnője a férfivilág áldozata. Nem titkolja. Amit a kánonteremtő erők nehezen nyelnek le még halott íróntól is.

vettem a műsort, de gondolok rá. Számomra félbeszakad Pádissák (és a gyerekkor) azzal, hogy elballagok nyolcadikban. Igaz, semmi nincs, csak a rádió (se tévé, se dvd, de magnó sincs még, lemezjátszó, zsebrádió sincs, valamikor a hatvanas években már látható néhány hatalmas táskarádió CCCP felségjelzéssel), ma mégis úgy jelenik meg a név, mint első kapcsolat a külvilággal. Pádissák maga a Rádió. A hírek, a Szabó család nem izgat fel. Kíváncsi volnék, korosztályom hány tízezer tagja érzi ugyanezt. Közben persze író is, nem csak rajongott közszereplő. Hangjátékok, meseregényt ír. 2001-ben, a nagy tarvágás idején küldik nyugdíjba az ötven éven át szerkesztett műsor éléről. Pedig aligha tételezhetjük fel, hogy elfáradt. 2007-ben megjelenteti gyerekkorára visszatekintő Erdőkertréről szóló testes könyvét.

Június 22-én száz éve születik **Erich Maria Remarque** Osnabrückben, katolikus munkáscsaládban. Olyan szerencsés, hogy tizennyolc, amikor sokszázezer sorstársával együtt részt vehet az I. világháborúban, ahol megsebesül, de nem hal meg sokszázezer sorstársával ellentétben, így megírhatja a *Nyugaton a helyzet változatlan* című remekművét, ugyanezzel kiharcolja, hogy a II. világháborúban ne kelljen részt vennie. Hitler és bandája kifejezetten irtózik a humanistáktól. A regény bemutatja a frontot nem járt civilnek, a hátországokban harsogott hazafias lözongokkal, a hősire formált katonadicsőséggel szemben mit él meg a katona a lövészárokban. Hogy elmerül a sárban, belefullad a latrinaszagba, éhezik, hogy ha nem figyel, a patkány lerágja a fülét, hogy az idióta altiszt és az ellenséges gránát másodveszély a lajstromban, az első a folyamatos fertőzés és a morál, a körülmények embertelensége. 1931-ben, jó érzékkel, Svájcba menekül. Ha nem teszi, nagyon gyorsan Hitler valamelyik átnevelő lágerében találja magát, mert Remarque műveit hazaárulónak minősíti Goebbels és ideológuscsapata, máglyára kerülnek. Svájcból 1939-ben áthajózik az Amerikai Egyesült Államokba, 1948-ban rádöbben, élettere Európa, nem bírja az amerikai életvitelt, visszatelepül Svájcba, ahol haláláig él. De hol vagyok én itt képben? Bátorságomra jellemző, hogy Remarque együttérző regényeiből gyűjtöttem erőt, hogy megoldjam valamiképpen, ne kelljen bevonulnom. Hogy eléggé féljek. Nem akartam Czinege elvtárs katonája lenni. Széljegyzet fiataloknak, bizony, be kellett vonulnunk a demokratikus magyar néphadseregbe, hogy megvédelmezzük kis hazánk szocialista vívmányait. Érkezett a kis világosbarna kartonboríték, behívó benne, nem SAS-behívó ugyan, de az mindegy.

A bőség zavara ONAGY ZOLTÁN rovata Június

Mindenek eredete ott bujkál valahol a mélyben, csak nem vesszünk tudomást róla. Első (és utolsó) személyes találkozásom a **Chronica Hungarorum**mal, életre szólóan ölt le. Tizenéves kamasz, akiben motoznak, és egyre nagyobb területet foglalnak el végérvényesen a hormonok, gyönyörű szőke, özszerű magyartanárnő, aki szombatonként kerékpárra pattan, és viszi Nógrád vármegye közeli és távoli tájaira érdeklődő tanítványait – Horpácsra Mikszáthoz, Csesztvére Madáchoz, Gyarmatra Komjáthy Jenőhöz, aztán vonatra szállunk kedvezményesen, föl a Széchenyibe az Első Magyar könyvhöz. És múzeumokba, és mindenhová. Akerékpáros utak a legemlékezetesebbek, ahogy elől lobog a szőke haj, ahogy csusszog a nyergen a bordó lasztex-nadrág, benne a tanárnő gyönyörű feneke, körben tombol a mindig zölden harsogó Nógrád. Vele, a tündéri tanárnővel érkezem a Chronica Hungarorumhoz (A magyarok krónikája). Ahogyan előadta érzéki szájával a hűvös teremben, hogy hetven levél. Mármint hogy hetven levélből áll. Azonnal elhatározom, hetven levélből álló Nógrád-történelmet írok neki. És hogy az első nyomda. Az első nyomdász. Itt az *első*nél, ahogyan altján elhangzott, bezárt a fül, nem hallott tovább, minthogy az *első* igen fontos jóság a nyájban. A 1473-as születési év aligha fért a folyamatosan támadó destruktív szexuális ingerek mellé, az 1473. év olyan régen volt, talán igaz se volt. Itt, ekkor, ebben a tündéri kapcsolatban, amelyet részemről a legnagyobb jóindulattal se nevezhetek tanár–diák viszonynak, eldől a sorsom. Olvastam, mint a hűlye, éjszakánként paplan alatt, elemlámpa fényénél (anyám nyakon vágott volna, ha égetem a villanyt), hogy legalább olvasottságommal elkápráztassam, ha már mástól nem káprázik.

Mindenki tárol hasonlóan szikrázó tanárt, tanárnőt, aki az irodalom mellé sodródott. Így alakult, hogy amikor Hess András neve, az első magyar nyomda, vagy a Chronica Hungarorum megjelenik vizualice, netán olvasott anyagban, halkan kondul odabent valami. Most éppen kong, és amíg kong, gyorsan elmondom, a Krónika a magyar nép történetét dolgozza fel a kezdetektől. A szerkesztő több szerző dolgozataiból applikálta össze (*Kálti Márk, János minorita barát, Kükkülei János nagy Lajos életrajza*). Eredeti példányszáma 240 db. Tíz példány élte túl az évszázadokat. Latinból magyarra fordított fakszimiléjét 1973-ban újra kiadták, de ahhoz nem köt semmi.

Június tizedéken (1880) születik **Kaffka Margit**. Halála kilencvenedik évfordulója 2008. december elsején, remélem, minthogy Nyugat-évforduló az év, tele pénzzel, mosolygó irodalmárokkal a Nyugat-év, tartalékolnak néhány ötletet Kaffka Margitra. A *Színek és évek* első, valójában egyetlen regénye, amit azóta is kézbe vesznek. A főhősnő (Magda) kiszolgáltatottságán, kínjain, életén keresztül megértettem va-

lamit a nőből, amit talán hasznosabb lett volna nem érteni. Bizonyíték persze semmi. Ha csak az nem, legalább százötven olyan férfiismerősöm van, akinek göze nincs, mi fán terem Kafka Margit, mi fán a feminizmus, a *Színek és évek*, viszont amikor hűlye az asszony (az asszonyok időről időre ráhülyülnek eredeti hülyeségükre), úgy veri képen, hogy annak nincs párja, ahogyan nekem soha eszembe nem jutna. És ha jutna is, mi van? Nőt nem verünk. Nem élünk a középkorban. Kafka Margit miatt állunk meg huszon-harminc valahány éve Erdélyből hazatartva Nagykarolyban, megnézzük a szülőházát. Az épületbelsőre nem emlékszem, olyan sötét, mint az alagút (*Ceauşescu-éra kora*), csak a nénire, aki önjelöltként idegenvezet bennünket. Ekkor tudom meg, hogy (a bibliás) Károli Gáspár is, Jászi Oszkár is a faluszerű kisváros szülöttje. Kafka Margit gyerekkora kifejezetten szerencsétlen. De ha jobban megnézzük, élete sem sikertörténet. Következzen rövid életéről egy összefoglaló: hatéves, amikor főügyész apja meghal, betesz a család anyagi helyzetének, ettől kezdve mindenütt ösztöndíjasként tanul (pl. a szatmári igralmasnővérek zárdájában, innen való a Hangyaboly élmény-anyaga). 1898-tól tanítónő, 1902-től polgári iskolai tanár, Miskolcon tanít (*innen származik, Kaffkára visszatulva, Vass Tibor Spanyolnátha nevű netes irodalmi folyóirata*), 1905-ben rosszul választ embert (hogy mit művelnek ketten együtt a pszichében, az érzékeny nő és az ő rossz választása, a *Színek és évek*ben végigkövethető), nevezetesen Frölich Brunó erdömérnököt. 1906-ban fia születik. 1907-ben gyerekestül meglép Budapestre. 1910-ben válik, és megtanulja, erdömérnököt ne. De azért „gyöngéd barátságban maradnak”, mondja Tersánszky a Nyugatban megjelent nagy

A szegedi Regionális Összművészeti Központ *Picasso és a nemzetközi avantgárd* című aktuális közönségsalagató kiállításán eredeti Picasso-művek mellett a mester kilencvenedik születésnapjára készült hommage-ok sorozata látható, a hetvenes évek nemzetközi képzőművészetének nagy neveitől. A Picasso-művek közt egyebek mellett ott találjuk *Az ismeretlen remekmű* című Balzac-kisregényhez készült negyven illusztrációt és a kiállítás sarokpontjának szánt nagyméretű 1972-es olajfestményt, a *Muskétás karddal* címűt, amelynek, mint az megtudható a REÖK A4-es fénymásolópapírra nyomtatott fekete-fehér ismertetőjéből, biztosítási értéke már önmagában meghaladja a 600 millió forintot. Roppant örvendetes, hogy a kiállítás hírverésénél sikerült legalább így módon, a kiállított művek esztétikai értékét a biztosítási tétel millióiba konvertálva felzárkózni a nyugat-európai magángalériák trendjéhez, ha már a leginkább a francia autómárka újabb modelljét felidéző Picasso-sablonszignóval és a váltogatott színű/méretű/típusú betűkkel operáló, zavaróan közhelyes és ronda plakáttal, valamint az említett ismertetővel nem.

Kár, mert maga a kiállítás egészen kitűnő, koncepciójában és rendezésében egyaránt. A Picasso-művek helyett most az hommage-okról néhány szót.

Négy teremben 69 művésztől 69, Picassónak hódoló, cím nélküli mű látható kiállítva, közöttük egy triptichon, Jiri Kolar munkája. Az alkotások sokszorosításra készültek; legnagyobb részlitográfiai, illetve szerigráfiai, melyeknek – a technikai eljárás általi – sajátossága, hogy egyszerre több helyen is

ki lehet állítani lényegében ugyanazt a művet. A nyomatokat a művész általában hitelesíti az aláírásával, a lapon azt is megjelölve, hányadik sorszámot viseli az adott mű a szériában; így ugyanannak az alkotásnak két példánya lényegében csak a sorszámozásnál tér el, ha a művészi szignót egyfajta állandónak tekintjük.

Az általam alaposabban szemügyre vett munkák mind kilencvenes szériában készültek, ha már kilencvenedik születésnap. Roberto Matta, a dél-amerikai szürrealista festő ceruzás szignója a színes rézkarc jobb alsó sarkában olyan, mintha arab kalligráfia mintájára dolgozta volna ki aprólékosan a művész. Maga a mű a *Guernicáról* ismerős bikával az hommage-sorozat azon darabjai közül való, melyek motivikusan is reflektálnak a picassói életműre. A rézkarc a kilencvenes sorozat harmadik darabja.

Lanczkor Gábor Hódolatok Picassónak

Pablo Picasso: A festő és modellje, kötés közben (rézkarc)

Walter de Mariáé a 61 vagy 41/90-es számozást viseli; az első számjegyről nem sikerült egyértelműen eldöntennem, né-

gyes-e vagy hatos. De Maria az amerikai *land art* egyik legjelentősebb egyéniségeként vált ismertté a hetvenes években, noha nem kizárólag land art-művész, ahogy azt az itt kiállított kedvesen infantilis munkája is bizonyítja. A fejnek, melynek épp csak a körvonalát és két szemét rajzolta meg feketével, orra helyén a *Picasso*, szája helyén az *AFRICA* felirat látható a művész kézírásával. A nyomat Syria Studio papírra készült.

Robert Rauschenberg kiállított művének újságpapír-alapja és függőleges újságpapír-csíkjai csak tükörrel olvashatóak; a 3/90-es sorozatszámú munka jobb alsó sarkában vastag, lendületes, expresszív kapitálisokkal olvasható a művész vezetékneve. Cy Twombly alkotása négyzethálókkel operál; a sorozatszám (3/90) és a nagyméretű szignó (csak a monogram, a lendületes CT) benn a műben, annak nagyjából alsó negyedénél, a kép teljes szélességében üresen hagyott sávban található. Donald Judd litográfiája ugyanarra a metafizikai sugárzású, mértani testekkel dolgozó minimalizmusra épül, mint a szobrai; ami ott a galéria tere, az itt a fehérén hagyott papírfelület. Joseph Beuys 4/90-es számozású litográfiáján csak épp a dekódolhatóságon túl, a kusza piros vonalak mögött mintha madár-motívumok rejtőznének. Akárcsak a rajz vonalai, éppen olyan szép, manírmentes folyóírással került a lap aljára a szignó.

Andy Warhol szerigráfiján, melyen egy nagy, színes téglalapokkal nagyjából kitért női arc látható, se szignó, se sorozatszám; semmi személyes, közvetlenül a művész kezétől származó nyom.

Elkészül a széria sajátkezű, nulladik darabja. Elkészül róla a kilencven nyomat, melyekre ceruzával sorban leírja a nevét a művész kilencvenszer, a sokszorosított mű példányait saját autoritásához visszaközelítendő, azt pontosan félúton megrekesztve.

Andy Warhol nem. Mélyen vallásos ortodox keresztény művész volt; hitét a mai Szlovákia területéről Amerikába vándorolt ruszin szüleitől kapta örökbe. Munkái felszíne alatt nincsen semmi, ahogy maga mondta. Vagyis a semmi van, egyéb színínímiával. Litográfiája ott marad fényleni a személytelenségben, a Reök-palota falain túl a Somogyi utcai szerb ortodox templom ikonostázzával találva meg a legközelebbi kapcsolatot.

A grafológia tudomány.

Kucsera Zsuzsa festőművész vallomása önmagáról

1958. február 10-én, a Vízöntő jegyében születtem, Sztálinvárosban. Ma Dunaújváros. Gyerekkori nyaraimat a Somogy megyei Berzencén és a Békés megyei Telekgerendáson töltöttem, a csöndet, a patakot, a bugyborékoló esőt, a meggyaszágú délutánokat innen, a Dunát, a szelet, a vasmű kénese füstjét szülővárosomból ismerem.

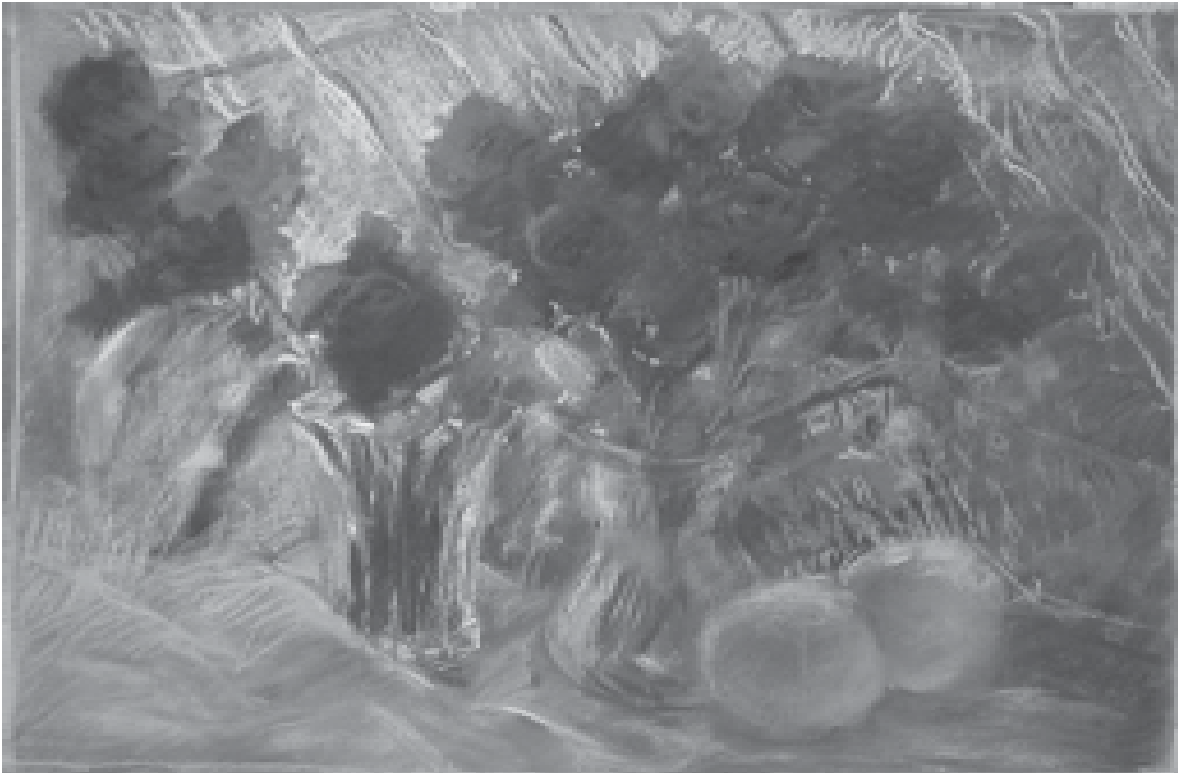
Budapest: az első szerelem.

Egy november esti séta az Andrássy úton, a levegő kőszéngáz-szaga, az óriási ablakok mögött világító ernyős lámpák; tudtam, ez az én városom. A tanítóképző főiskola után tanulmányaimat Szegeden folytattam, ahol egy másik főiskolán, rajz szakon végeztem. Közben két lányom született, Orsolya és Zsuzsanna. Budapesten a Postás Művelődési Ház szakkörét látogattam, amelyet a nyolcvanas években Topor András ve-

zetett, aki azóta már meghalt, de olykor úgy érzem, mintha még mindig Ő vezetné a kezemet.

Kiállítások:

- 2001: Pallas Páholy
- 2002: Pestszentlőrinc, Polgármesteri Hivatal
- 2003: Zila Kávéház
Pestszentimrei Községi Ház
- 2004: Kő Café Galéria
Rét Galéria
Bocskai Galéria
Móricz Zsigmond Általános Iskola, Dunaújváros, csoportos kiállítás

A MAGYAR NAPLÓ KIADÓ ÜNNEPI KÖNYVHETI ÚJDONSÁGAI

Az év novellái 2008, szerk. Bíró Gergely (antológia)

Az év versei 2008, szerk. Szentmártoni János (antológia)

Az év esszéi 2008, szerk. Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó (antológia)

Az év műfordításai 2008, szerk. Turczy István (antológia)

Dobozi Eszter: Túl a rákbarakkon (regény)
Ferdinandy György: Csak egy nap a világ (regény)

Horváth Jenő Versidő (versek)

Kelemen Erzsébet: Happy Birthday! (monodráma)

Kiss Judit Ágnes: A keresztanya (regény)

Kondor László: Csak néhány év (regény)

Luzi, Mario: Fenn égő, sötét láng (vál. versek)

Mezey Katalin: Válogatott versei

Nagy Gábor: Álmatlanok és álmodozók (regény)

Nagy Gáspár – Szakolczay Lajos: Ameddig temetetlen holtak lesznek... (Interjú, versek, fotók, CD melléklettel)

Végh Attila: Hamuszáj (versek)

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5., tel.: (1)413-6672), valamint megtekinthetők és megrendelhetők internetes könyváruházukban a www.magynaplo.hu weboldalon.

1999-ben megjelent a második verseskötönyv, az *Ír úr*, melynek első felében Sántha Attila megalapította a székely nyelvű költészetet, második felében pedig – a harmónia kedvéért – az erdélyi szadomazó lírát.

2004-ben Sántha Attila lírája átgyűrűzött a budapesti aluljárókba, ahol rikító plakátok hirdették a *Kemál és Amál* című gyűjteményes könyv megjelenését, az Ulpius-ház gondozásában. A 10 ezer példányban kinyomtatott könyv mérsékelt sikere bizonyította, hogy Pannónia és Transzszilvánia között egyre mélyebb a szakadék. Ez a könyv vezetett a 2005. december 5-i népszavazást követő nemzetszakadáshoz, mivel ebből derült ki, hogy nem ugyanazt a nyelvet beszéljük.

A pannon és a transzszilván nép közötti kulturális, morális és etológiai szakadék áthidalása végett Sántha Attila megalkotta a Székely szótárt, és azóta is azért küzd, hogy ez az alapkönyv minél több emberhez eljusson, és ismét magyar nemzet lehessünk.

2006-ban Sántha Attila visszaköltözött Kézdivásárhelyre.

Eme tette jelzésértékű. Életpályája bizonyítja látnoki mivoltát, hisz mindig mások előtt járt, évekkkel megelőzte korát és kortársait. Ő agyalta ki az erdélyi irodalmat megváltoztató transzközép elméletet. Ő vásárolt legelőször lakást. Ő dugott meg legelőször bolgár bölcsészlányt. Ő írt legelőször székely nyelvű verset. Ő fedezte fel...

A *Zák hányos csuda* című székely nyelvű novellában, melyet Sántha egyik hú követője fabrikált, a főhős, Ladik Jeromos vizionárius époszban költi újra a ’48-as Forradalom történetét. A székelyek Gábor Áron bünagy rézálgyújával esszevissza sirittenek osztrákot meg musz-kát, s a Forradalom fényes győzelemmel ér véget. *„Kézdí főváros lesz, Petőfi Sándor es odakötö-zik”* [kiemelés tőlem, ÉN].

Ezen érdemes elgondolkozni. Sántha Attila már kialakította szálláshelyét a Zsuzsibabák városában. Ez már sejtetni engedí, hogy belátható időn belül megtörténik az egyesülés, és az új ország fővárosa hogyan is lehetne más, mint Kézdivásárhely? És ki lenne mindennek szellemi atyja és vezére más, mint a székely irodalom rabonbánja, Sántha Attila?

– OJD –

(Folytatása a 31. oldalon)

Sántha Attila ejszen 40 éves!

Köszöncsük a Transzközép Attyát, a Székely Cirkászat újraélesztőjét!

Sántha Attila élete és cselekedetei

Sántha Attila 1968. március 9-én született, Kézdivásárhelyen, a kicsiny, ám szellemileg sziporkázó székely városban, mely annak előtte már két vezéregyéniséget ajándékozott Erdélynek: Fekete Vincét és Markó Bélát.

Középiskolai tanulmányai elvégzése után kezdődött gondolkodói karrierje: hátvéd lett a kézdivásárhelyi Vasasnál.

Ugyanebben a csapatban Fekete Vince volt a csatár.

Egyesek szerint az irodalom pályáján is ez maradt a felállás.

Egy súlyos lábtörés következtében félbeszadkt gondolkodói karrierje, és közvetlenül a rendszerváltás után bölcsészhallgató és költő lett Kolozsváron.

1991-ben megismerkedett a Párizsból frissen hazatért François Brédával. Ekkor kezdődött el lel-kében és művészetében a székely kulturális hagyományok keveredése a modern nyugati eszmékkel.

1992 nyarán részt vett egy prágai irodalmi konferencián, ahol előadást tartott a populáris irodalom elméletéről, és megdugott egy ábrándos szemű bolgár bölcsészlányt.

1992 őszén elkövette a legnagyobb bünt, melyet ember az irodalom ellen elkövethet: fölfe-dezte Orbán János Dénest.

1993 áprilisában megírta a *Transzközép* című kiáltványát.

1993 júniusában megszerkesztette és a kolozsvári Echinoxban megjelentette a Nagy Transzközép Számot, melynek hatására kitört a ribillió az erdélyi magyar irodalomban, és elkezdődött az azóta is tartó viadal a törpefenyő és a fasz között.

1993 őszén a kolozsvári Helikonban megjelent a *100 sor magány* című poémája, melynek köszönhetően 283 olvasó mondta le az előfizetést.

1994 elején Sántha Attila Amerikába utazott, ahonnan 9 hónap múlva tért haza, tapasztalatokkal és dollárezrekekkel, melyeknek köszönhetően

neki lett először lakása a kolozsvári ifjú poéták közül. Időközben Szőcs Géza és OJD megalapították az Előretolt Helyőrséget. Sántha Attila elfoglalta a felelős szerkesztői posztot, és a lap hasábjain tovább generálta a transzközepet, az Újvilágból hozott friss eszmékkel dúsítván azt.

1995 tavaszán megjelent első kötete, a *Münchhausen báró* [Sántha szerint] *csodálatos versei*.

Ekkorra már szinte minden irodalmár azt hazudta, hogy érti a transzközép lényegét.

1996 tavaszán Kukorelly Bandi Szófiába utazott, tolmács segítségével felolvasni a magyar irodalom iránt érdeklődő közönségnek. A felolvasás után a közönség – egy ábrándos szemű bolgár bölcsészlány – félrehívta, és megkérdezte: minden magyar költőnek akkora farka van, mint Sántha Attilának, merthogy anno, Prágában, Nivea-krémmel kellett megkenni, hogy valahogy beférjen.

Az irodalomtörténészek szerint ez volt az egyetlen eset, mikor Kukorelly Bandi egy hölgy társaságában elsárgult, elvörösödött és sporttémákra terelte a beszélgetést.

Bárdos József paródiái

SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ

A jövő évi lehetőségekről beszélt sajtótájékoztatóján Zuharay János tűzmester. Elmondta, ma már a Tűzoltóság sem hagyatkozhat csupán a hagyományos, véletlenszerű tűzvézésekre. Ugyanakkor az európai színvonalú tűzellátástól még nagyon messze vagyunk. Aköltségvetésnek szűkősek a lehetőségei, ezekből jó, ha négy-öt jelentősebb tüzesetet tudnak biztosítani. Az uniós források pedig olyan lassú ütemben nyílnak meg Magyarország számára a tűzoltás területén, hogy azokra szinte alig lehet számítani. Ráadásul az új előírások és a lehetőségek ellentmondása is sokat ront a helyzeten. Például az olyan, nyugaton már bevált, bio-tűzoltási módszer, amelynek során egy főnix ráül a tűzfészekre, nálunk költségkímélési okokból egyelőre nem alkalmazható, holott környezetvédelmi szempontból alig van versenytársa, tekintettel az eljárás vegyszermentes voltára.

Ugyanakkor tarthatatlan, hogy egyesek a nagy erőfeszítések árán létrehozott erdőtűzek azonnali eloltását követelik, holott köztudomású, hogy az így leégett erdőkből néhány millió év alatt kiváló kőszén keletkezne, amely nagymértékben elősegítené a majdani magyar szénbányászat megerősödését, különös tekintettel a világ várható energiahitségére. Ezért a tűzvédelmi előírások sürgős felülvizsgálatára volna szükség, megakadályozandó, hogy egyesek mindenféle amatőr módszerekkel rombolják a spontán, így szinte befektetés nélkül keletkezett tűzek hatásfokát.

– Védjük meg együtt tüzeinket! – adta ki a jelszót sajtótájékoztatója végén Zuharay János tűzmester.

Sándorírtás

Roppant örvendünk, hogy miután hónapokig valamely isteni csoda okán elfelejtett naponta küldeni nekünk egy-egy újabb baromságot, a Költészet Napja alkalmából az ihlet, mint hányás újra kitört a kloákáján, és azóta mindennap, a szennylevelekkel együtt az Ön grafomániájának terményei is újra ott bűzlenek. Megy is nyomban a helyére, a Recycle Bin-be.

T. Zs.

„de mint kitárt angyal szárnya / lebeg összekarcolt szívem fölött / a tükör által még homályos / felismerés / Adèle Brossard / gyöttrődve / így jutunk mi mind / az Egyetlen felé” (Marseille V.)

Egy kis, ámde alapos közhelyírtás határozottan javítana az amúgy megragadó verscikluson.

K. L.

Őn a hónap Sándora, főnyereménye két legsikerültebb gyöngyszemének publikálása. De még ennél többre is viheti!

Ostobaság, Á-nak

bár hisztis vagy és haragos a tükör előtt aranyos harsány dühöd hozzám kísért (rajongok a kebleidért).

Szavak egy relészekrényhez

Én megtöltelek dróttal, kanócokkal, de tudd meg: utállak!

Szerk. megj.: Úgy van! Mi is! Aggyál neki!!!

JOHANN VON KRONSTADT

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,

ha nem is Petőfi,

nem a nagy Petőfi,

hanem csak Szoboszlai.

De pennám, akárcsak a nagy költőé,

hazámé és feleségemé.”

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

B. A.

„Szívszakadáskor merre nézzek, / pokolfaragó szívsebészek? / Angyal lennék, de itt leg-alul / öncsalásom csillaga lehull.” (Szívhasadáskor merre nézzek...)

Aztat nem tudjuk, hogy olyankor merre nézen, de hajnalhasadáskor amerre akar, vershasadáskor pedig az odavágó szak- meg egyéb könyvekbe. Jó sorait, képeit számárságokkal vagy guszustalanságokkal rontja el, mintha minden versét két ember írná. A rosszabbikat rúgja hátsón!

O. A.

„szavak záporoztak mint a könnyek / s megcsillant rajtad a gyári szám / hazug voltál: leértékelt áru csupán / visszagyűrtem nadrágomba az ingemet / s többé nem kerestelek” (ami kevésbé fontos)

Ugyanezt nyugodt lelkiismerettel megteheti a költészettel is.

L. M.

„az a diószem – még zöld volt a burka, / s a lég arany pontokkal telefűjta, / s úgy ragyogott, mint égi álomékszer, / mellyel földi kincs talán sohasem ér fel” (Kutatni sem merem)

Verseire rosszindulattal sem lehetne mondaní, hogy nem volnának jók. Csak az a baj, hogy olvasásuk közben úgy érezzük, lejárt már az idejük. Holott úgy tudjuk, a jó versnek sosem jár le az ideje. Na, ez az!

T. K.

„sörényed lovakhoz hasonlón / lobog, nyergetlenül hágsz és megülsz / rajtam, tátott krokodilkedved ritka, / mint a kecskefejő madár, Fiastyúkot / ölelő kedvem kerítéd: állati szép vagy!” (Imádat)

Hát erre nem tudunk mit mondani, legfeljebb azt, hogy egy ilyen múltú alkotótól valami kevésbé állatit várnánk el.

B. K.

„a tarrá égetett mező / földjében még várnak / az életre pattanó magok” (Ikon)

Ha sorait egy 18 éves tollából olvastuk volna, bizonyára érdemes lenne beiratkoznia a költőiskolába. Ám az irodalom esetében a fenti idézet nem szokott érvényes lenni.

M. M.

„Mint hajléktalan a hid alatt, / etted és ittag a mocskos trágyalevet; / mindentől fölmentetted magad, / hisz az ember ennél vakmerőbb nem lehet.” (A hamvadó hegyek fölött)

(Folytatás a 30. oldalról)

Orbán János Dénes

A szótár tragédiája

Lómagge á Sántha Attila

Első bélszín

(A mennyekben, Kézdivásárhely fölött. Az Úr egy zsámolyon ül, előtte egy kosár jóféle vereshagyma. Angyalok serege közeleg, élin Áron és Pista arkangyalokkal.)

Áron arkangyal

Dicsőség a magasban istenünknek, megtettük, mire kértél, jó uram, mögöttem ím a cepelő sereg, s hozzuk, igen.

Pista arkangyal

Vonakodott a beste, s visított, de győztünk rajta, húszan is lefogtuk, s már csorgott is a cseberbe a vére.

Áron arkangyal

Be van fejezve a nagy mű, igen...

Az Úr

(türelmetlenül félbeszakítja): Jól megfűstöltétek, miként szeretem?

Pista Arkangyal

(kihúzza magát): Uram? Csalódtál eddig hentesedben?

Angyalok kara

Szalonna néked, mi urunk, meg van fűstölve étked, Szalonna néked, Eszme, Szalonna néked!

Az Úr

(bugylibicskát vesz elő, lekanyarít egy darabot és beléharap) Fölséges. Mondhatnám isteni. Csak hódolat illeti, s persze hagyma.

Angyalok kara

Ki a világot építetted, és disznót teremtl beléje, Szalonna néked, ó, erő, Szalonna néked, Hatalom. Ugye finom? Ugye finom?

Durumó

(hátról előre lép) Mit kornyikáltok? Persze, hogy finom, a pokol első bugyráig hatol illata, ezért is jöttem ily sietve, megkívánván a toros kóstolót. Mily jól is megy a sorotok a mennyben, míg szegény ördög tejbegrízt eszik, müzlit, szóját, és ünnepnapon is aligha futja tarhonyánál többre. Szalonna, oh, szalonna, oh be fincsi! Én is, én is kérem a jussomat.

Az Úr

Mit méncseregsz itt, hitvány zelegor, rápenyes zagyva fuzsitus tepelák, nyeletlenkecc, mint böcs ricskó, mutuj. Rusnya kélgyó, csemer, büh börmadar, kanyvadt féreg, te kacsuba kölődör, kutyakaláka ez, hogy itt köszönködsz?

Durumó

Egy árva szót nem értek, jó uram!

Az Úr

Ejszen berdózol, s meginn baszkanyál benned a zákhány, s rajtam rühölődsz?

Durumó

(kétségbeesetten) Én csak egy kis szalonnát kunyeráltam, mi történik? Nem értem egy szavad, csak a névmást, köztöszót s névelőt!

Az Úr

Megdöböcsköllek, hogy megcsámborodsz, s mind köpörödsz, s a kujakom esszetácskál, tojogalóval tångállak, míg a szusszt kivacskolom, s még kapsz egy kalafintát.

Durumó

(Áron arkangyalhoz) Mondd Áron, lécci, ez a kalafinta szalonnát jelent eme furcsa nyelven?

Pista arkangyal

(félre) Egy frászt. Nem jelent mást, mint nyaklevest, de hadd bizakodjon a rusnya férgé.

Áron arkangyal

Én sem tudom, de könnyen meglehet. Urunk újabban kiválasztott népe nyelvét beszéli. Mi sem nagyon értjük. Szalonnát kívánsz? Nyelvet kell tanulnod.

Az Úr

Menyen már innen ez a kanbagoly, vagy szétküpülöm lusztos valagát.

Durumó

Mit mond?

Pista arkangyal

A nyelvén kérd, csak úgy kapsz a finomból.

Durumó

Jaj, Pista, Áron, úgy, de úgy kívánom a lét céljának megfűstölt falatját. Segítsetek, nem tudom, mit tegyek.

Áron

Alant vagyon az Isten városa, s a kiválasztott népség szorgosan aratja a burungot meg a peccset, és káposztájuk olyan zamatos, főleg ha a csülköt beléje rakják...

Durumó

Jaj, ne kínozz, jaj ne légy ily kegyetlen – tudommal az ördög itt én vagyok; gyomrom korog s a nyálam is csorog.

Pista arkangyal

Akkor szaporán. Ereszkedj a földre, s keress embert, ki szótárt ír neked. Megtanulod a nyelvet, hisz okos vagy, és szalonnádat máris kérheted.

Durumó

De kit keressek, ki ezt megteszi?

Áron arkangyal

Az Úr városa költőkkel teli, ők mindkét nyelvet ékesen beszélik, és oly ügyesen forgatják a szót, akár a bicskát a székely legények.

Durumó

Aha. És miről ismerem föl a költőt?

Pista arkangyal

Könnýű. Míg mások nevelik a disznót, avagy kapálnak, földjük művelik, a költők füstös korcsmákban vedelnek, vagy asszonyok szoknyáját kergetik, a Fötéren, a Gábor Áron-szobornál, vagy udvarterek setét kapui alatt oskolás lánykákkal üzekednek...

Áron arkangyal

Megszállott fény ragyog düllelt szemükben...

Durumó

Mi sem egyszerűbb. Megkísértem őket, bor, pénz, asszony – mind az én fegyverem, s meglátjátok, úgy fújom majd a nyelvet, tülteszek Istenen.

(el)

Az Úr, az arkangyalok és az angyalok a hasukat fogva, röhögve fetrengenek a trónteremben, tizenkét és fél percen keresztül.

(szünet és ozsonna)

A következő bélszínek tartalmából

Durumó megérkezik Kézdivásárhely szélire. Kocsmáról kocsmára jár. Az első kocsmában nem talál költőt, ellenben jól megitatják szilvápálinkával, és összehányja magát. A következő kocsmában sem talál poétát, de itt is leitatják, majd megverik. A harmadikban előbb megverik, aztán következik a békítő ivászat – azaz érződik, hogy közelebb került a székely civilizációhoz és a Fötérhez. Költő még mindig nincs, ám egy elmés székely megígéri neki, hogy bordélyházba viszi, majd a szerencsétlen, hullarészeg fajzatot pisolyogva betuszkolja a Zsuzsibabák múzeumába. Szegény pára csak a tizedik keserves monyókolás után jön rá, hogy csúfot üztek belőle. Végül a múzeumőr szíve megesik rajta, és elárulja, hol vannak a költők: egyesítendő a kocsmázást a korzózással és a nemzeti eszménnyel, nyárikertet nyitottak a fötéren, a Gábor Áron-szobor körül. Itt Durumó végre megismerkedik Kézdivásárhely nagy költőivel, sorrendben Markó Bélával, Fekete Vincével, Gáll Attilával és Muszka Sándorral, akik szétszívatják, de nem írnak neki székely szótárt. Végül Sántha Attilával kiegyezik, de nagy árat kell fizetnie érte: az alkotói ösztöndíj és a honorárium mellett garantálnia kell tízezer példány eladását, ezenkívül el kell adnia a lelkét is a kérlelhetetlen nyelvész-poétának. Azóta nincs az ördögnek lelke, ezért próbálja a másokét megvásárolni. Végül elkészül a szótár, Durumó megtanul székelyül, és újra az Úr elé járul, szalonnát kunyerálni. Az Úr azonban ezúttal a kortárs magyar irodalomkritika Kulcsár Szabó Ernő által stilizált nyelvén válaszol, Durumó epilepsziás rohamot kap, lemond a szalonnáról és a pokol trónjáról, átteszi a székhelyét Budapestre és miniszterelnök lesz belőle.

Ú-barátaink

Aradon

Szálláshelyek

Fehér Kereszt Szálloda (**)

és vendéglő (Hotel Ardealul)
– B-dul Revoluției nr. 98. – a Szentháromság-szobor és a színház szomszédságában.

www.hotelardealul.ro

Tel.: +40-257-280-840,

fax: +40-257-281-845

Hotel Central (***)

– szálloda, vendéglő, catering, konferencia és reptéri transzfer –

Str. Horia 8., a belvárosban.

www.bwcentral.ro

e-mail: hotel@bwcentral.ro

Tel.: +40-257-256-636,

fax: +40-257-256-629

Hotel Coandi (***)

– szálloda, vendéglő, szabadidős sport-lehetőség, konferenciaközpont a Maros partján, panorámás környezetben –

Str. Romanilor nr. 47.

www.hotelcoandi.ro

e-mail: contact@hotelcoandi.ro

Tel.: +40-257-287-777,

fax: +40-257-287-775

Reptéri transzfer!

Wine Princess Kft.

Arad–Hegyalja–Ménés, bortúrizmus dr. Balla Géza pincészeténél, borkóstolás, szálláslehetőség.

„Mi szép vagy Kolna Ménés oldalán!
Borod setét mint a cigány leány...”

(Vörösmarty)

www.wineprincess.ro

Tel.: +40-257-251-000

+40-744-702-892

Galériák

Takács Gallery – képtár –

Str. Lucian Blaga 3.

Tel.: +40-(0)357-43-606;

+40-(0)740-641-235,

e-mail: mihaitakacs@yahoo.com

Jelen Galéria

Str. M. Eminescu nr. 55–57.

Szabadidő központ

Maros Tájvédelmi Park

(Parcul Natural Lunca Mușului, Romsilva)

– látogató és információs központ, természetvédelmi nevelési központ, vadállomány-megfigyelő és -követő lehetőség, tudományos konferenciák színhelye, erdei szállás lehetősége, vízi- és kerékpáros túra lehetősége –

www.luncamuresului.ro

e-mail: parc@luncamuresului.ro

Tel.: +40-257-258-010

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:

2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj

egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,

e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szőcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária, Márton László, L. Simon László (Főmunkatársak).

A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor

Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula

Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofigetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;

Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánkölzése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

HIRDESSZEN az Irodalmi Jelenben!

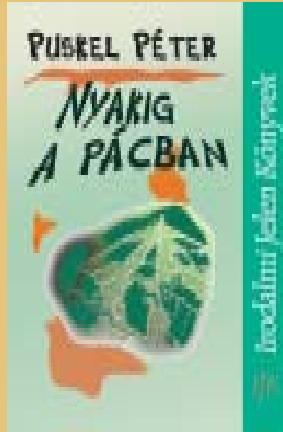
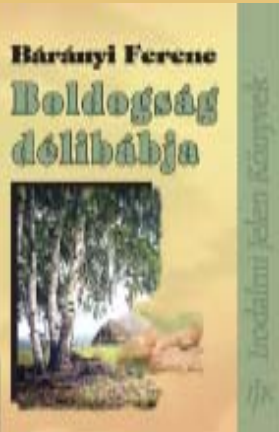
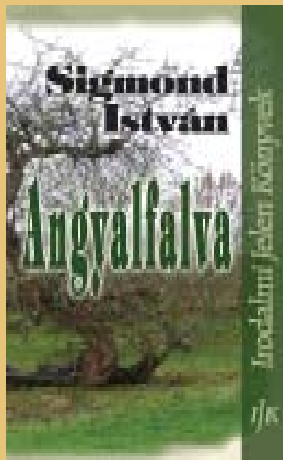
Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

■ **IRODALMI JELEN KÖNYVEK A 79. ÜNNEPI KÖNYVHÉTEN.** Június ötödike és kilencedike között kerül megrendezésre a 79. Ünnepi Könyvhét – a hozzá kapcsolódó 7. Gyermekkönyvnapokkal –, melynek központi helyszíne idén is a Vörösmarty tér és a térbe torkolló utcák térhez közeli része. Az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatból ajánljuk: Sigmund István: *Angyalfalva*, Bárányi Ferenc: *Boldogság délibábja*, Puskel Péter: *Nyárig a pácban*, François Bréda: *Golanía Magna Secunda*, Šerban Foarță, Eszterő István: *Concertino*, Siklósi Horváth Klára: *Jezefat (az idő arcai)*, Bence Erika: *Család-szótár*, Czégő Zoltán: *Időrianás*, Halász Margit: *Éneklő folyó*, Kabdebó Tamás: *Blackwell és a magyarok*, Tar

Károly: *Szerenád dobra, cintányérra és más ütőhangszerekre*, Lőrinczi László: *Négylevelű vándorbot*, Weiner Sennyei Tibor: *Versek a kisházból*.

Június 6-án 11 órától a 11-es standnál Puskel Péter és Bárányi Ferenc dedikálnak.

Lapszámunk szerzői

Antal Balázs – 1977-ben született Ózdon. A nyíregyházi Vörös Postakocsi című folyóirat főmunkatársa, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem PhD-hallgatója. Kötete: *Öreg* (2003).

Balogh Robert – 1972-ben született Pécsen, Sziveri- és Lilla-díjas költő, író. Legutóbbi kötete: *Elveszett* (2006).

Bárdos József – 1949-ben született Szegeden, író, irodalomtörténész, műfordító, főiskolai tudományos munkatárs. Legutóbbi kötete: *Mezelen irodalom – Irodalomtörténeti komolytalankodások* (2005).

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen, kritikus, könyvkiadó, tanár, az irodalomtudomány doktora. Legutóbbi kötete: *Örök és ébresztők* (2007).

Cseh Zoltán – 1973-ban született Pozsonyban, költő, műfordító, irodalomtörténész. Jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

Czégő Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költő, író. Legutóbbi kötete: *Időrianás* (2007).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar–könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Dávid Ádám – 1985-ben született Budapesten, újságíró, mesekutató, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció–német szakos hallgatója. Meséi többek között a *Ma Andersen Óbudán* c. antológiában (2005) jelentek meg.

Dimény Lóránt – 1981-ben született Nagysármáson, költő, szoftvermérnök. Legutóbbi kötete: *Menta* (2005).

Erdélyi Péter – 1960-ban született Budapesten. A Duna Televízió szerkesztő-riportere, Oroszország-szakértő. Legutóbbi dokumentumfilmje: *Hanti-Manszijszk, a jövő városa*.

Erős Kinga – 1977-ben született Brassóban, kritikus, kommunikációs szakértő-tanácsos.

Farkas Wellmann Endre – 1975-ben született Marosvásárhelyen, költő. Legutóbbi kötete: *Az Anna-érzés, avagy a bérnyikos éjszakája* (2004).

Fejér Zsuzsa – 1973-ban született Debrecenben, rendező.

Fekete Vince – 1965-ben született Kézdivásárhelyen, költő, a csíkszeredai Székelyföld főszerkesztő-helyettese. *Piros autó lábnymai a hóban* című könyve júniusban jelenik meg.

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Hajós János – 1976-ban született Kolozsváron, íjász, szerencsejátékos.

Hegyi Réka – 1976-ban született Brassóban, Kolozsváron végzett teatrológiát, kritikus.

Józsa Péter – 1952-ben született Budapesten, író, műfordító, hajóskapitány. Legutóbbi kötete: *Látóhatár* (2007).

Korpa Tamás – 1987-ben született, költő, a Debreceni Egyetem magyar szakos hallgatója.

Körösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete (Burger Barnával közösen): *Délutáni alvás – a történet árnyéka* (2007).

Krupp József – 1980-ban született Budapesten, klasszika filológus, kritikus.

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus. Kötete: *Tükösgünyök pirszingfényben* (2007).

Lanczkor Gábor – 1981-ben született Szekesfehérváron, költő. Legutóbbi kötete: *Vissza Londonba* (2008).

Lőrinczi László – 1919-ben született a dél-erdélyi Pusztacelinában. 1998 óta Szardínia szigetén él. Írt útkönyveket, szindarabokat, regényeket, művelte az esszé és színikritikát, irodalmi kutatásokat végzett, verset és prózát fordított román és olasz nyelvből. Legutóbbi kötete: *Négylevelű vándorbot* (2007).

Makkos Péter – 1982-ben született Ajkán, író.

Ménesi Gábor – 1977-ben született Hódmezővásárhelyen, kritikus.

Nagy Botond – 1981-ben született Marosvásárhelyen, dramaturg, publicista, színikritikus, újságíró.

Nyilas Atilla – 1965-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *(sugar)free* (2006).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Papp-Zakor Ilka – 1989-ben született Kolozsváron. A Báthory István Elméleti Líceum végzős diákja.

Petrő János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztő.

Pozsonyi Ádám – 1969-ben született Budapesten, író, publicista, zenész. Legutóbbi kötete: *Jönnek a kispolgárok* (2005).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Stiller Kriszta – 1973-ban született. Költő, műfordító, szakújságíró.

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).

Tarján Tamás – 1949-ben született Budapesten, kritikus, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: *Esti Szindbád* (2005).

Tóth-Czifra Júlia – 1988-ban született Budapesten. Az ELTE magyar szakos hallgatója.

Török Viktor – 1980-ban született Budapesten, műfordító, lektor.

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Vennes Aranka – Budapesten született, kommunikáció- és pr-menedzser, újságíró. Riporter a Magyar Rádiónál, a Vasárnapi Újság című műsor szerkesztője.

■ **FALUDY-DÍJ.** Lanczkor Gábor nyerte el idén a Faludy-díjat. Faludy György az 1990-es évek elején alapította az elismerést. A díjjal a Szegedi Tudományegyetem olyan érdemes hallgatóit kívánják támogatni, kiknek munkássága meghatározó lehet az irodalmi életben.

■ **VANDA ÖRÖK – OROSZUL.** A közelmúltban jelent meg Böszörményi Zoltán *Vanda örök – Mig gondolom, hogy létezem* c. regényének orosz nyelvű fordítása.

A 2006-ban a budapesti Ulpius-ház Könyvkiadó által megjelentetett nagy sikerű, magyarul nemsokára második kiadást is megért regényt előbb Kanadában angol, Párizsban, a L'Harmattan kiadónál francia, most pedig Moszkvában, az Impeto Könyvkiadó gondozásában orosz nyelven adták ki. A fordítás Jurij Guszev munkája. A szerkesztőségi előszón kívül, *Előszó az orosz kiadáshoz* címmel Böszörményi Zoltán regényéről szóló önvallomását közlik.

A kötet hátlapján, a szerző portréja mellett található munkásságának rövid összefoglalója, részletek a *Vanda örök* c. regényről szóló méltatásokból, Emil Fischer és Bréda Ferenc aláírásával, valamint a World Literature Today és a Canadian Prairie c. lapokból.

■ **PÁRHUZAMOS SAJTÓÉRTEKEZLET.** Dsida Jenő halálának 70-ik, Páskándi Géza születésének 75-ik, valamint Szilágyi Domokos születésének 70-ik évfordulójára emlékezve, 2008. május 15–18. között Szatmárnémetiben, Szatmárhegyen, Nagysomkúton, Batizon és Beregszászon *Párhuzamos Sajtó-értekezlet* címmel irodalmi tanácskozással és megemlékezéssel került sor, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Szatmárnémeti Kölcsey Kör szervezésében.

■ **HUBAY NAGYVÁRAD DÍSZPOLGÁRA.** A kortárs magyar drámairodalom doyenjét, a világszerte elismert esszéistát és műfordítót díszpolgárává avatta Nagyvárad. Az 1918. április 3-án született Hubay Miklós Ady Endre soraival: „Szigorú szeme meg se rebben, falu még nem várt kegyesebben, városi bujdosóra” – köszönte meg azt az európai szellemi és kulturális frissességet, amivel gyermek- és ifjúkorában ajándékozta meg szülővárosa. – Egy olyan városban nőtem föl, amelyik a most százéves *Nyugat* idejében olyan pezsgő szellemi életet tudott produkálni, hogy az mind a magyar, mind az európai szellemi élet számára gazdagító volt. Ha gyerekkorban ilyen városban nő fel az ember, akkor felkészülten indulhat a pályájára – emlékezett Hubay Miklós.

A Kossuth-, József Attila- és Déry Tibor-díjas 90 éves mester volt a Nouvelle Revue de Hongrie szerkesztője és a firenzei

egyetem magyar irodalom tanára, a magyar Pen Club és az Írószövetség elnöke.

Kulturális hírek

műmellékletekkel ellátott) 16–20. számában a Svédországban, Norvégiában, Finnországban, Dániában élő magyar írók, költők, kritikusok, művészek saját írásain kívül számos fordítás született a skandináviai irodalomból. Kár, hogy az északi országokon kívül kevés magyar olvasóhoz juthat el a színvonalas folyóirat.

■ **ÖRIÁSKÖNYV.** Hatalmas olvasnivaló készül a Diósgyőri Papírgyár főmérnökének, Varga Gábornak az udvarán lévő csarnokban. A világ máig legnagyobb könyvét, amely 2,7-szer 3 méteres, 30 évvel ezelőtt készítették el az Egyesült Államokban, Denverben. Az arnóti könyv 3,5-szer 4 méteres különlegesség lesz, egy lap nagysága eléri majd a 14 négyzetmétert. A 320 oldal terjedelműre tervezett művet lajstromba vette a Guinness World, s ha megfelelően dokumentálják az eddigi csúcs megdöntését, az alkotást elismerik a világ legnagyobb könyvének. Megvalósításához egy külföldi papírgyár biztosított egy 1 tonnás, 3,7 méter széles papírtekersecet.

A könyv a *Törékeny természet* címet kapja, sok fotóval mutatja be a gömör-tornai karsztvidéket, illetve a határokon átnyúló természeti értékeket. A világ legújabb, legnagyobb könyve a tervek szerint ez év végére készül el.

■ **ELAJÁNDÉKOZTÁK DICKENS ASZTALÁT.** Jeanne-Marie Dickens Wenckheim grófnő, Charles Dickens (1812–70) író ükunokájának magyar származású özvegye, tiszteletben tartva 1999-ben elhunyt férje, Christopher Charles Dickens akaratát, a londoni Great Ormond Street-i gyermek-kórháznak ajándékozta a *Karácsonyi ének* szerzőjének mahagóni íróasztalát és díófa székét.

Dickens támogatta a kórház létrehozását, és 1858-ban a működéséhez szükséges alapok összegyűjtésére szervezett galastent az ő beszéde is hozzájárult ahhoz, hogy 20-ról 75-re emelkedhetett a kórház ágyainak száma.

A kórház, amelynek most is pénzre lesz szüksége, június 4-én a Christie's-nél árvereztetni el az íróasztalt és a székét. Értéküket a szakértők 75-140 ezer euróra becsülik. A tárgyak értékét növeli, hogy Dickens lányának, Mamie-nak a naplója szerint a szerző a kenti Gad's Hill-i házában ennél az asztalnál írta a *Szép remények* című könyvét, és ennél intézte utolsó ügyeit, mielőtt 1870. június 9-én meghalt.

■ **ÚJ GARCÍA MÁRQUEZ-REGÉNY.** Két évvel azután, hogy azt nyilatkozta, felhagy az írással, Gabriel García Márquez mégis új könyvvel jelentkezik. Dario Arizmendi, a kolumbiai Caracol Rádió vezetőjének tudomása szerint a könyv az év végén fog megjelenni, mivel Márquez már majdnem befejezte azt.

A 250 oldalas regénynek még nincs címe, Márquez ezt a végére hagyta. „Írt egy első változatot, de az nem tetszett neki, majd egy következőt, és egy következőt, végül az ötödik változat már a végleges volt” – mondta Arizmendi. A Nobel-díjas szerző 2006-ban a spanyol La Vanguardia lapnak azt nyilatkozta, hogy abbahagyja az írást.

■ **NYUGAT-MARATON.** A Petőfi Irodalmi Múzeum az irodalmi maratont elnevezésű, immár hatéves hagyományra visszatekintő estjét a Nyugat 100-ik évfordulója jegyében rendezte meg *Nyugat-maraton* címmel, május 17-én.

100 éve, hivatalosan 1908. január 1-jén jelent meg a Nyugat folyóirat első száma. A Petőfi Irodalmi Múzeum által felkért kortárs írók, költők olvastak fel egy-egy írást a Nyugat számaiból, mely szívüknek a legkedvesebb, vagy gondolati szempontból meghatározó volt számukra pályájuk során, illetve alkotóját tartják művészi fejlődésük szempontjából fontosnak.

■ **BIBLIA-TÁRLAT.** Különleges bibliák láthatók Szekesfehérváron. Harminc, XV–XVIII. századi biblia, jó néhány bibliamagyarázat, és híres egyházi emberek, köztük Szent Jeromos művei tekinthetők meg. A tárlat a *Biblia éve* alkalmából nyílt május elején, és szeptember 30-ig látható a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár olvasótermében.

